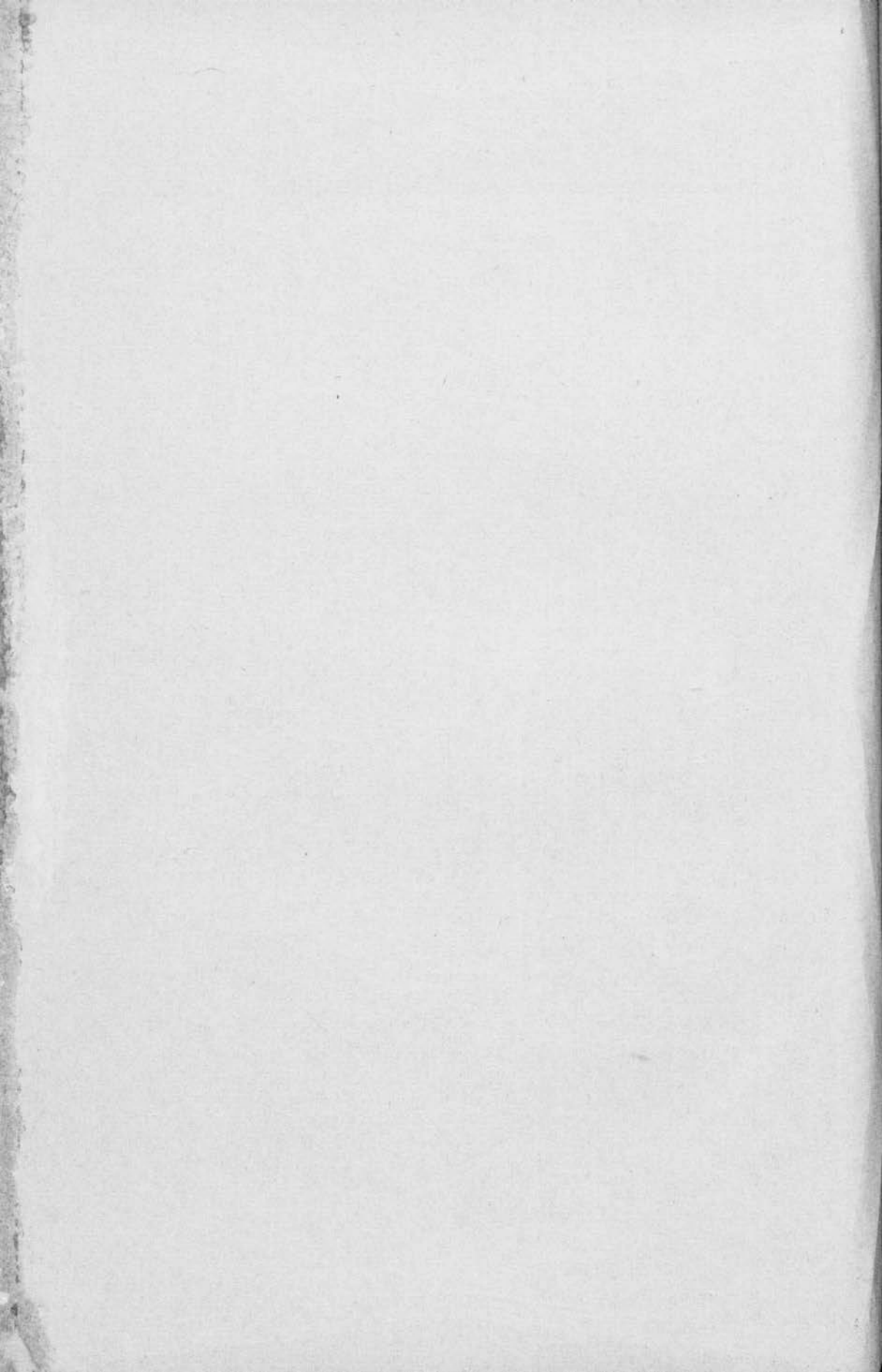
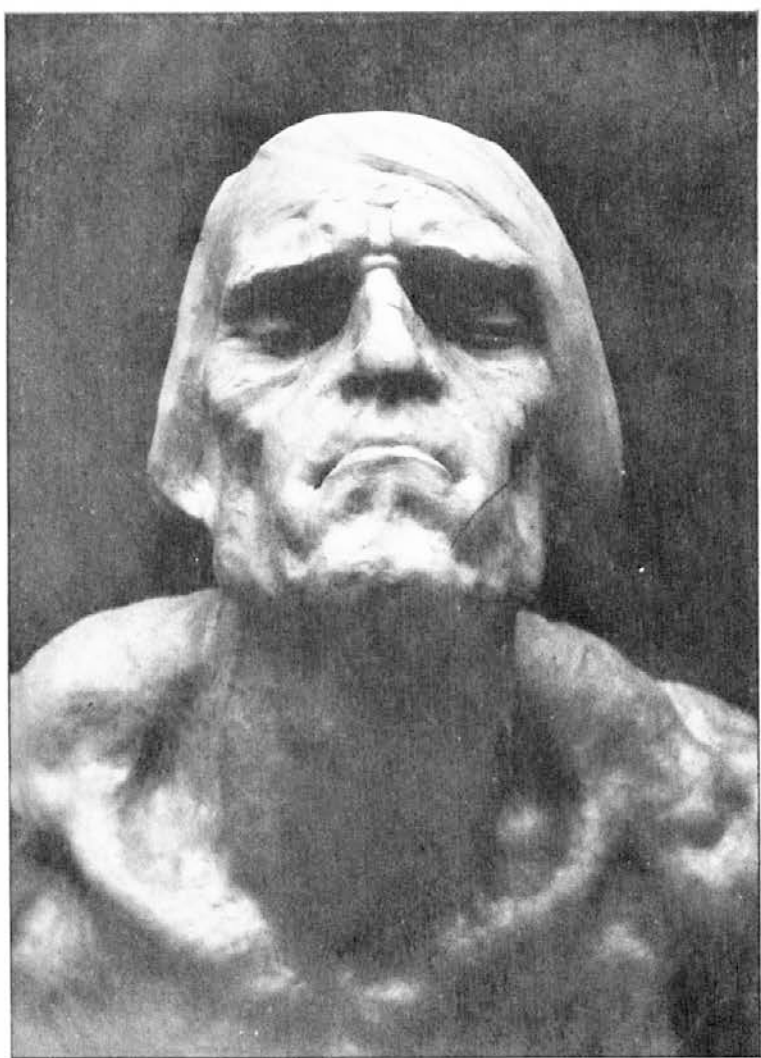


# OMLADINA

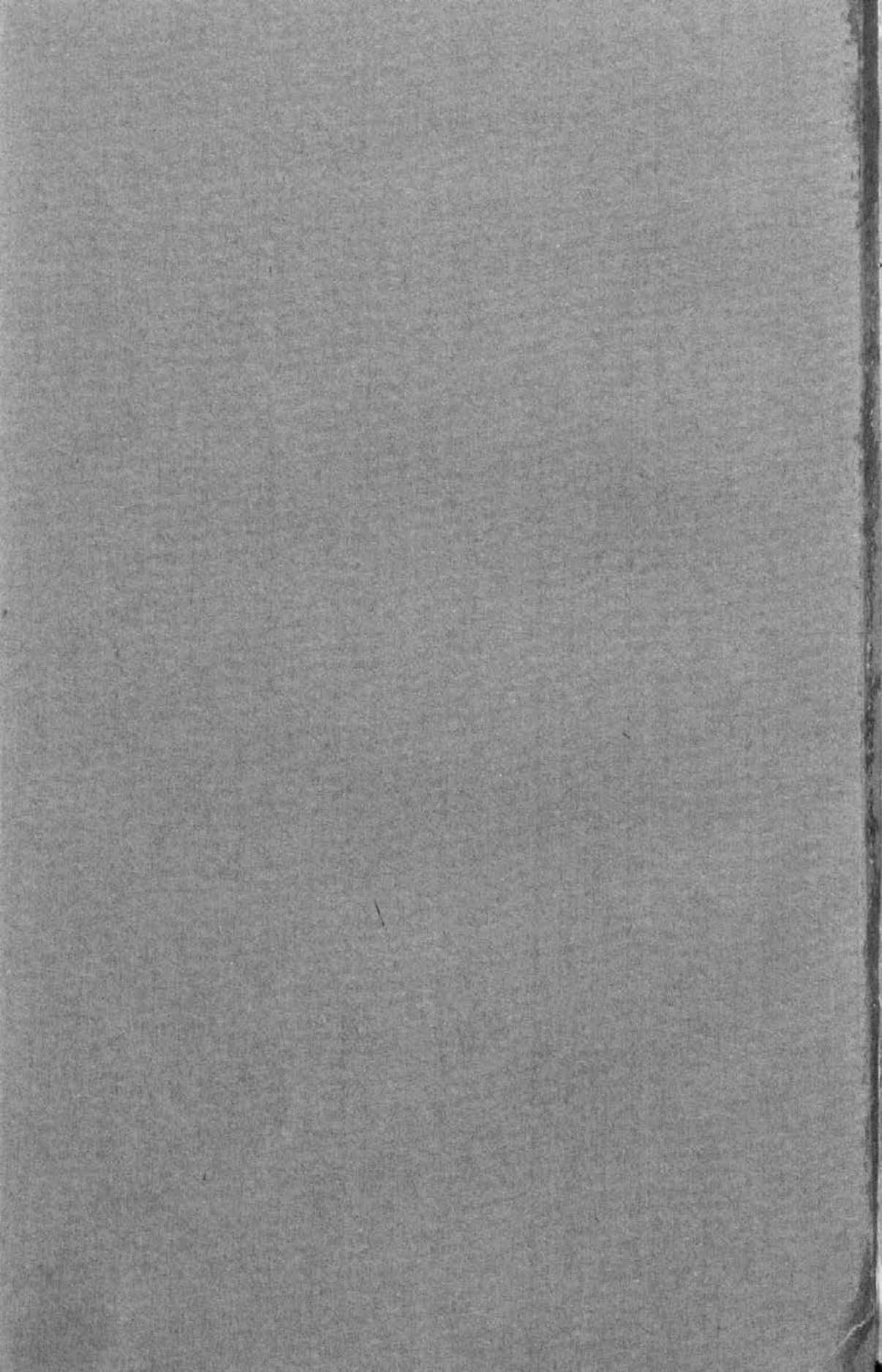
CLASNO NAP.  
RAD. DHAŽTVA  
LETO X ŽT. 5-7





F. DOLINAR:

GUBEC.



## Beseda dijaštvu.

**N**ajtežavnejše delo je delo brez zaslombe, brez gotovega upanja, da je več nego poskus, več nego brezkrven cilj, ki če tudi dosežen, ne vzpodbudi ampak razočara. Na tem idealno-neidealnem delu na vseh poljih Slovenci bolehamo. Tisti uspeva, ki nima cilja ampak zaslombo in dela. Nedostatek je tesno združen, da več, popolnoma naraven rezultat žitja in bitja našega maloštevilnega naroda. Ker se rekrutira zadnje desetletje iz akademične mladine vedno več inteligence, se kulturen humus boljša; vsi mlajši akademiki imajo vsaj v velikih obrisih predstavo, česa je treba za uspešno delo za narodov prosep. Po tolikem pisanju, po shodih, predanvajah itd., za kar gre pač narodni radikalni struji velika zasluga, ve večina del teoretično brez oklevanja odgovoriti na vprašanje, kaj je prospešno za narodov blagor, katere inštitucije morejo veliko doseči, da je CMD. prepotrebna družba, da ji manjka le milijonov, da so revije in časopisi velikega vzgojnega pomena, da jim manjka le naročnikov, da so dobre knjige potrebne in jih zmoremo malo, premalo, da bi sokolske vrste morale predstavljati narodno armado, in tako dalje, nebroj potreb je lahko naštetih v eni sapi. Ali kljub spoznanju ni sistematičnega dela za skupne narodne interese, kulturno delo v temeljih ni trdno, videz je veliko večji nego njegova praktična vsebina. Preveč se je pozabljal na merilo z ozirom na kulturni slovenski kontingent in na producente. To nesoglasje se je že začelo kazati pri mlajši inteligenci, ki je kljub lepemu vsakoletnemu prirastku, — saj se zdaj v vseh visokošolskih strokah zelo marljivo polagajo izpiti, — brez smerodajne izrazite note; poskuša se zdaj to, zdaj drugo, pa preko životarjenja v vsem se ne more. Za danes pustimo na strani podrobno razpravljanje konkretnih slučajev in zadev, poudariti hočemo le, da leži velika krivda v premalo razvitem smislu za organizacijo, za resno dosledno izvajanje idej in načrtov. Za nas peščico je dvoje načelnih možnosti: ali vztrajati pri delu, ki je potrebno za eksistenčno upravičenost pojma slovenski narod ali pa prekrižati roke in se zadovoljiti z ohranitvijo samega sebe, brez ozira na narod in podobno. Izbira za značaje, za samosvoje ljudi ni težka in uverjeni smo, da je mladina še tako zdrava in bojaželjna, da je druga možnost zanjo izključena. Hoče se ji dela, pa volje ne more zameniti z dejanjem; vaje namreč manjka. Na srednji šoli se napaka začenja in se preko

visokih šol zategne v življenje. Srednješolska mladina si sama ne more pomagati, starejši so dolžni vzgajati jo, podpirati jo, njen preozki intelekt upravičeno zahteva razširjanja. Visokošolec pa je že odkazan na lastne noge, na samopomoč, na samoizobrazbo, na samoohranjenje: po svoji volji si širi duševno obzorje in se razvija v kulturnega delavca. S tem pa je jasno že razmerje med njim in med publiko; le-ta ga smatra za dolžnega pridobljene vednosti umno uporabiti za narodov napredek in ga podpira. Zdelo se bo, da take besede niso skladne s praznimi blagajnami visokošolskih podpornih društev, ki naj jih publika z darili napolni. Ali vendar so, zakaj ravno v podporniškem vprašanju je geslo samopomoči najkonkretnejše. Če dijaštvo ne more tega ugodno rešiti, ni godno za razumevanje stanovskih dolžnosti in zahtev. Delavni človek dobi plačilo, nedelavnemu se odreka. In ker napredno dijaštvo v zadnjih letih ni pokazalo mnogo veselja do praktičnega dela in je njeno zanimanje za stanovske kakor narodne interese padlo, je padlo tudi zanimanje publike za dijaštvo in ž njim — podpora. Letošnja ponesrečena podporniška akcija naj bo za dijaštvo svarilen ultimat, da treba napeti druge strune in se boljše izkazati pri delu. Je dolžnost javnosti, podpirati cvet zoreče inteligence ali tudi njena pravica je, zahtevati cvet s klenimi plodovi.

Razmahniti se je treba, pokazati novo voljo in novo delo. Narodno-radikalno ali narodno-napredno ali divjaštvo, za vse velja enak apel, kdor je več zamudil naj več popravi. Dela je vsenaokoli dosti. Na srednjih šolah se klerikalizem bohotno razvija, manjšinsko delo potrebuje stotine rok, šolske zadeve v vsesplošnem hočejo vedno novega premotrivanja, protestov, shodov, knjižnic in predavanj za ljudstvo je je treba, stanovske zadeve se zanemarjajo.

Statistični podatki so postali že krvavo potrebni za dobesedno vse stroke, filozofijo, jus, medicino, tehniko; enako potrebna je nova uradniška statistika. Saj ravno podporna društva potrebujejo teh statistik, da ne razdele samo sprejetega denarja, ampak tudi s svetom in preudarnostjo vplivajo na akademični naraščaj, da se pravilno in potrebi primerno porazdeli po posameznih strokah. Radi zaprek na kvesturah (v Gradu nacijski niso dostopni!) so podporna društva edino primerna inštanca, ki more statistiko privatno izvesti. Res, žalostno je, da dijaštva danes ne briga niti njegova kvantitativna moč, da ne ve, koliko ga je, da mu je njegovo eksistenčno vprašanje po študijah skrajno omalovažena zadeva, da se pri event. protestih niti na »kričeče« številk ni mogoče opreti. Vsej gmotni mizeriji se stavi nasproti neizpodbitni ugovor načela dela, čin za čin. Na podlagi delovne bilance bodo dijaške zahteve za spodobno prehranitev vse drugačnejše, nego so zdaj, ko so podprte večjidel le s tarnajočo besedo ali z ultimat, češ, če ne

bo podpor ne delujem več za »Družbo«, ne za »Sokola« itd.; kajti to bi kazalo na popolno pomanjkanje vsakega idealizma za narodno delo in spričevalo je potem za dijaštvo še žalostnejše. Koliko je akademikov? Menda osem sto, neklerikalnih recimo šest sto in ta močna skupina boleha za pomanjkanjem organizacijske zavednosti! Že zdaj, pozneje v življenju postane neozdravljivo bolna; mesto da bi vsakoletni prirastek vplival v pozitivno smer, vpliva v negativno. Velik del naprednega dijaštva se zadovoljuje besedičenjem, in jugoslovanski prepodni valovi se razbijajo ob malenkosti — skupnih stanovanj! Svobodomiselnost-napredna društva in tudi razna strokovna društva ne objavljajo ničesar razven datumov občnih zborov in imena odbornikov, pri obletnicah se razklada zaprašeni arhiv. Raznolika kulturna, politična, gospodarska etc. vprašanja prepušča dijaštvo v reševanje dnevnim žurnalom, oziroma se odpravijo v kavarni (tukaj tudi pozneje v domovini, ako nas ravno kak nemški list ozmerja s kulturno manjvrednimi), mesto v knjižnici. Slovenski akademik in znanstvena knjiga (enako beletristična) so si še zelo v navskrižju, kar v domovini dobro čutijo razni založniki in družbe, najbolj pa še slovenska publicistika sploh, ki potrebuje obsežne remedure. V Graecu se je pred kratkim ustanovilo *slovansko sabljaško bratstvo*; zdi se kakor bi se povračali v minule čase, ko se je za narodov blagor pilo sabljajo, navdušeno govorilo. Ali se mar začenja veselje kot predhodnik še klavrnejših časov? Ali res nima dijaštvo več toliko praktičnega duha, da bi sprevidelo malenkostni svoj delokrog in toliko volje, da bi začelo obširnejše in globlje producirati? Vsaka skupina in frakcija ima svojo lekcijo, brezdjelje v organizacijah kakor izven njih pa ni v diko niti enem niti drugemu; delovni kapital nam bo v podporo v javnem življenju, prazna dijaška preteklost pa le še praznejša bodočnost. —



F. BOSCH:

### Brezpredmetnost vitalizma.

(Konferenca na montpelijski filoz. fak., obelodanjena v »Revue philosophique de la France et de l'Étranger, Okt. 1913.)

**M**nogi učenjaki mislijo, da je treba rešiti znanstveno delo vsega filozofičnega sistema in zato zavračajo vse, kar se da neposredno preskusiti.

Posluževati se pri znanstvenem delu utilitarne načela je iluzorično; res je, v znanstveno bilanco smejo priti le po skušnji pridobljeni rezultati in mi moramo priznati, da zbirati skušnje, tudi zelo mnoge

skušnje še dolgo ne pomeni napredek znanosti. Pravi učenjak smatra za velepotrebno, si vstvariti ideje — vodnice, zato hoče svobodno sklepati razmerja (ki jih upraviči pozneje v laboratoriju) med dejstvi in idejami, ki na videz nimajo zveze.

S proučevanjem problema življenja v naravi moremo poseči globoko med stara nesoglasja med znanstveniki in filozofi, izločiti teorije, ki so postale brezpredmetne in pokazati, da so zveze, ki vežejo filozofijo in znanost, v resnici tako ozke, da se mora filozofična spekulacija preleviti v biološke hipoteze.

### I. Vitalizem in materializem.

#### Barthez-ov vitalizem.

Mehanisti so vedno trdili, da zadošča poznavanje snovi za razlago življenja. Ampak od te teoretične trditve do eksperimentalnega dokaza je daleč. Mehanisti so to občutili zelo občutno začetkom preteklega stoletja, ko so menili imeti v rokah dokaz, da pomeni življenje le funkcioniranje velikih organov in so privedli na ta način medicino k organicizmu.

Barthez-ov vitalizem pohaja od te zmote mehanistov in od nedopustljivosti trditi zanimisti, da vlada duša življenske čine. Barthez konstatira predvsem, da se motijo mehanisti »ker prisposodbljajo živo telo stroju, t. j. da se zmenijo le za navidezno delovanje organov, ne da bi se pobrigali za skrito življenje, ki ga v resnici povzroča« in on je v tem ogledu samo učenec Montpellijske šole, obvladane že skozi stoletja od hippokratične doktrine o enotnosti življenja. Barthez-ova novost obstoji v trditvi, da se da obstoj tega skritega življenja eksperimentalno dokazati, t. j. da se ono ne umika fizikokemičnim zakonom; in Barthez je našel za svoje dokaze zveržena dejstva, namreč učinkovanje strupov in reviviscenco.

Ako morejo strupi »povzročiti smrt z *infinitesimalnimi količinami* ne da bi zapustili *najmanjše sledi o spremembi* v fiziološkem stanju organov, ako se more dolga leta po smrti oživiti infuzorija po navadni hidraciji k najaktivnejšemu življenju, prihajo to odtod, »ker se morajo nujno porajati v intimnih vlaknih in vlagah, subtilne akcije, katerih narava se mora dati določiti eksperimentalno.«

Barthez je poskusil takoj z verifikacijo, a je moral kmalu spoznati, da mu nezadostno stanje tedanjih fizikokemičnih znanosti ne nudi nobenega sredstva v dosego njegovih namenov. Ampak on ne omaga in si ohrani prepričanje, da so globoki vitalni pojavi dostopni ekspe-



rimentalnemu dokazu in imenuje neznano ali vendar gotovo moč, ki deluje v snovi, splošno vitalno načelo.

Globoka enota v življenju, nujnost, dobiti s skušnjo globji vpogled v globoke vitalne pojave, izbiranje zverženih dejstev v svrhu dokaza, to so tri osnovne točke Barthezove koncepcije, v kateri je vitalno načelo samoobsebi le brezpomemben korolarij. Da se je vsilila ta ženialna koncepcija z neodporno silo duhovom takoj po svojem početku in oslavila povsod iznajditeljevo ime, najde svoj razlog v tem, ker je prodrla daleč preko tega, kar se je tedaj imenovalo *vitalizem* in formulirala v XVIII. stoletju problem prirodnega življenja v taistih besedah, kakor moderna biologija.

#### Materialistični monizem.

Barthez-ova misel je prehitela znanost svojega časa. Montpellijska šola ne samo ni razumela njene globine, temveč takoj potvorila njen značaj. Ne samo da ni videla sijajne znanstvene bodočnosti, ki jo je odpirala eksperimentalna metoda v proučevanja življenja, ona je storila še — veliko večjo, ko ono z organicizmom — napako, da je sklejala iz tedajšne nemožnosti, si razložiti pojave, da ta dejstva znanstveno sploh niso razjasnljiva. Iz vitalne sile je napravila filozofično bitje, kteremu se ni moglo blizu s fizikokemičnimi zakoni, povzročila čudno logomahijo nadmehaničnega vitalizma in odgnala slednjič nekaj svojih členov v šolo neovitalizma.

Mehanisti so slavili pravo zmagoslavje. Nanosili so precizna eksperimentalna dejstva in prizadjali filozofičnemu vitalizmu mnogo škode. Wohler je dokazal, da moč ni specifično vitalen produkt, ampak se da tudi proizvajati *in vitro* in Lavoisier konstatira, da kisik ne učinkuje drugače v živečem organizmu kakor na mrtve stvari.

Bichat napravi velik korak v od Bertheza pokazani smeri, ko dokaže, da morejo živeča bitja stopiti v zvezo z zunanjim svetom s pomočjo organske sestave njih vlaken in da se pri njih fizikokemični pojavi razlikujejo od onih, ki se dogajajo v mrtvih predmetih le v meri njihove strukturne kompleksnosti. Ideji življenja in organizacije postaneta korelativni, splošni pojem bitja prvači pojmu sestavin.

Ta sestavna enotnost se razjasni, ko najde Schwamm stanico in z Liebig-ovim *circulus vitalis*. Živo telo obstoji iz neštevilnih elementarnih teles, ki se neprestano preobražajo medsebojno tako, da so vsi deli organizma deležni vitalnih lastnostij. Claude Bernard naglasi še idejo notranjega miljeja in prikaže eksperimentalno, da se razlike med vitalnim in fizičnim dejstvom čimdaljebolj stenjšujejo in da »se reducirajo funkcije na kemična dejstva — vedno s to posebnostjo,

da so to specielna kemična dejstva, ker se dogajajo pod vplivom činiteljev, ki kakor diastaze učinkujejo le v živih telesih«. *Življenje ni specifično po svojem dejstvu, temveč po načinu, kakor se tega dejstva poslužuje.*

Dobro je poudariti, da je pobarvan mehanizem vseh eksperimentatorjev s filozofičnim vitalizmom. V živem telesu obstoji nekaj, kar ga razlikuje od mrtvih stvari, neka *ideja-vodnica*, s čigar pomočjo izkorišča življenje milieu za vsakemu organizmu poseben razvoj. Ampak kdor ne vidi, da dela Cl. Bernard s trditvijo, da so diastazične akcije lastne živim telesom taisto temeljno napako kakor vitalisti pred Wohlerjem in Lavoisier-jem, ki so mislili, da je moč specifičen vitalen produkt, ki se ne da sestaviti *in vitro* ali da učinkuje kisik enako v živem telesu.

Čisti mehanicisti so hoteli iztrebiti iz znanosti še to smotrenost in mislijo, da se jim je to posrečilo s teorijo o descendenci, ki razlaga vse z naravnim izborom. *Ne more biti gotovega načrta, obstojajo le po vplivu fizikokemičnih zakonov kliječe snovi, variacije katerih se prenašajo po dedčnosti.*

Vsled borbe za obstanek in variacij pohaja vsaka žival od druge in to do amebov in monere in le-ta se je porodila iz mrtvih snovij, iz odlomkov plastične substance, ki plava na vodnih površinah.

Videč, da se reducirajo živeča bitja na vedno enostavnejše strukture in da se razlikujejo mrtvi predmeti od njih le po pomanjkanju strukture, asimilira Haeckel strukturo in življenje tako, da je koncem koncev vsako živo bitje od prvotne strukture mehanično stvorjen stroj. Treba je torej »končno osvoboditi problem življenja od strašila vitalizma«; najskromnejši znaki finalizma so le avtomatičen rezultat razvojnega procesa.

Ako dodamo tej genetični razlagi še energetično razlago sveta in ako reduciramo življenjsko delovanje na materielno, pridemo do zaključka, da sta živi in mrtvi svet istovetna in da obstoji vse le iz gibanja atomov in *da se življenjske sile ne razlikujejo od drugih naravnih sil.* Ako združimo v tej zvezi naravnih pojavov še astrofizične spekulacije, s katerimi bi mogli najti izvor sveta, pridemo navsezadnje s Haecklom k *totalni* fizikokemični razlagi sveta.

Takšno je jedro materialističnega monizma. Zakoni mehanike ne razložijo samo funkcioniranje velikih organov, one razlagajo tudi metodično strukturo organizma, prehod od materialne delavnosti k življenjski in psihični. Med živimi in mrtvimi telesi obstoja kontinuiteta kakor tudi med snovjo in mislijo. Vsemirje moremo poznati eksperimentalno in vodilnih idej so se mogli posluževati vitalisti le vsled nevednosti, ki jim je natvorila vero v globoke razlike med fizičnim in vitalnim činom.

## Neovitalizem.

Neovitalizem se je porodil iz same jasnosti eksperimentalnih dejstev. Pred napredkom znanstva so morali pustiti vitalisti najprimitivnejšo zunanjo finalnost, t. j. idejo splošnega od narave razumno pripravljene načrta, oni so morali naposled zavreči obstoj *notranje finalnosti*, t. j. idejo, da živo telo razumno pojmuje prilagoditev, ki je njegovemu življenju potrebna. Ker niso mogli več tajiti, da razlagajo fizikokemični zakoni zadostno vse vitalne pojave, so se morali, ako so hoteli uteči materializmu zateči pod ime neovitalizma, pojem ki je veliko nedostopnejši kakor vitalna specifičnost. Neovitalisti, ki so večji filozofi kakor znanstveniki se oklepajo nekega *inkonscientnega finalizma*, po katerem »se vrši v živem organizmu neko spontano, bitju nezavestno vstvarjanje, kateremu je bitje podvrženo in ki ga vodi po peripetijah k, v glavnem progresivni evoluciji.«

To je Bergsonov nazor, ki meni, da je mrtva snov izven razvoja in popolnoma razložljiva s pomočjo fizikokemične analize, medtem ko je živa snov aktivna, t. j. sposobna *se dvigati proti vstvarjajočemu razvoju*. Ali ker življenje ne more vstvarjati iz nič, ga moramo smatrati kot vstvarjajočo silo »samo v toliko kakor organizira po novem, nezavestnem in zato nepredvidljivem načinu mrtve snovi, ki so služile že prejšnjemu vstvarjanju.«

Mehanicizmu bodo toraj dosegljivi vsi naravni pogoji življenja, t. j. vse mrtve sestavine živih teles, ali njegova analiza mu ne bo mogla pokazati, kako so nastale stvari, kajti »ta vstvaritev prikipi nakrat iz globin narave in bi mogla biti čisto drugačna kakor je.« Življenje se vtihotapi v materialne pojave in si prisvoji njih zakone ter jih obmem odvrne od njih fatalnega in mehničnega zakona, kterege bi brez njega sledili in se jih poslužili na svoj poseben način.

Driesch pride do taistih zaključkov, ki se približujejo še bolj metafizični hipotezi, h kateri težijo Bergsonovi. Pojavi življenja prikazujejo kakor v prosajnosti vodilne sile, ki obvladajo fizikokemične moči. Te vodilne sile ali *entelehije* so skrite v fizikokemičnem sestavu in dajejo nekterim pojavom večjo važnost ko drugim, ta subordinacija pa, katero polagajo v bitje vstvarjajoče skupne pojave se pojavlja v *evoluciji*, t. j. smerodajni črti.

Na kratko, ako je za neovitaliste mrtva snov analizi popolnoma dostopna, se umika živo bitje našemu razglabljanju, zato ker v smislu njegove evolucije ne moremo pojmovati narave, niti načina, kako deluje sila, ki ga vodi k zanj nezavednemu cilju.

Kakšne znanstvene razloge predlagajo neovitalisti za to specifičnost vitalne akeije?

Takoj od začetka je treba odkloniti razlog, ki pohaja od specifičnosti v delovanju živih celularnih tkanin (Bor in Heidenhain).

Glavni razlog se opira na dejstva, ki se tičejo razvoja nekega načrta in njegovih variacij. Darwin, pravijo, ne podaja nobenega eksperimentalnega dokaza za prehajanje organskega k neorganičnemu in po naravnem izboru povzročenih variacij v vrstah; moramo sprejeti ta dejstva kakor dogme tako da »tvori darwinizem bolj neko znanstveno teorijo kakor logičen svetovni sistem.«

Ampak rezultati umetelnega izbora ne potrjujejo Darwinove hipoteze; izolirane vrste se povračajo k prvotni vrsti, ako jih prepustimo njim samim in nikdar se s pomočjo variacij ni posrečilo, vstvariti novo vrsto. Teorija descendance je ostala toraj nepotrjena. Ako pripustimo, da so individualne variacije filogenetične, bi moral diferenciran organ imeti možnost, da postane indiferenten in se pojaviti v drugem smislu kot zopet diferenciran. Da, Vries je dokazal, da se nove vrste ne vstvarijo potom progresivnega preobražanja, temveč s pomočjo hipne in od naravnega izbora nezadržljive transformacije. To je teorija *mutacije*. In ker priznavajo biologi sedaj dva zakona: *neobrattljivost razvoja* in *progresivno redukcijo spreminljivosti*, darwinisti ne morejo rešiti svobode filogenetičnih variacij. Potemtakem moramo namesto da priznamo klasično obliko darwinizma, po katerem je razvoj rezultat naravnega izbora nad spreminjajočimi se variacijami, pripoznati spreminjajoče se variacije, ki so sicer pod vplivom miljeja ali minljive in trajne variacije, ki so neodvisne od izbora in miljeja pač pa odvisne od *notranjih vzrokov, ki vodijo filogenetični razvoj v gotovis meri*.

Individij toraj ne obstoji iz kliječe snovi, ki more povzročiti z raznimi modifikacijami nove vrste, temveč vsak organizem je podoba, v kateri so združeni vsi deli po fizikokemičnim zakonom nepodvrženem zakonu.

Drug razlog so našli neovitalisti v dejstvu, da so v proučavanju prehoda organskega k neorganičnemu darwinisti storili napako, ker so smatrali ta prehod dokazan z zginjeno strukturo. Res je, da postane struktura čimdalje bolj enostavna, čim nižje stopamo po seriji bitij, ampak skrajna enostavna struktura ne moti amibe, da rešijo vse za njihovo življenje potrebne tehnične probleme in »ako bi jenjal svet pri najzadnji stopnji strukturalne organizacije, bi vedeli, da obstojajo zelo enostavne strukture, ne mogli bi pa iz tega sklepati, da je taisto, imeti življenje in kakšno strukturo«. Trditi to, se pravi priznati, da je organizem stroj, ki pohaja od drugega v germinalni stanici zaprtega stroja, ali Driesch, ki ga je tod iskal, ni našel nobene strukture, ki bi pripočila to teorijo. Živo bitje ni stroj in organizacija stanic brez struk.

ture v od nje izgotovljeno strukturalno formacijo kaže na neko sposobnost *sui generis* ki je lastna le živim bitjem.

Živa bitja dejstvujejo, ako se hočemo tako izraziti, kakor stroji, ampak kot izredni stroji, ki razigrajo od navadnih strojev nepoznane činitelje, življenja lastne činitelje, in ki razlagajo sličnost življenja z načrtom. Naloga biologije bi bila toraj razven študija strukture in funkcije, *skušati poiskati načrt, po katerem se združijo posamezne funkcije v eno enotno funkcijo*. Kar je več, to ni samo nepoznano, temveč *mi ne bomo vedeli nikdar*, kaj je ta od snovi neodvisna vitalna sila, ki vodi ta načrt in ki se razlikuje od v organizmu delujočih fizikokemičnih sil.

## II. Teorija o enoti v življenju narave.

Globoko ali skrito ter vidno življenje.

Vidimo, kako se umika vitalizem vočigled eksperimentalnim vedam in prepušča torišče izkušnjam. Neovitalisti s svojim odporom proti tej smeri niso našli drugega, nego da so vtihotapili v izvor življenja neko vodilno idejo snovi. Da rešijo vsaj decorum, so si napravili iluzijo doktrine, kajti pri vsakem novem napredku fizikokemičnih znanstij si dovolijo le še omeniti: mi pripoznamo vse rezultate izkušnje, ampak nadaljujte in se boste sigurno ustavili!

Neovitalizem izgleda kakor kakšen sramežljiv mehanizem, kar imenuje Verworn »mehaničen vitalizem«, ki sicer ne more iz svojega prinesiti nič k študiju življenja, česar ni že našel mehanizem, ki pa ustavlja proučevanje vseeno z nedokazljivo metafizično hipotezo, *kateri pa mejâ* — in to je najhujše — *ne more določiti*.

Ampak, ako ne moremo z neovitalisti priznati a priori definitivne nezmožnosti biologije, nas poučiti o naravi življenja, imamo li pravico trditi z materialisti kar nakrat univerzalni sistem, t. j. zatrjevati, da poznamo vse in da so zakoni, ki vladajo vsemirje, zadostno dokazani?

Gotovo ne in moramo si ravno tako vočigled nedokazanim trditvam materialističnega monizma kakor vočigled svojevoljni omejitvi neovitalizma staviti vprašanja: »Ali morejo fizikokemični zakoni razložiti naravo življenja? In če moramo staviti izkušnji meje, kje jih začrtati?«

Da rešimo prvo od teh vprašanj se moramo neobhodno vprašati, ni bil li problem o naravi življenja slabo izražen in ni li mogoče prodreti v *neizvestnost*, ta nerodovitni vrt neovitalizma.

V resnici izgleda, kakor da sloni neovitalizem na besedni zmoti in nezadostni analizi. To kar imenujejo neovitalisti življenje, je v resnici le *dozdevno življenje*, ono ki ga opazima na prvi hip, medtem ko je resnično življenje, ono ki je važno, *skrito* ali *globoko* življenje, t. j.

skupnost teh subtilnih dejstev, ki jih je tako dobro slutil Barthez in ki se dogajajo v notranjosti snovij, ne da bi jih mogli z našimi čusti zaznati.

To globoko življenje je razlog dozdevnega življenja, tako da se moramo vprašati, je li razločevanje med mrtvim in živim upravičeno, je li logično trditi, da je mrtva snov popolnoma razločljiva z analizo medtem ko je živo telo nedostopno vsem našim prizadevanjem — ne mogli bi li namesto da pravimo z Bergsonom »da glede mrtve snovi tako izvežbani razum ne more živemu do živega«, trditi bolj upravičeno, da *razum ni tako neokreten, ko se bavi z življenjem, ko še ni mogel zadosti proučiti mrtve snovi* in da ne mora zatrjevati, da so mrtve snovi v miru in se razlikujejo bistveno od živega telesa.

Če imajo mrtve snovi globlje življenje in zato ono individualnost, katero pripisuje Driesch živim telesom, bi jim morali pač pripisovati vodilno načelo ali entelehijo, t. j. priznati, da so podvržena *vsa telesa* taistim fizikokemičnim zakonom, *enako* dostopni analizi in obvladani od taiste vitalne sile.

To nam je raziskati in biologija nam s pravomestnim vprašanjem: obstoji li razloček med mrtvo in živo snovjo, dovoljuje zavriniti metafizične zaključke neovitalizma, t. j. ves neovitalizem.

Splošno globlje življenje obstoji v vseh snoveh.

Ena stvar je na prvi pomislek gotova, da je namreč vidno življenje, neodvisno od mišljenja, ker obstojajo živa bitja, ki misli ne poznajo. Za študij problema narave življenja bo toraj koristno ločiti psihične pojave od navadnih vitalnih in ker je mišljenje produkt kompleksnih organizmov, se bo treba ločiti od vsega, kar označuje višje živali: pluricelularno rast, ločene funkcije, t. j. vse kar vzbuja misel na vodstvo za razvijanje načrta.

Pustimo na stran kompleksna bitja, ki vzbujajo napačno idejo o stroju in pristopimo k unicelularnemu živemu bitju, v katerem mora ena sama snov izvajati vse življenju lastne reakcije. Jennings je napravil bistveno opazko, da si morejo amibe vstvariti organe po svojih potrebah, t. j. da si morejo *vstvariti za vidno življenje potrebno strukturo*. Ležeča amiba je v ravnotežju ali kakor hitro moti kakšen vzrok to ravnotežje, reagira in si vstvari po potrebi organe, ki jih morejo obnoviti (gibalne i. dr. organe) in to se ji *po nekterih poskusih in napakah* posreči. Mehanično strukturo moramo toraj nadomestiti s fiziologično reglamentacijo, tako da tiči jedro problemu narave življenja v *potrebi samozadoščenja vitalne aktivnosti*. Bistveno pri živem telesu toraj ni njegova oblika temveč transformacija, ne struktura, temveč vitalni proces,

Ta razmotrivanja so dalekosežna. Z njimi moremo zavriniti darwinistično dogmo, ki spaja strukturo in življenje, na drugi strani pa vzamejo neovitalistom možnost, obnoviti pojem *neke notranje organe ustvarjajoče vitalne moči*. Nič nas ne opravičuje misliti a priori, da je Jenningsova regulativna sila neodvisna od snovi; poslednje biološke raziskave nam nasprotno dovoljujejo misliti, da je odvisna edino od intimnih fermentacij, ki se dogajajo v snovi. In v istini, struktura živega telesa obstoji iz zelo drobnih teles, vidljivih samo z ultramikroskopom in Jacques Loebova dela so dokazala še posebej, da postajajo gibanja amibe živahnejša ali počasnejša v tej meri kakor se razkrajajo in nastajajo celularna telesa, tako da je motorično delovanje amiboïdnih stanic popolnoma odvisno od metaboličnih sprememb.

Vstvarjajoča dejanja gibanja in strukture so toraj odvisna od fiziko-kemičnih zakonov. Ampak mi moremo iti še dalje. Korpuskularna četudi nevidljiva struktura ni bistven vzrok globoke vitalne aktivnosti. Ona je samo njen pripomoček. Gotove snovi, imenovane stopljivi fermenti ali *diastaze* sestav, katerih ne more izraziti nobena kemična formula, zamorejo v istini po popolni izolaciji od stanice in v obliki prahu, povzročiti s pomočjo neizmerno male katalitične akcije posledice celularnih vrst čisto proti vsem načelom dosedanje kemije. Masa je toraj, kakor izgleda, vehikel nekega nedoločljivega aktivnega načela, zmožnega trenutnih kemičnih kombinacij, čegar delujoča doba je pa vsled neprestane regeneracije nedoločljiva, tako da moramo, ako hočemo pogledati v globino vitalnega procesa, pustiti na stran obliko, in strukturo, ki so le slučajnosti in se ozirati samo na subtilne akcije, katerim sta pripomoček. Ako pa preiskujemo način delovanja diastaz natančneje, jih zapazimo v takem položaju, kakor da prehaja energija iz katalizatoričnega telesa v katalizirano telo, tako da tvori prvo osvoboditelja energije. Pojem mase moramo nadomestiti s pojmom *sile* in ker pohaja vitalni proces od teh sil, moramo nujno misliti, da postane delovanje teh sil razlog za strukturo in razvoj živih teles.

Ali se ne nahaja to globoko življenje, ki smo ga ravno konstatirali v živih telesih, tudi v mrtvih?

Raziskave poslednjih let so pokazale, da *ima mrtva snov neko zelo živahno notranje življenje*. Ona prikazuje za zunanje stike zelo občutljiv vitalen proces, ki služi končno enako za osvoboditelja energije kakor pri živih telesih in ki se more javiti v precizni strukturi in v vidno kinematografičljivem življenju. Stehtljiva snov ni nikdar mrtva in njene izločene konstantne sile so v zvezi z njeno lastno aktivnostjo. To dokazuje obstoj radioaktivne snovi, ki nam odpira pogled v nepoznan svet, kjer postane snov netehtljiva, premaga zapreke in postane za nas nedostopljiva, ter tvori nov svet energij: emanacije, elektrone, kato-

dične žarke, žarke X, in žarke Y, ki jih ne ovira več nobena zapreka.

Sicer je pa mehanizem, po katerem se razvija to energije osvobodujoče globlje življenje istoveten z onim, ki vodi notranje delovanje živih teles, t. j. po kemičnih reakcijah taiste vrste kakor one diastaz. Mineralna sol more delovati kakor stopljiv ferment, t. j. »kakor snov, ki more vsled časovnih kombinacij, ki jih združuje v sistem, preobraziti v sebi nedoločljivo količino substanc«.—Enako povzročuje radioaktivnost kemična reakcija dveh predmetov, izmed katerih je po navadi eden proti drugemu v najtanjšem razmerju.

Ta sličnost med živimi in mrtvimi stvarmi ne obstoji le v mehanizmu temveč tudi v *razvoju* vitalnih pojavov. Kovinski fermenti prehajajo kakor organizirani fermenti po neki začetni dobi v dobo redne aktivnosti, ki bi se ne smela nikdar končati, kajti akcija diastaz je teoretično neomejena, ali, ker se pojavi vedno neka majhna količina za ferment strupenih teles, letá oslabi in izgine, to se pravi, fermenti *starijo in umirajo*.

»V razvoju te akcije je istovetnost od začetka do konca med živim fermentom, med od tega fermenta odtrganim prahom in katalizatorično kovino« (Sabatier).

Mrtva telesa imajo globoko življenje, ki se javlja v intenzivni preobrazujoči delavnosti v zvezi z izločevanjem energije in v razvoju, ki se obrabi končno sam in preneha. Vsaka snov ima lastno življenje in skrito delovanje, ki odgovarja kakor glede mrtvih tako glede živih teles *vstvarjajočemu razvoju*.

#### Prehod od skritega k očitemu življenju.

Ako imajo mrtva telesa globoko življenje, ki je istovetno z življenjem živih teles, bomo mogli brezdvomno najti mrtva telesa, ki imajo minimum vidnega življenja in ki tvorijo *prehod od živih k mrtvim!* Za Bénédickta je morska globina zibelj vidnega življenja. Tam se pojavljajo segmentacije tekočin, efemerne oblike, ki ostanejo navadno v vodenem stanju medtem ko dojdejo nektere do stanja enostavnega protoplazma ali planktona.

Toda ker še ne moremo trditi, da prehaja plankton v živo bitje, moramo iskati drugod. Študij *tekočih kristalov* prikazuje, da morejo mrtva telesa prijaviti notranjo preobrazujočo aktivnost. Kristali imajo v istini celularno strukturo, specifično individualno obliko, razvoj, sposobnost obnoviti zgubljeno tipično obliko; oni kažejo neko intussusceptivno prehranitev, da še več, mesto nespremenljive nespremenljivosti kažejo nečutne preobrazitve. Končno, ta notranja aktivnost je združena z realno občutljivostjo in mikroskopično gibčnostjo. Le ena stvar loči



navadne kristale od živih teles in sicer trdost. Toda obstojajo tekoči *plastični* kristali z vidnimi gibanji povzročenimi od notranjih akcij enako kakor amibe.

S pomočjo mehke materije moremo razumeti prehod mrtve snovi k živi in rast poslednje. Gotovi sferični kristali se zdaljšujejo, se združujejo, razpadajo, tvorijo umetelne stanice, katerih rast je podobna rasti živih stanic in mi nahajamo v njih fizično moč ki je taista, kot ona, ki deluje v mišičevju in ki more spremeniti kemično energijo v mehanično.

In mi moremo iti še dalje, kajti stimulus, ki povzroča v poltekočih kristalih kakor v mišičevju kontrakcijo, pohaja od kemične spojitve dveh substanc, in Engelmann je dokazal, da je vsaka snov, ki se more kontrahirati, birefringentna, in da izgine birefringenca med kontrakcijo, da se pojavi, ko se je poslednja končala.

Procedura, ki tvori plastičnost in gibanje, je toraj taista za mrtva kakor za živa telesa; *mrtva telesa morejo realizirati znake vidnega življenja.*

Verjeten obstoj univerzalne sile. — Vstvarjenje materialnih in živih teles.

Ako je zvezan razvoj snovi z osvoboditvijo sil in s tem tudi s počasno a vendar realno izgubo tehtljivih posebnostij, moramo pač misliti, da odgovarja začetek tega razvoja materialnemu vstvarjenju. Mi smo obdani od mogočnih sil, ki prešinjajo telesa, postajajo čimdalje subtilnejše in glede katerih ne moremo znanstveno upravičeno pripuščati vzporednega obstoja brez možnosti, jih strniti v skupnem početku.

To, kar vemo, nas upravičuje sklepati, da se reducirajo vse sile na neko *univerzalno* silo. Odkritje radioaktivnosti nas privede do misli, da obstoji materija iz elektronov, gibanja katerih se javljajo v vibracijah etra, v Hertzovih valih, toploti, svetlobi. Materija bi potemtakem ne bila drugega nego sistem elektronov, ki se razkrajajo v netehtljive sile in se povračajo v primitivni eter (Gustave Le Bon).

Ta univerzalna sila se je mogla zgostiti pod vplivom neznanih vzrokov v z energijo nasičene atome, ki sestavljajo materielne predmete in iz teh atomov se izločujejo, kakor jim to dovoljuje njih svojstvo, sekundarne sile spreminjajočega se tipa ali delovanje katerih prikazuje vedno splošno obliko katalitičnih akcij. Mogli bi toraj reči, da je odvisna vsa materijalna aktivnost od pogojev, pod katerimi se je zgostila univerzalna energija. Po teh vplivih je mogoče zasledovati vse modalitete življenja, od skritega življenja mrtvih stvari do vidnega življenja živih teles in to življenje se more dogajati pri najkompliciranejših, dozdevno kakor

pri stroju. *Življenje postane splošen pojav, ki se da razložiti s fizikokemičnimi zakoni; vidno življenje je samo modaliteta univerzalne življenja.*

Hočemo li prinesti neposreden eksperimentalen dokaz teh trditev, nam ni mogoče vstvariti kakšne materialne snovi s pomočjo univerzalne sile, katere obstoj se nam zdi verjeten, katere pa ne poznamo. Taisti učinek bi se dal doseči, če bi mogli s pomočjo netehtljivih sekundarnih in splošno poznanih močij vstvariti kakšno mrtvo tehtljivo stvar in potem telo, ki bi imelo za naše čute očividno življenje.

Doseči *momentano* materializacijo in kristalizirati immaterialen fluidum je mogoče. S telesci, ki izžarevajo iz elektrizovane ostrine, moremo realizirati črte, prizme in stanice, ki se dado fotografirati. Na ta način moremo vstvariti tehtljive stvari iz netehtljivih, in ker se ta tehtljiva stvar polagoma obrablja in vsled neprestanega izločevanja energije izgine, postane hipoteza univerzalne sile, ki naj bi bila početek in konec vsega, t. j. *pravo vitalno načelo*, popolnoma sprejemljiva.

Ali moremo vstvariti vidno življenje, t. j. živa telesa? Plasmologija se peča z umetnim vstvarjanjem vidnega življenja. Posrečito se ji je napraviti bioide in organoide, struktura katerih je taista ko struktura živih bitij, in ona je dokazala, da se morejo dogajati v tekočinah atrakcije in repulzije, ki jih morejo povzročiti.

Različni miljeji stavijo difuziji specifičen odpor; odtod osmoza. Da, nekteri miljeji kakor n. pr. koloidi stavijo difuziji večji odpor tako kakor organske tkanine, ki tvorijo mehurčke. Pod vplivom osmotskega pritiska se porajajo v prvotnem mehurčku novi in nastajajo osmotski naraščaji v podobi stebel in rastlin. Da, položimo li katerikoli soluciji na vsako stran barvane kaplje dve hipo- in hipertonični barvani kaplji, dosežemo figure s kariokinetično razpredelbo s centrosomi, zvezdami, odlomki i t. d.

Rafael Dubois je še dokazal, da je mogoče vzbuditi v teh telesih prave mutacije tako da moremo ne samo vstvariti z mrtvo snovjo telesa z značajem vidnega življenja, temveč da moremo dognati še transformacije, ki dado misliti na obstoj *vodilne ideje* za realizovanje načrta, kar je po mnenju neovitalistov privilegij živih teles.

Res je, ti bioidi nimajo obstanka in niso neodvisni od miljeja, ampak to nikakor niso odločilni ugovori.

Pravzaprav govorimo mi tu o *spontani generaciji*, ampak iluzijo, ki jo vzbuja ta izraz, je treba iztrebiti. Napraviti z mrtvo snovjo živo telo se še ne pravi vstvariti življenje, temveč le spremeniti pogoje globokega vsem telesom skupnega življenja, tako da ga morejo naši čuti zaznati.

Spontana generacija je toraj sprejemljiva hipoteza, ki se da eksperimentalno izvesti in dokaz za katero bi sicer ne prispel nič k razjas-

njenju početka življenja, temveč le k razjasnitvi *fizikokemičnih pogojev, ki so potrebni, da se skrito življenje pokaže v vidni obliki.*

Študij življenja nam stavlja toraj dva velika problema. Eden se tiče spoznanja *globokega življenja*, ki se dogaja v notranjosti snovi v obliki močij, ki jih ne moremo zaznati z našimi čuti in s katero edino nam bo mogoče pronikniti v naravo življenja. Drugi se tiče le študija za naše čute dostopnega življenja navadne arhitektonične podlage, sezidane od globljega življenja, ki povzroča obliko, strukturo, čast in dedičnost in spoznanje, katere nam bo razložilo le *modaliteto* življenja ničesar pa o njegovi naravi.

Bržčas obstoja neka prvotna sila, ki proizvaja potom svojega zgoščevanja ali z onim odtod pohajajočih sil tehtljiva telesa, v katerih se pojavljajo molekularne energične akcije taistega značaja, ki se pa morejo dogajati pod spreminjajočimi se pogoji in s katerimi moremo to življenje včasih zaznati z našimi čuti včasih pa le z znanstvenimi pripomočki. Iz edine težkoče, opazati globoko življenje v eni vrsti teles, se je rodila ta nespremljiva razdelitev v mrtva in živa telesa, ki tvori vso zмотo neovitalizma — medtem ko nas privede skušnja do zaključka, *da je življenje skupno vsem bitjem in da se dajo reducirati vsi življenjski pojavi na fizikokemične zakone.*

*Brezpredmetnost vitalizma. — Meje našega spoznavanja narave življenja.*

Biologija zavrača toraj metafizične zaključke neovitalizma, t. j. ves neovitalizem. Toda, čeprav nam dovoljuje smatrati eksperimentalno razrešitev življenjskega problema za sprejemljivo, ona nikakor ne potrjuje zmagoslavja materialističnega monizma. Ona zbližuje končno poslednjega s spiritualnim monizmom in izkazuje potrebnost vitalizma.

Je li življenjsko načelo v istini neka splošna sila, ki poraja s svojim zgoščevanjem materijo, potem more materija z dekompozicijo izžarevati netehtljive sile, ki se približujejo v živih telesih čim dalje bolj univerzalni sili in se brezdvomno v njej poizgubljajo.

Mišljenje je ena izmed teh sil, tako da če moremo reči z materialisti, da mišljenje ni nič drugega ko modifikacija materije, moremo ravnostako trditi s spiritualisti, da pohaja mišljenje iz prvotne sile, odkoder izvirajo vse stvari in ki je *pravo načelo življenja.*

Ali moremo pronikniti eksperimentalno v to silo? Teoretično da; *izkušnja je brezmejna.* V resnici pa je začrtana neka meja in to je stopnja našega razuma. Mi moremo poznati eksperimentalno vse, ali kako se da misliti, da bi mogli iti z analizo čez to, kar moremo zaznati? Tod mora znanstvenik nadomestiti znanstveno hipotezo z metafizično hipotezo, vernik z verskim aktom.

Ampak *ta omejitev ni nič bolj samovoljna, kakor ona, ki nam je hotela naprtiti neovitalizem, in ona nas obvaruje edinozveličavnosti*

Haecklovega materializma. Po definiciji moremo spoznati vse. Mi moremo analizirati življenje do netehtljivega in nevidnega, pronikniti v sekundarne sile, ki nas približuje čim dalje bolj univerzalni sili, mi moremo končno spoznati letó vsaj v nekterih njenih lastnostih, ampak nič nam nedovoljuje trditi, da bo mogla naša misel prodreti do svojega početka, t. j. postati enaka s silo, iz ktere se poraja. *Spoznali bomo naravo življenja le dotod, dokoder nas bo mogel vesti razum.*



## Maske in profili.

XVI.

ALBIN OGRIS:

### Guglielmo Ferrero.

Ljudje, kateri so si stekli dandanes zasluge, tako da je njihovo ime prodrlo meje ožje domovine, so hočeš nočeš primorani igrati vlogo vsevednega leksikona ali proroka. Grki so imeli hvala bogu le eno Pitijo. Danes jih ima vsak narod dosti in sicer v tej meri v kateri je zastopan v kulturnem napredku. Pri anketah, pri vseh važnih, dogodkih, procesih, duševnih kugah, pri socialnih, političnih in literarnih ugibanjih, skratka, kjer le gre, dežijo nanje kupi vprašalnih pol, prošenj za konference, za mnenje, za odobritev i. t. d. Ne ve se še, kdo da je večji revež, ali občinstvo, ki se mora zadovoljevati s frazastimi odgovori, ktere morejo podati v tujih strokah neizvedene celebritete ali pa celebritete same, ki se na vrhuncu svoje slave ne boje več majhne blamaže.

Tudi Guglielmo Ferrero piše sedaj odgovore na ankete in se da občudovati na konferencah. V zadnjem času ga zanimajo posebno odnosi med Evropo in Severno Ameriko. Glavno razliko med obema svetoma vidi Ferrero v tem, da napreduje Amerika glede kulturnih blagov kvantitativno, Evropa pa kvalitativno. Primera je toraj nemogoča, potrebno je pa oboje. Ta dialogizirana modrost je izšla lani pod naslovom »*Tra i due mondi*« (Fratelli Treves, Milano).

Težko si je steči v naših skrajno utilitarnih in samo trenutku živčih časih slavo v zgodovinopisju. In posebno težko je to za historika starega veka. Če se je Ferreru posrečilo premagati strokovnjaško kliko, če je zaslovelo njegovo delo ne le v domovini, temveč kroži v stotisočih prevedenih izvodih v Franciji in je prevedeno že v druge kulturne jezike, je radovednost, pogledati v njegove knjige

upravičena. Vsaj kar se mene tiče, se nisem zmotil in priznati mi je, da mi je nudila še maloktera knjiga toliko vžitka kakor petero debelih sešitov Ferrerove »*Grandezza e Decadenza di Roma*« (Treves, 22 lire.)\*

Ne vem če imajo to remek djelo vsi slovenski profesorji in učitelji za zgodovino v svoji ročni knjižnici. Morali bi jo imeti, to drži, in če je nimajo, naj si dajo nakup sugerirati. Čakam že 4 leta, da bo spregovoril kdo v slovenski publicistiki o slavnem Italijanu (saj sta naš in italijanski narod sosed!) in ker dozdej nisem zapazil nič enakega, čutim dolžnost, vzdigniti svoj kazalec.

Zmagoslavje naravoslovja raditega ni vplivalo v najboljšem smislu na druge vede, ker so iskali znanstveniki izključno v induktivni metodi svojo rešitev. Kakor so naroslovci zbirali pridno dejstva, in naj so bila še tako malenkostna, jih skrupulozno natanko opisovali, katalogizirali in uvrščevali v vrste, so prišli tudi zgodovinarji na idejo, da se da iz neštetihi odlomkov, črpanih v arhivih, vstvariti živa slika zatunulih dob. Za to so razkosali zgodovino v ogromno količino oddelkov, epizod in dogodkov. Za vsako malenkost so nagromodili piramide tozadevne literature, odlomkov, izrezkov, citatov bibliografskih drobtin in polemičnih starin, preštudirati to piramido tekom dolgih mesecev in let in uspeh je bila — učena strokovnjaška bukva, podprta z vsemi dostopnimi viri, polna citatov in dialektično prefrigana, da so jo mogli razumeti le sive glave v arhivih. Monografije so se gromadile in nagromadile do nepreglednosti, ni se pa hotel pojaviti ženialni duh, ki bi znal navdihniti mrtvi materijal z življenjem in podal filozofično utemeljeno sintezo. Naravoslovje se je ponašalo kmalu s sintentiki, zgodovina je pa imela šele Momsenovo »*Römische Geschichte*« in Fustel de Coulanges-ovo »*La cité antique*«, ki pa sta bili tvorbi preteklosti, spisani vsaka z gotovega strokovjanjškega specialnega stališča in k temu pisani še mnogo preučeno, da bi mogli služiti nestrokovnjakom.

Ta dva in ostali zgodovinski spisi se odklikujejo po skrajni vestnosti. Podajajo vse, kar je bilo najti važnega v arhivih, oni so eksaktni do ledenosti, spretno konstruirane, iz vseh dostopnih podatkov sestavljene slike s sigurno potegnjenimi črtami in spretno kompozicijo, kakor n. pr. Meissonier-jeve sličice, ali tudi nič več. Manjka jim topla barva, osvežujoči dih umetnikov, manjka jim merilo splošno kulturnega, vse svoječasne zgodovinske pojave spojujočega relativnega stališča. Zgodovinopiščeva čisto cerebralno delujoča induktivna logika je mislila v posameznostih morda zelo eksaktno preštudirane in dobro

\*) Nemški prevod: G. Ferrero: *Grösse und Niedergang Roms*, 30 M 1910. pri Hoffmann-u v Stuttgartu. Ravno tam tudi Ferrerovi spisi: »*Die Dichter Roms*«, 1 M, in »*Die Frauen der Cäsaren*«. 4 M, 1912.

pojmovane dele združiti v organično celoto. Pozabili so namreč, da čista veda sploh ne obstoja, po zakonih človeške fizio-psihologije sploh ne more obstojati, da je veda in zgodovinpisje predvsem tudi umetnost. Najti v skritem vsakdanjem življenju se porajajoče razvojne sile in smeri kakšne dobe, videti celotni obraz gotove dobe, izslediti celoskupnost in medsebojno izigravanje na zgodovinsko dogajanje vplivajočih činiteljev, o katerih ne govorijo codices v arhivih še manj pa istodobni zgodovinarji sami, to zmore le subjektivna intuicija, osebno momentano gledanje in integralno spoznanje zgodovinskih dob kot nepretrganih kontinuitet. Naj znanstveni zagrizenci verujejo še tako v edinovzeličavnost čiste objektivnosti, subjektivizem ostane vseeno bistven pripomoček znanstvenega proučavanja, ostročuten vodnik v vseh nejasnostih in zapletljajih, prvi in najglavnejši činitelj vesoljnega kulturnega napredka. Kje bi bile vse moderne in vse prejšnje iznajdbe, da ni srečen, intuitivno nepreračunjen pogled iz nezavestno delujočih duševnih energij izločena srečna misel pokazala pravo pot? Sila malo je iznajdb še manj pa idej, ki so bile domišljene z logiko samo, kajti človeški razum ne more čez meje svojega lastnega organizma in analogije ne leže vedno dlani.

Ferrero je zelo subjektiven historik. Malokedaj je imela znanstvena polemika tako zaposljene dni, ko ona leta, ko je šlo za znanstveno ceno njegove rimske zgodovine. Šlo je za to, je li Ferrero znanstvenik ali romanopisec zgodovine. Še le počasi je zmagala misel, da zgodovinski spisi sploh niso samo znanstvena dela, da so še nekaj več, namreč umetnost, ne samo produkti mehanično sestavljajočega intelekta, temveč vstvaritve iznajdljive domišljije. Ferrero je pokazal, da zgodovinpisje ni samo navadna tehnika učene interpretacije spomenikov, ne zavistna kontrola specialistov in ne enciklopedična erudicija. Gotovo, zgodovina mora imeti sigurno tehniko, pa mora se je posluževati samo kot sredstva in se posluževati obenem vseh modernih, zelo važnih pripomočkov kakor so statistika, politična ekonomija, psihiatrija i. t. d. Vedno in vedno si zatrjujemo, da je zgodovina naša učiteljica, radi bi pogledali globoko v stare kulture povzročene od nam malo znanih činiteljev, radi bi imeli okno, da se informiramo o sorodni zakonitosti sorodnih smerij in vendar si zabijemo to edino okno z jezikoslovnimi folianti in akademičnimi poročili. »*Trarre la storia nella vita; rifarne un elemento essenziale della coltura comera in antico; accompagnarla con l'arte e con la filosofia*«, to je Ferrerov program. Zgodovinoslovne metode same tega ne zmorejo. Pa program zahteva mnogo širšo kulturo in vsestranost. Zahteva še poznavanje vseh zgodovinskopolitičnih skrivnostij in praktični pogled političnih bistev. Kaj hoče historik, ki je morda doma tudi v ontologiji, v gnoseologiji, v noetiki in takih srečnih

disciplinah, in je morda k temu še dober poliglot? Ferrero se najbrž ni vmešaval v Kantovo fenomenologijo, pač pa je bil aktiven, poklicni politik-poslanec, ki se je moral ukvarjati sleherni dan s problemi političnega in socialnega življenja svojega časa, proučevati zdaj finančna, zdaj delavska, zdaj agrarna vprašanja, se brigati venomer za peripetije zunanje politike. Na ta način se pride seveda do sigurnejšega spoznavanja političnega kakor tudi splošno kulturnega življenja; le talenti in geniji, seveda, kakor na vseh popriščih, sicer bi imeli Slovenci dva tucata takih Ferrerov. Politični praktikum je vzgojil v Ferreru občutljivost za mnogostranost socialnopolitičnih pojavov, oni v političnem sožitju pridobljeni, vzporednosigurni tempo kombinujoče fantazije, ki odpre politiku hitri pogled na bistvo stvari. Stoletje veleindustrije, veliki ekonomični konflikti, postanek magnatskega in malega meščanstva, politično novotyorne moči javnega mnenja i. t. d., to je moralo privedi Ferrera na misel, da se morajo zgodovinske metode izpopolniti, približati se zgodovinskim dejstvom z novo teorijo, t. j. z neposudnim intuitivnim spoznavanjem političnih tokov, ki je pridobi človek le v praksi.

Na takih temeljih je nastala Ferrerova zgodovina. Narodi si ne zidajo sami svoje politične stavbe niti ne določajo smeri svoje usode, njih razum in njih volja sta v tem oziru malopomembna. Njih usoda je v danih življenjskih potrebah in v možnostih do dela. Materialne potrebe določajo voljo po delu in po bogastvu in bogastvo povzroča nove oblike ter nove mere potreb. To je kolobar, v katerem se vrtijo večno usode narodov in kraljestev. Rekonstruirati zgodovino kakšnega naroda se ne pravi tuhtati nad nameni generalov in iskati zakonodajne nianse. Poznati moramo gospodarsko strukturo. Bolj ko vse strategike, nas poučijo izredni in naknadni državni deficiti po srečnih ali nesrečnih vojnah, davki, ktere je plačeval narod, pri tem obobubožaval in prišel ob svojo vitalno moč. Ne politične traktate prekanjenih tribunov, mi moramo študirati peripetije razredne borbe, ekonomske procese, duševne pokrete v posameznostih in v celoskupni medsebojni odvisnosti. Predvsem pa ne smemo pozabiti, da je gospodarska zgodovina ključ politične zgodovine. Politični človek ne zmaguje, zmaguje le oni, ki deluje tiho v danih, nespremenljivih odnošajih, se podvrže in prilagodi razmeram in ne spekulira o bodočnosti. Politik more vstvariti, ali samo če je Cesar, Napoleon ali Avgustus, t. j. ako nima namena s silo pokazati političnemu dogajanju nove smeri, ampak mu sledi pokorno in je porabi v mirni prilagoditvi kot sredstvo.

To so glavni idejni temelji Ferrerovega dela. Ono je znanstveno, kakor more biti znanstveno ono delo, ki prikazuje vse najnovejše in najizdatnejše vporabljane znanstvene pripomočko. Ono je pa tudi umet-

niško, v tako muzikalično, tako prozajično klasičnem jeziku pisana, tako interesantna in romaneskno privlačna zgodovina, da more govoriti s približno sigurnostjo o njenih prednostih le tisti — ki jo je bral.



S. MEDVEDŠČEK:

## Sirota.

(Nekaj kritike k slovenski kritiki.)

**T**eško je dobiti dandanes na Slovenskem manj zanimivega čtiva, kakor je naša slovstvena kritika. Po tem blagu ni povpraševanja in kar se ga slučajno vsak mesec nakopiči, prikazuje značaj oficijelne zadrege. Ker se je od nekdanj pritikalca k pripovednemu besedilu še bibliografično-kritična kopa literarnih novic, se pritika še naprej, ne da bi kdo vprašal čemu. Če bi pa uredniki naših periodičnih publikacij slučajno pozabili na kritični privesek ali pa če bi ga namenoma izpustili, bi živa duša ne prelila radi tega ne ene estetične solze. »Veda« je prinesla v prvih dveh letnikih nekaj pravih kritik. To je edina izjema. Morda smemo od novega uredništva »Slovana« nekaj pričakovati. Sicer je pa povsod Sahara.

Mnogo je vzrokov naše kritične revščine. Eden najglavnejših je ta, ker še nimamo svoje kulture. Imamo nekaj literature, imamo dva, tri umetnike, imamo nekaj znanstvenih knjig, nekaj poljedelske organizacije, troho srednje trgovine in par tretjevrstnih tovaren. Bogato smo obdarjeni z malomeščansko polinteligenco, nimamo pa svoje kulture. Kajti tej kulturi, ki jo imamo, ne moremo odtrgati pečata tuje provenience. Saj tudi naša civilizacija ni domači pridelek, kaj še le kultura. Ako je kultura ona prirojena duševna uglaženost celote kakor posameznikov, ona tradicionalna samozavest in naravna sigurnost v sprejemanju in vstvarjanju novih kulturnih vrednot, ki najde že čisto instinktivno pravo obliko, ona od roda do roda gojena sprejemljivost in narodni psihiki ter narodovi zgodovini se prisposablajoča gibčnost duševne mehanike, ako je namreč kultura *sinergetičen pojem* in se ne istoveti s civilizatorično akumulacijo, je na Slovenskem bore malo kulture. Imamo kulturne ljudi, ne pa kulture, zato ker jo hodimo še le iskat in ker je kultura posameznikov še le težko priborjena v tujini.

Kajpada mora biti kritik umetniško in kulturno vsestransko izobražen človek. Literarni umotvori (umotvori pravim) so vedno najjasnejša slika sodobne kulturne razpoložnosti. Tudi tedaj, če stoji vsa vsebina v petih vrsticah. Resni kritik bi moral toraj instinktivno in mahoma spoznati umetniški čin, njegovo bistvo, smer in povprečenost, moral bi



intuitivno spoznati v delu skladnosti in neskladnosti v koncepciji in idejno podlago z vsem sodobnim psihološkim aparatom. Moral bi videti v umetniškem delu kos samega sebe, moral bi *čutiti* v njem duh svoje dobe, nova knjiga bi mu morala biti življenjski dogodek. Kritik mora biti *cel* človek. In naši kritiki? Ti neštevilni kritizujoči profesorji, učitelji, literatje, žurnalisti, diletantovski Schönggeist-i i t. d. Kaj so to drugega, nego zelo fragmentarni duhovi? In obenem še grozno univerzalni. Filološke razprave, pesni, romane, pravniške monografije, geološke ekskurzije, molitvene bukve, zgodovinopisje i t. d. to vse kritizira pri nas ena in ista oseba. Ampak to bi ne bilo še tako veliko hudo. Veliko hudo je to, da se kritik ne premakne s svojega stališča. On vidi ali povsod samo slovnico ali pa goji slovensko utilitarno sentimentalnost. »Pisatelj nam je marljivo orisal . . . Zamašil je vrzel . . . odprl oči . . . načel ledino . . . bomo z zanimanjem brali . . . s hvaležnostjo . . . priporočamo vsem Slovincem«, to je šablona naših univerzalnih duhov. Če je vjel bogvekje kakšen strokoven odlomek, se zgodi, da se kapricira na znano poglavje. Tedaj zraste njegova postava visoko, iz očesa kar švigajo iskre kritične svete jeze. Zgodi se tudi, da zdeha pri čitanju, in tedaj začne pridigo o »slovenskih, domačih razmerah«, za ktere je knjiga preučena. Če ne ve o vsebini prav ničesar ali če je intelektualen nbojazljivec (in takih je zelo veliko) prešteva poglavja in njih nadpise, zbira tiskovne pogrške ali pa udarja kar s slovnico po avtorju. To so najštevilnejši tipi.

Imamo tucat kritikov, ki so omejili svojo kritično delavnost samo na pomembna slovstvena dela in na boljše prevode. Rekrutirajo se iz estotov, Bücherwurm-ov, z mlajših nadebudinil, oficialnih literarno-organizatoričnih zastopnikov, dijakov i t. d. Načneš kritiko takšnega »profesionalca«, bereš, bereš in se ne moreš načuditi. Vse je grozno učeno, na vse samo od daleč namignjeno, tako zapleteno in pošastno abstraktno, da bi ne vedel, da bereš kritiko, ako bi čisto na koncu ne stalo par vrstic tudi o kritiziranem siromaku-literatu. V par vrstah izraženo muenje o novem delu je le privesek k dolgovezni estetsko-filozofični antifoni. Srednješolci imajo pred takimi kritiki božjasten respekt, urednik težave, ostali ljudje pa te modrosti ne čitajo. Tudi to je intelektualna bojazljivost, ki si ne upa govoriti o konkretnem delu in uteče zato v filozofične megle.

Nekteri kritiki hočejo biti vsaj pošteni rokodelci. Pove vsebino kakor pač ve in zna, potem pa zasadi z moralno in psihologično ekviprobabilistiko in nas ubija z modrovanji, »je bila li Julčina žrtev potrebna, ni li Alfonzova bojazljivost neutemeljena, kako se da upravičiti Metina neodkritosrčnost, ni li Anzelmova dobrsrčnost le prirojen slab karakter« i t. d. Zraven ugiba še »ni li Franeka orisana prepovršno, ne stopa li ta

in ta preveč v ospredje, je li pričujoči roman res roman in ako bi snov ne zadostovala za novelo ali narobe; ima li zbirko, tedaj tuhta, ktera povest je najboljša, ktere bi »on« lahko pogrešal, zafilozofira o novelini tehniki in pride naposled še na jezik. Da, jezik, on je grešni kozel! Lep jezik zakrije pri nas 99% kompozičnih napak. O jeziku razume govoriti vsakdo. Zato ga ne pozabi zlahka slovenski kritik, posebno ako zna kakšne izraze iz muzikalne terminologije. »Samo temu in onemu ga smemo primerjati . . . Živ dokaz našega zvočnega jezika . . . ima disciplino« i t. d. tako se končajo tovrstne kritike. Ti gospodje imajo dobro voljo. Imajo pa tudi zavidanjavredno literarnokritično naivnost in nerodnost začetnikov ali pa brunnih narodoljubov.

Zopet nekteri iščejo sorodnosti, ontogenije in difference. Preštudirali so natanko, kje v svetovni literaturi so enaki pojavi, kje se je učil pisatelj, na koga se je naslanjal, kje so njegovi vzori, kaj je domačega in povedo semtertje z nagrbančenim čelom in šepotoma, da slutijo pamfletni škandal. Oni govorijo radi o literarnih šolah, naštevajo njih dobre in lastne strani in uvrstijo naposled (seveda z gotovimi pridržki, kajti kdo bi se tako lahkomišelnost blamiral) tudi kritiziranega avtorja v kakšen literaren predal. Ti kritiki govorijo ponavadi vedno eno in isto. Drže v kritiki tudi gotove hierarhije. Ko nastopi novinec s prvo knjigo konstatirajo mrzlo, da je še novinec, pa da ima talente in da je treba pričakovati. Pri drugi knjigi se pove je li avtor »naše upe potrdil« in kritični članek je za nekaj vrstic daljši. Pri tretji in naslednjih knjigah stopa avtor od priznanja do občudovanja. Ti kritiki se zmenijo za avtorjevo delo zelo malo. Ono jim je samo priložnost, da iznesejo svoja duševna bogastva pred širšo publiko,

Mnogi kritiki kažejo dobro voljo in tudi nekaj zmožnosti, ampak njih svetovni in moralno-religiozni nazori obrnejo vso pozornost na vsebino. Odgovarja li njihovemu načelnemu stališču, hvalijo umetniško najponesrečenejšo krparijo, v obratnem slučaju je joj. Le malo jih je iz te kategorije, ki bi se znali postaviti na umetniško, versko-moralno indiferentno stališče in iskali samo v umetniških kakovostih zadostne razloge za kritičen razsodek. Mnogi izmed njih so umetniško in literarno zelo izobraženi ljudje in povedo in parenthesi več kakor v vsej ostali moralologiji.

Je kasta kritizujočih duhov s paradoksalno tehniko, naučenim espijem in občutljivo estetiko, ki govore po cele strani o vsem mogočem samo ne o kritizirani knjigi. Skačejo od predmeta do predmeta, od dovtipa do dovtipa, brusijo psihologične sentence, iščejo najoddaljenejšie analogije in mlaskajo v pojmovalnih niansah. Oni niso učenjaki in se učenjaški tudi ne obnašajo. To so kritični ekvilibristi, ki se avtorja dotikajo samo od daleč in oprezno, kakor da bi hoteli, da naj

čitatelj zasluti njih brezmejno globoko informiranost. O umetniških zakonih in umetniških pogojenostih nimajo pojma, ampak s kakšno opazki povedo, da so take vulgarne abecedne stvari že davno prebavili in da vedo za metafizično zrno.

To so nekteri glavnejši tipi. Njih značajna, skupna lastnost je ta, da ne morejo postaviti proti konkretnemu umotvoru cele svoje osebnosti. Leposloven spis govori, če tudi pomanjkljivo svoj konkretni, individualni jezik, vpije po kritiki, je poln umetniških, estetskih, kulturnih in idejnih problemov, družji najprimitivnejšo radovednost, ampak kritik se ga boji, izogiba se jasnih izrazov, se zaklene v kamrico namišljene zvišenosti in šteje skozi lino malenkostne pege in pike. Sram ga je njegove kulturne nerodnosti, ampak kritika je naročena, sijaj mora biti rešen à tout prix. Zato je v naših kritikih toliko potu, toliko petrolejevega smradu. Nekonsolidirane osebnosti, kultura (oziroma polukultura) katerih obstoji v čisto slučajno, popolnoma fragmentarno in nepopolno nanošenih, neorganično nakupičenih znanjih ne smejo skušati prodreti umetniškemu delu na dno, kajti v istem hipu se jim prikaže žalostna slika njihove nezmožnosti. In zmožnosti si kritiki vendar ne dajo podrekati. To so oni kulturni poloslepci, ki vidijo sotva zunanjo obliko, jo oprezno obtipljejo in jecljajo o primitivnih zaznavah, večno nesigurni ljudje, ki se bojijo morebitne zamere, hvalijo in grajajo v eni sapi, dajajo vzpodbudo mladim začetnikom in pišejo iz žeje po tiskarskem črnilu.

Tacitum propositum naših kritikov je, da je kritika neka matematična veda. Nekakšno naštevanje slabih in dobrih strani v umotvoru, odtehtavanje malenkostnih pro in contra, neko balansiranje med da in ne. Toraj, pesnik, romanopisec i. t. d. naj bodo umetniki, kritik pa naj izreče brez umetnosti svoje mnenje kakor bi je izrekel prvi čevljar. Izgleda kakor da se ne spomnijo, da je *kritika tudi umetnost*. Da se mora kritikova osebnost boriti s pričujočim literarnim umotvorom, pronikati v njegove ideelne in kulturne globine, se mu približevati s simpatijo in intuitivnim pogledom, z ljubeznijo in nasprotstvom, iskati sodobne socialnopsihološke vsebinske in formalne pogojenosti, nadobro pretresti koncepcijsko logiko, poiskati vse činitelje umetniške sinteze, se naslajati ob umetniški enostavnosti in poiskati skrite ali gotove možnosti v delu se pojavljajočih sodobnih dinamičnih, novo bodočnost vstvarjajočih življenjskih potene, ne, to je za našega kritika po navadi nekaj nezaslišanega. Za nas so živeli veliki kritiki od Sainte-Beuve-a do danes kakor zastonj. Le pred par leti se je vtihotapilo pri nas nekaj impresionistične kritike. Bog ve kod je prodrla do nas, ali imeli smo jo, čeprav je bila zelo vodena in vse prej kakor kritika.

Naši kritiki živijo intelektualno v l. 1850 in so zato tudi tako perpleksni, če gre za razumevanje hitrejših korakov sočasnega kulturnega, predvsem pa literarnega napredka. In vendar bi rabila slovenska literatura izkušeno vodnico in svetovalko. Literarna kritika bi prišla v prvi vrsti vpoštev, ako bi sama ne bila slepa in gluha. Radi tega hodi tudi naša literatura tako nesigurna pota, tako da se vsak hip pretrga kontinuiteta. Namesto da bi skrbno pazila na vsak literarni pojav in *točno ter umetniško-stvarno* informirala občinstvo, organizirala duhove in jim kazala smeri, grajala ali hvalila v *umetniško dovršenih* recenzijah in iskala stike med tradicijo in porajajočo se bodočnostjo, se zadovoljuje s službo suhoparnega reporterja in išče blede nianse med hvalo in grajo. Sociološki koreni literature so jim preneznana uganjka, da bi nanje le pomislili. Nobeno literarno delo ne visi vendar v zraku. Gospodarsko stanje, filozofični toki, politične smeri, versko življenje, seksuelno sočasno vprašanje, stanovska struktura, kulturni cilji i. t. d. vse to se zreali v umetniškem delu, mu daja motive, obliko, jezik, ideologijo in njegovo pisalnost. Vsak umotvor zahteva temeljit študij in premišljevanje. Naš kritik pa prebere novo knjigo čez noč in čez mesec napiše kritiko. Seveda da med tem nanjo ni pomišljal.

Ali, kakor rečeno, ta dejstva so povsem razumljiva. Nimamo tradicionalne domače kulture. Naš umetniško-kritični pogled je še skrajno nesiguren, boječ, neizvežban. Kdor ga ima, si ga je moral izvežbati s trudom in delom. Zato našim kritikom, tem žrtvam nezdravih razmer, ne moremo zameriti. Ne da bi propovedovali morda kakšne deterministične simpatije, hočemo pokazati le na en vzrok naše literarne stagnacije. Nobenemu mlademu narodu z novo literaturo se ne godi boljše. Bolgarska, srbska, rusinska, češka pred 20 leti in hrvaška kritika ni mnogo boljša. Sicer pa je povzročena naša slaba kritična literatura še po mnogih škodljivih činiteljih, o katerih govoriti bi bilo čisto brezpredmetno. Akademična mladina jih pozna dobro, zelo dobro. Ali bogve kje je še Damask te mladine!

Sirota je naša slovstvena kritika. Nikdo je ne goji s spoštovanjem in z vestnostjo. Šarlatani jo vodijo po neplodnih puščavah in ne dopustijo, da se napoji iz umetniškega vrelca. Zato pa ne tarnajmo, ako postaja naša lepa literatura vedno bolj in bolj tudi — sirota.



FR. CUMONT:

## Amerikanske univerze.

(Povzeto po Cumontovi študiji v Revue de l'instruction publique de Belgique, IV. 13.)

Amerikanske univerze so res univerzalne, poseben svet zase, razsežne in komplicirane, da orientacija v njih različnih organizacijah ni malenkostna stvar. Običajni tip obstoji iz dveh delov. Nižji oddelek, — *College of Arts and Sciences* — kamor prestopajo mladi ljudje okoli 18. leta iz srednjih šol (*High Schools* ali *Preparatory Schools*) obstoji iz 4 razredov, in skrbi dve leti za občno in liberalno vzgojo, (klasično jezikoslovje, matematika, filozofija), medtem ko podaja v drugih dveh letih specialno nauk, ki ga konča visokošolec kot bachelier ès-arts ali bachelier ès-sciences, B. A. ali B. S.

Drugi del, *Graduate School*, podaja čisto strokovno izobrazbo, predvsem filozofično (po nemškem vzorcu) jezikoslovno in naravoslovno. Po dovršenih študijah dobe dijaki diplomo in naslove: *Maître ès Arts* (M. A.) ali po disertaciji doktorja filozofije (D. Ph.)

Poleg *Graduate School* obstojaje posebne šole za pravo, medicino in tu pa tam za bogoslovje. Za vstop se zahteva 2 ali 3 letni kolegij.

Mesto na dva dela, srednje in visokošolski, kakor v Evropi, se deli ameriška višja šola na tri stopnje: *High School*, *College* in *Graduate School*. Ta sistem označuje predvsem *College*, ki je obstojal pred univerzami, obstoji izven ali poleg njih in se počasi a neprenehoma razvija.

Toda zraven omenjenih starejših šol, ki odgovarjajo našim vseučilišnim fakultetam, so se razvile druge. Pouk se je razširjal, razdeljeval in specializiral. Univerze so si priklopile inženirske tehnične, montanistične, veterinarne, dentistične, gozdarske, elektrotehnične, gospodarske, umetniške, arhitektonične, muzikalne, sociološke, komercialne, časnikarske, administrativne, diplomatične, normalne in pedagoške šole, teoretične in praktične in jim priznale posebno pravico do eksistence. Ženske so učijo poleg grščine in latinščine tudi gospodinjstvo. Telovadba in šport uživajo večje spoštovanje ko intelektualna kultura. Vsi ti oddelki imajo lastne prostore v razsežnem *campus*. Univerza nima samo dvoran za predavanja, svojih amfiteatrov, knjižnic, laboratorijev in kapele, ona ima tudi lasten observatorij, muzej, bolnišnico, svoj tisk, telovadnico, koujišnico, basin za plavanje in svoje gledališče. Ravno tako ne manjka mlekarne, galanterijska trgovina in mesarija. Dodajte še dijaške refektorije, obširne spalnice, društvene prostore, velike dvorane za javna predavanja in seje, predstavite si vse to v Amerikancu priljubljenih velikih ekstenzijah in

morda si napravite prilično sliko o tem, kaj so in hočejo biti transatlantske univerze.

Pa ne, da bi stale ameriške univerze deset in stoletja nespremenjene ko pri nas. Neprenehoma, leto za letom se prizidavajo nova poslopja, tako da imamo pred sabo celo mesto. Darovi prihajajo obilno od vseh vetrov. Magnati tekmujejo, kdo bo žrtvoval več za znanost. Letne dotacije gredo v milijone. Tako je podedovala univerza v Wisconsinu l. 1908 po Freemanu 3 mil. dolarjev, ona v Princeton l. 1904 4. mil. Kapitali, s katerimi razpolagajo univerze so ogromni. Devet jih ima nad milijon dol. letnih dohodkov, Harvardska in Kolumbijska nad 2 mil. — nad 10 mil. kron. Premožnja rastejo, da jih statistika komaj dohaja, žnjimi še v višji meri pa število dijakov in profesorjev.

Vse take gigantske razmere človeka sprva skonsternirajo.

Ampak ako pustimo dolge kataloge programov in kurzov de omni re scibili, in vpoštevamo le vsebino in realno vrednost, smo kakor razočarani. Vprašujemo se, se li spleča zidati velikanske tovarne za vedo in znanje, ako je vse le na videz, radi fasade. Vprašamo li kompetentne faktorje za svet, zvemo, da odgovarja amer. visokošolski pouk v veliki meri komaj našemu srednješolskemu, da odnesejo dijaki le borno epidermično kulturo, da se razblini vse na široko, de se pa ne dokoplje globlje v probleme, z besedo, da prevladuje *nemški Drill*. Dijaki se ne brigajo mnogo za teoretična predavanja, pač pa za neprestane športne tekme, ki so jih polni žurnali in katere donesejo slučajnemu zmagovalcu večjo slavo nego žensialna znanstvena iznajdba. Robusten atlet-dijak ima povsod več ugleda, ko znamenit profesor.

Mnogi poznajo samo igre in svoj klub. Večina bere le časnike in zabavne revije (magazines) in zapusti univerzo z rudimentarno intelektualnostjo in brez originalne naobrazbe. Kar se pa tiče številnih konferenc, ki jih dajejo profesorji širšim ljudskim vrstam, jih nepripravljene množice ne razumejo ali pa jim dajo iluzijo o nekem znanju brez razumevanja. Neumestna rivaliteta Amerikancem v znanstvu ni pomagala do prvenstva. Njih univerze so ogromne, ali največji njen prostor zavzemajo — hlevi. Kakor povsod drugod, dela yankee tudi na tem polju z *haste and waste*. Ameriška univerza ima z našo malo skupnega. Deset, petnajst si jih sme morda lastiti ime vseučilišča, vse druge moramo odšteti. Najboljše pa je, da radi različnih organizacij omenimo nekatere posebej.

Atene Amerike, harvardska univerza, ki se je razvila iz v l. 1638 od puritancev ustanovljenega kolegija. šteje danes 5.000 dijakov, okoli 600 profesorjev in izkazuje letni budget 2,400.000 dolarjev, toliko kakor berlinska in pariška univerza skupaj.

Je najslavnejša visoka šola Amerike in se tega tudi zaveda. Eden prejšnjih ravnateljev je končaval oficialne molitve vedno s prošnjo »za blagoslov za harvardski kolegij in druge nižje zavode«. Iz nje je izšlo že mnogo slavnih ameriških mož.

Novopečeni bogataši pošiljajo radi svoje sinove na to drago in aristokratsko visoko šolo, kajti s tem jim doda neko plemenitost. Če ima Anglija svojega *Oxfordmana*, se ponaša Amerika s *Harvardmanom*. Znanstvena organizacija harvardske univerze je seveda najboljše urejena in kvaliteta profesorskega zbora odlična. Vsak novi dijak mora prestati strogo skušnjo, predno je definitivno sprejet.

The man of West spojuje rad Harvard in *Yale*, kakor mi Karibdo s Scilo. Yalska univerza je bila ustanovljena l. 1716 in je ostala najkonservativnejša, najbolj verska in tradicionalistična visoka šola. Predpisuje dnevno božjo službo, latinščino tudi za tehnike, izključuje ženske popolnoma in nima vseučiliščne ekstenzije. V *Yale* je 3500 dijakov, 500 profesorjev in srednjeveliki letni budget 1,400.000 dol. (7 mil. K). Vse kar proizvajajo na literarnem in znanstvenem polju, je kleno zrno; ima najpopolnejši tip kolegija in njeni razredi se ločijo zelo strogo in kastovsko. Yalski sportsman je strah vseh športnih klubov radi svoje vztrajnosti in žilave energije. *Yale-man* je skoraj sinonimno s članom tajnega kluba, prostozidarske lože i. t. d. Tudi Sun-jat-sen je *Yale-man*.

*Princeton*sko vseučilišče, ustanovljeno l. 1757 ima samo 1500 dijakov, in njen budget dosega komaj 700.000 dol. Tudi ta je kot yalska konservativna, protestantska, antisemitska in ne sprejema žensk in kulerjev. Dijaki živijo v aristokratskih klubih po starih šegah in v staromodnih družabnih konvencijah.

*Cornell*sko vseučilišče v Ithaki je zidano vrh gozdnatega holma in ima krasne razglede na jezero Cayuga. Cornell, ki je obogatel s prvimi z brzojavnimi zvezami, je prenesel sem new-yorško gospodarsko šolo, ji daroval razsežna posestva in jo spremenil v današnjo univerzo. Kitajci in Japonci prihajajo tja po svoje diplome. Visoka šola šteje okoli 4500 dijakov, mesto New York ji nakazuje letno 1,700.000 dol. V *Cornellu* študirajo dedni bogataši, plemenski in narodnostni duh se zapira v ozke meje; žensk ne sprejemajo. Izkušnje za sprejem so zelo stroge, ekskluzivnost je kolikor mogoče izrazita, študij nesorazmerno drag.

Tem univerzam, ki so daleč od velikomestnega hrupa se pridružujejo tri znamenitejšje metropolitanske visoke šole v New Yorku, Philadelphia in Baltimore in ki imajo radi svoje lege v modernem vele mestu z vsemi njegovimi ugodnostmi tudi marsiktere prednosti. V vele mestih se nahaja velekapital in pride prej in rajši visokemu znanstvu na pomoč,

V *Baltimore* je bila ustanovljena univerza leta 1876, ki je zapustil v te namene John Hopkins 35 milijonov in je prvo vseučilišče po evropskem vzoru. Njeno načelo je bilo: nič poslopij, pač pa ljudi in se je nastanila v navadnih neometanih poslopijih. Organizacija je naši zelo sorodna. *Baltimore* šteje 815 dijakov in ima 385.000 dol. letnih dohodkov.

Pennsylvanska univerza v *Philadelphiji* je bila ustanovljena l. 1740 kot kolegij od Benj. Franklina in je sprejela prva ime visoke šole; je zelo bogata. Okoli 500 profesorjev predava 5400 dijakom. Slavni so njeni komercialni in politični tečaji. Kosmopolitizem in liberalnost etc. so njen značaj. Avstralci, Novozelandci, Južni Amerikanci, Azijati, Evropejci, zamorci, vse študira tam drug poleg drugega in se brigajo le za svoje delo. Tuji so organizirani v šestih etničnih klubih, kakor »narodi« na srednjeveških univerzah. Na philadelphijski univerzi vlada demokratizem omnibusa.

Največ dijakov ima vseučilišče v *Columbiji* (7692). Budget sega do 2,200.000 dol. Njena dekoncentracija je takšna, da je slična bolj konfederaciji.

Doslej omenjene univerze se nahajajo v državah, ki so se združile l. 1776 in proglasile svojo samostojnost. One so pod evropskim vplivom, mnogo profesorjev je Evropejcev, one so angleške visoke šole z nemškimi metodami. V krajinah reke Mississippi in velikih jezer so socialni pogoji drugačni in zato pouk ter univerze drugačnega značaja. Njih ustanovitelji so bogati privatniki in zato se množijo bolj nego zahtevajo potrebe, tako da jih štejejo v Zdr. Državah danes do 139. Neko mesto v Kansas s 25.000 prebivalci se je hotelo postaviti in je sezidalo tri univerze, štiri banke in 13 cerkva. Seveda te univerze včasih niso mnogo več od običajnih kolegijev.

L. 1892 pravzaprav na zapadu še ni bilo nobene univerze, potem pa so se vstvarile čez noč kot ex nihilo. Rockefeller, kralj petroleja, je daroval 25 mil. dol. da se poviša illinoiska metropola v vseučiliščno mesto. Visoka šola je zelo bogata (letni budget 1'5 mil. dol.), ima ogromna posestva in šteje 6500 dijakov. Zidana je v strogem in mrzlem samostanskem slogi izven mestne periferije in še ni dogotovljena. Rockefeller dovoli rektorju svoje chicagške univerze vse svobode. Šola je vsakomur odprta, univerz. ekstenzija je izvedena na najširši podlagi, časnikarstvo florira, akademično leto se deli v 4 trimestre po 12 tednov, za docenta je sprejet vsakdor, ki kaže nekaj originalnosti. Razventega pa posluša predavanja 3200 dijakov potom poštne korespondence. Pravi se, da nobena univerza ni povzdignila študijski nivô v tako kratkem času in v tako ogromnem ozemlju. Rockefellerjevemu vzoru so sledile zapadne države in po moči podpirale visoke šole. Ti



državni prispevki so znašali l. 1899 le  $4\frac{1}{2}$  mil. dol. l. 1909 pa že 20 mil. dol. letno. Kje je to pri nas mogoče? Zapadne univerze se drže francoskih metod, vzhodne nemške. Število dijakov je poskočilo na zapadnih univerzah od l. 1896 do 1906 od 16.414 na 34.770, t. j. za 112%. Zapadna vseučilišča stoje na čelu vsemu šolstvu; določajo program za vse druge, nastavljajo srednješolske profesorje in nadzirajo srednje high-schools.

Te *State universities* niso podvržene kakšnemu ministru, temveč posebni komisiji, *Board of Regents*, ki jo sestavi deloma guverner deloma neposredno od ljudstva izvoljeni uradniki. Tej oblasti se pridružujejo še *trustees*, t. j. zveze kapitalistov, ki skrbе za materijalno podlago. Profesorji so smatrani za državne uradnike in najsibo že karkoli, oni morajo poslušati. Gre li za skažena živila, pokliče se komisija iz univerze, ako se pojavi trtna uš, mora pomagati visokošolski docent, v gospodarskih in obrtnih zadevah morajo oddati svoje mnenje in ako priromajo kobilice v deželo, mora vseučiliščni predsednik igrati vlogo Mojzesa in umiriti šibo božjo.

Pa v Ameriki se izkazuje država hvaležno in obsipa univ. profesorje z zlatim dežjem, da so res zavidanja vredni. Njih plače rastejo avtomatično in procentualno z državnimi dohodki, zraven skrbе zanje pa še privatni bogataši.

Na zapadnih univerzah ekskluzivizma ni. Univerza je odprta vsem, kdor le količkaj zmore slediti predavanjem. Medtem ko znaša na vzhodu vpisnina povprečno 750 K, je na zapadu sploh ni. Pouk je toraj zastoj in laičen, ker teoloških fakult ne smatrajo za potrebne in so jih izpustili. Ženske uživajo taiste pravice kakor moški. Na vzhodu so za ženske (če so) posebni kurzi in prostori, na zapadu velja načelo *koedukacije*. Tudi univerza na zapadu ni internat. Zato ni velikih refektorijev in skupnih spalnic. Vsakdo živi kakor hoče in kakor zna. Sam ako je Mamonov prijatelj, v društvih, ako mora skrbeti sam za svoj obstoj. Mnogi opravljajo službo komija, agenta ali natakarja. V Chicagu človek na univerzi lahko obogati, ako se ne vleže na medvedovo kožo. Dijaška beda je mnogo hujša, nego kjerkoli v Evropi.

Najslavnejše univerze na zapadu so one v Michiganu, Wisconsinu, Illinoisu in Minnesoti. Vse štiri so novejšega datuma, štejejo po 5000 dijakov in izkazujejo budget nad 1.000.000 dol.

Državnih univerz je v Ameriki 39, ampak nekatere so še precej v embrionalnem stanju. Njih programi so deloma zelo interesantni. Bržčas se bodo razvijale zelo hitro in težko si moremo predstavljati vpliv, ki ga bodo izvrševale na nagli napredek Severoamerikancev. Seveda, ako pomislimo, kako da je začela degenerirati antična kultura, ko je nastalo izven Aten in Aleksandrije polno drugih univerz, ne

moremo prorokovati ničesar. Amerikanci pravijo, da je treba za univerzo treh stvari: bricks, books and brain t. j. opeke, knjig in možgan in ker se da vse to zreducirati na denar si privoščijo lahko univerz, kakor se jim zljubi.

## Goriške srednješolske razmere.

Goriške srednješolske razmere. Ko smo dobili v Gorici popolno slovensko gimnazijo, smo ponosno govorili o našem uspehu in čisto smo pozabili, da so dobili tudi Nemci svojo popolno realno gimnazijo, in da so bile iste vladne milosti deležni tudi Italijani. Pa že dejstvo, da smo participirali mi skoro v enakem razmerju kakor drugi narodi od vladne milosti, že samo to nas je zadovoljilo. In vendar nimamo vzroka biti zadovoljni, ker imajo danes Nemci v Gorici realko in gimnazijo, oba naroda pa, ki tvorita prebivalstvo Goriške, morata pogrešati lastno realko, dasiravno kaže število učencev (200 Slovencev, proti 70 Nemcem), da bi jo morali pogrešati Nemci. Dalo bi se pa tudi govoriti o tem, ali je humanistična gimnazija, ki smo jo prejeli mi, ekvivalentna realni gimnaziji, ki jo imajo Italijani in Nemci. Ali nismo že tu videli naklonjenosti vlade do Slovencev, ki absolutno ne more uravnati svoje naredbe s stališča pravičnosti.

Pa vse to je le malenkost proti ostalemu ravnanju vlade, posebno kar se tiče profesorskega vprašanja. Nikakor ne moremo odobravati stališča vlade, da ne sme priti slovenski profesor do svojega kruha, da ima vsak drug pred njim prednost in da se naj vadi slovenski profesor v suplenturah, dočim postane nemški profesor takoj definitiven. Z vso silo moramo nastopiti proti temu ravnanju vlade, ker je brezprimerno teptanje osnovnih zakonov. Pa pustimo, da govore svojo zgovorno besedo številke same.

Vzemimo staro humanistično gimnazijo, kakor je obstojala do letos. Imela je brez pripravnice in brez hospitantk 981 učencev, od katerih je bilo 482 Slovencev, 438 Italijanov in 56 Nemcev. Bodimo nad vse koncilijantni in priznajmo Nemcem, da smejo imeti tudi na naših zavodih ono število učiteljev, ki odgovarja njihovemu številu učencev. Ker je bilo na gimnaziji 43 učnih moči, bi torej morali imeti Slovenci 21, Lahi 19, Nemci pa 3. Tako velevala pravica, resnica poje seveda drugo pesem. Nemških učnih moči je bilo 13 (10 preveč), slovenskih 16 (5 premalo), laških 14 (5 premalo.) Najlepše pa še pride. Od nemških učnih moči sta bila le dva suplenta, dočim pa so seveda imeli Slovenci po veliki večini le suplente in se ni dosti bolje godilo Italijanom. Na tako pravičnost naj vzame vlada patent!

Novoustanovljena nemška gimnazija ima letos le en razred, v katerem je le 7—8 Nemcev, nad 21 Slovencev in približno ravno toliko Italijanov. Tedensko je 28—32 učnih ur, zakar čisto zadostujeta dve učne moči. Z ozirom na narodnost učencev je tudi jasno, ktere narodnosti naj bosta učitelja. Ali vlada žvižga na vso pravičnost in dela nemoteno naprej po starem sistemu.

Nad vse modro je tudi ukrenil deželni šolski svet glede stare humanistične gimnazije, ki šteje sedaj v 13 razredih kakih 45 Nemcev, nad 200 Slovencev in skoraj 200 Italijanov. V svoji modrosti je priklopil deželni šolski svet to humanistično gimnazijo realni nemški gimnaziji in ne slovenski štirirazredni humanistični gimnaziji, kakor bi vsak pričakoval. Ali v Avstriji niso samo v zunanjem ministerstvu Berehtoldi, temveč tudi drugje jih je dosti. Ali pa naj tudi to bo nemška posest? Sedaj pa primerjajmo narodnost učencev s številom učiteljev. Nemških učiteljev je 18, slovenskih trije in italijanski tudi samo trije. Tako razumevanje pravičnosti pa pri nas pripuste poslanci brez vsega.

Pa bodimo še nadalje konciliantni in priznajmo Nemcem, da je pravilno, če podučuje le Nемеc nemščino. Ali vprašajmo se pa, če je za 44 nemških ur, kolikor jih je na gimnaziji potrebnih, kar šest germanistov, ki morajo potem podučevati druge predmete, ki jih ne znajo in ki potem streljajo kozle, da se morajo celo njih podporniki za glave prijemati. Potem morajo v »razbremenitev«, kako so gospodje nakrat obzirni, klicati nove moči, ki so seveda tudi Nemci in ki se ne izkažejo za dosti boljše od onih, ki jih nadomestujejo.

Nemška gimnazija je seveda nastanjena v najlepšem poslopju, sredi velikega, lepega vrta. Nemški dijaki imajo ta privilegij, da nimajo obešalnikov v šolski sobi, nemški dijaki imajo seveda še druge ugodnosti, saj bi ne bila avstrijska vlada avstrijska, če ne bi na vse načine delovala za potujčevanje, s tem da z razkošno opremo vabi ljudi v nemško gimnazijo. Kje bi pa bilo drugače dobiti potrebno število učencev za nemško gimnazijo. Za slovensko in laško paro je seveda vse dobro. Nad vse gnile so razmere na goriški gimnaziji, pa nihče se ne najde, ki bi zagrabil za potrebno metlo in pospravil nesnago, ki vlada v poslopju, ki je namenjeno vedi in umetnosti. Nad leto dni je trpelo intrigiranje nemškega Volksrata, da je dosegel to krivičnost, ki vlada danes na goriški gimnaziji, tisti pa, ki je gojil s tako vnemo to gadjo zalego na svojih prsih, in ki se je bal braniti z vso odločnostjo pravice svojega naroda, tisti je dobil svoje plačilo, da je moral oditi. Der Moor hat seine Schuldigkeit getan, er kann gehen.

Pod prejšnjim ravnateljem dr. Tominškom se je vsled njegovega podpiranja zelo lepo razvil sport med slovensko srednješolsko mladino. Z novo gimnazijo je tudi to pridobitev vzel vrag. Kaj pa rabi slovenska

mladina sport, knjige, patriotizem, streljanje in Habt Acht pozicija, to rabi Slovenec in še posebno slovenski srednješolec.

Pa ne mislite, da je na drugih zavodih vse v redu, če ne omenjamo tudi te. Vse pride na vrsto in tudi tam bomo začeli čistiti. Omenjamo le, da so bile sestavljene že dve interpelaciji za deželni zbor radi razmer na realki, kjer so tako nehygijenski prostori, da zaznamuje realka vsako leto enega do dva, ki umrjeta na jetiki. Koliko pa je onih, ki dobe le kal bolezní, ki po velikih naporih dovrše maturo in ki jih par let pozneje v cvetju življenja uniči jetika. V goriški realki ima jetika svojo rezidenco in nihče ne gane prsta, da bi rešil mladi rod. Pa kaj je tega treba, za telesno okrepitev že skrbe streine vaje in hurapatriotizem.

Take so goriške srednješolske razmere, ki so krivda vlade in pa tudi naših državnozbornskih poslancev, ki se brigajo le za strankarske stvari, pozabijo pa, da je interes stranke podrejen narodnemu interesu. Dokler seveda ne zapuste naše stranke dosedanje »taktike«, toliko časa bomo seveda lahko še v naprej brez uspeha pisali slične članke. Naj pa bodo v opomin mladine, da ne pozabi v poznejših letih v isti meri ko njeni očetje, da je še vedno narodno delo pred strankarskim delom.

## X. redni občni zbor „Prosvete“.

X. redni občni zbor »Prosvete« se je vršil dne 30./IX. 1913 v Ljubljani. »Prosveta« je stopila s tem občnim zborom v jubilejni prvi decenij svojega obstoja. Brez vsakega olepšavanja, brez pretiravanja, brez blestečih besed stoji za »Prosveto« pribito, da stopa v deseto leto s tako visoko aktivo, kakor maloktero mlajše društvo zadnjih deset let. Prinesla je idejo ljudskega knjižništva, ljudsko-izobraževalnega dela, delovala na narodno obrambnem polju, prirejala shode, predavanja, igre itd., kratko rečeno polagala z besedo in dejanjem temelje za povzdigo slovenskega kulturnega in narodnega nivoja. Od »Prosvete« oznanjevane ideje in njeno delo so danes last vseh v naprednem smislu delujočih kulturnih društev po Slovenskem; saj pa je zastopala delo, načela, načrte preko katerih ne moremo, ako hočemo smotreno napredovati. Ker pa so temelji za vsako zgradbo največjega pomena, se zaveda »Prosveta« prav dobro svoje velike naloge, ki se ji stavi ravno v sedanjem stanju in času in ki je: vstrajati pri polaganju temeljev. Zakaj spričo in kljub 53 knjižnicam centrale in ravno tolikim njenih podružnic, kljub vsemu delu, predavanjem, prireditvam, itd. je zahteva ista kot pred desetimi leti: vsega še premalo, vse podvojiti, potrojiti, podesetoriti! —

Bilanca devetega leta se more predvsem ponašati z veliko prireditvijo I. obrambne razstave v mesecu septembru 1912, kjer je narodno-radiikalno dijaštvo podalo prvo obširno študijo o splošnem stanju slovenskega narodno-obravnega dela. Razstava je bila od javnosti vzprejeta s priznanjem in odobravanjem tako v Ljubljani, v Trstu, v Gorici, v Celju in v Mariboru. S to prireditvijo je bil storjen prvi korak za uresničitev obravnega muzeja.

V knjižništvu moremo kljub pomankanju časa in denarja ter last not least primerne literature zaznamovati popolnoma novo knjižnico v St. Vidu pri Ptuj, popolnoma zamenjala se je knjižnica v Sp. Dravogradu, izpopolnile so se knjižnice v Ratečah, v Kranjski Gori, v Rožeku, v Šmarjeti, prispevalo se je za knjižnico na Ledinah. Skupaj 250 vezanih knjig, v vrednosti 800 kron. Spopolnila se je z novimi knjigami tudi domača dijaška knjižnica in dijaška knjižnica v Celju. Zelo neugodno na hitrejši razvoj knjižništva upliva dejstvo, da so knjige pripovedovalne vsebine (Dumas, Sienkiewicz, Trdina, Kersnik, Tavčar, Levstik, Jurčič itd.) drage, zlasti par novejših (Zola, Dickens) in zahteva nakup 20, 30 del že celo premoženje. Ker se je upalo, da nameravana »Zveza Ljudskih Knjižnic« pride v okom velikim nedostatkom na polju slovenskega knjižništva, pač ni bila vest, da je misel »Zveze« za enkrat padla v vodo, za »Prosveto« razveseljiva; vseeno pa smatra »Prosveta« spričo prepotrebnosti take inštitucije načrt za izpeljiv in poskusi v tekočem letu izvesti »Zvezo« v ožjem smislu, najprvo v Ljubljani sami.

Finančna stran »Prosvete« je razvidna iz sledečih števil: prebitek iz leta 1911/12: 237'40 K, darovi: 474 K, dohodki iz knjižnic: 74'20 K, razstava; 604'59 K; skupaj dohodkov 1447'83 K. Proti njim so sledeči stroški: nakup in vezava knjig: 303'04 K, oprava: 149'15 K, tajništvo: 33'68 K, razstava 633'60 K; skupaj: 1119'77 K, oziroma prebitka 328'06 K, ki pa bo porabljen za pokritje nakupa in vezave v knjižništvu navedenih knjig. Razstavne postavke pričajo, da bi »Prosveta« poleg moralnega priznaja zaslužila tudi izdatnejše gnotne podpore, zlasti še ker se pripravlja za prihodnje leto za II. obrambno razstavo nov material, in se med drugim izdeluje popolnoma nova velika karta, ki bo služila vsem etnografičnim, geografičnim, statističnim potrebam manjšinskih kartografičnih študij. —

V glavnem so v delovnem proračunu za deseto leto sledeče postojanke: predavanja, srednješolske dijaške privatne knjižnice, ljudske knjižnice na severo-štajerski narodnostni meji od Spielfelda do Radgone (Cmurek, Fara, Marija Snežna), kjer so slovenske občine (Cmurek, Žetinci, Slov. Gorice, Žekovci) brez šole in brez izobraževalnih sredstev. Enako treba pobrigati se za zanemarjeni ljutomerski in šentlenartski okraj, itd. Dalje

uresničitev ožje »Zveze Ljudskih Knjižnic«, prireditvev II. obrambne razstave poleti ter dostojna proslavitev »Prosvetinega« jubileja. —

Občni zbor je soglasno izvolil sekcijkega svetnika g. drja. Iva Šublja za prvega društvenega častnega člana v odkritosrčno zahvalo za njegove velikodušne vsakoletne gmotne podpore.

Novi odbor je sestavljen sledeče: pred. Boris Šlajmer, podpred. J. Zorman, tajnik A. Brilej, blag. A. Trtnik, knjižničar F. Levec.

**Idrijski odsek »Prosvete«** je štel v letu 1912/13 17 rednih, 1 podpornega člana in 7 starejšin. Polovica teh je bilo Idrijčanov, katerih je bila pa tudi polovica letos odsotna. Delovanje se ni moglo letos tako razviti, kot bi bilo želeti. Vzrok temu je cepitev naprednega visokošolstva, o Božiču se namreč ustanovi podružnica »Save«. Zaradi odsotnosti nekaterih odbornikov je imel odsek več sestankov, na katerih so se razmotrivale važnejše tekoče reči: predvsem odsekove prireditve, snovanje ljudske knjižnice in vsedijaška podporniška akcija. Odbor je imel 3 seje, odsek 3 sestanke. Dopisov se je sprejelo 24, odposlalo pa 56. — O Božiču je nameraval odsek prirediti javna predavanja o jugoslovanstvu. Naprosili smo gg. dr. Lončarja in dr. Tumo, žalibog se ni mogel nihče vsled privatnega dela odzvati našemu vabilu. Iz odseka je šla inicijativa skupne prireditve vseh naprednih akademikov. Žalibog so se delale tej naši akciji ovire, tako da smo bili primorani v zvezi z vsem dijaštvom prirediti zbirko na korist podpornim društvom in katera je donesla 243 K čistega dobička.

Drugo delo teh počitnic je bilo snovanje ljudske knjižnice. Da dobimo potrebnih sredstev, priredili smo dne 3. avgusta t. l. koncert združen z gledališko predstavo in plesom, pri katerem so sodelovale najboljše idrijske glasbene moči. Koncert se je obnesel bodisi v moralnem kot tudi materialnem oziru jako dobro.

Odsek je otvoril v Ledinah javno ljudsko knjižnico z 85 knjigami. Istotako smo podprli knjižnico »Nar. izobr. dr.« v Črnem Vrhu z 20 knjigami, tako da imamo v dotični knjižnici sedaj tudi 85 knjig. V področje odseka spadata tudi knjižnice v Žireh in Dobračevi, ki so se pa lansko leto združile v eno, nahajajoče se v »Sokol. domu«. Posebno dobro uspeva knjižnica v Črnem Vrhu, pri kateri se je tekom 11 mesecev izposodilo 1540 knjig. — Dne 6. oktobra je priredil odsek javno predavanje dr. Lončarja: »Iz življenske filozofije Carlylea«. — Odsekova znanstvena knjižnica se je letos pomnožila za 14 del, kupljeno 7, darovano 7 del, tako da šteje sedaj 66 del v 76 zvezkih v vrednosti 297'68 K. Izposojeno je bilo 88 knjig (25 leposlovnih in 63 znanstvenih). Odsek ima na razpolago tudi srednješolsko knjižnico, ki šteje okolo 400 knjig. — Odsekova blagajna izkazuje prebitka 33 K. Za nove knjige in vezavo knjig za ljudsko knjižnico se je izdalo 60 K.

IV. redni občni zbor se je vršil dne 27. sept. Poleg lepega števila članov so bili navzoči tudi zastopniki ljubljanske »Prosvete« in srednješolcev. Poročila celotnega odbora in preglednikov so se sprejela. Na občnem zboru je prišlo tudi do debate, o možnosti snovanja enotne napredne ferialne akademične organizacije, in jeli je ustanovitev »Save« v Idrii potrebna. Odsek je bil do lanskega leta zbirališče pripadnikov vseh treh naprednih dijaških struj. Odbor sestoji: tehnik Prelovec Hajne, načelnik; pravnik Mohorič Ivan, tajnik; tehnik Thaler Emil, blagajnik; tehnik Burnik Francé, knjižničar; tehnik Vončina Tine, tehnik Kavčič Franc, tehnik Šinkovec Drago, pregledniki.

»Podravska podružnice Prosvete«. Tu na meji smo vedno čutili pomanjkanje delavnih moči, zato že lanski občni zbor načeloma ni imel nič proti temu, da se sprejmó v podružnico tudi tov. akademiki iz narodno-napr. vrst. Zato smo pritegnili v naš delokrog tudi one nar. napr. tovariše, ki so izrazili željo, da hočejo v naši podružnici sodelovati. — Podružnica je izpopolnila nekaj starih knjižnic, skrbela za organizacijo srednješolcev ter jim plačevala v »klubu obrtniških pomočnikov« čitalnico ter jim naročila sama nekaj revij in jim dala na razpolago nekaj knjig lažje znanstvene vsebine. Dalje je podružnica skrbela za predavanja pri »obrniskem klubu« ter priredila sama po svojih članih dvoje predavanj, V Lipnici (v nem. ozemlju) je vzdrževala tamošnji delavski koloniji knjižnico, jim pošiljala prečitane časopise in dva tovariša sta tam predavala (nazadnje o Srbiji, kar je imelo za posledico odpustitev nekterih delavcev, discipliniranje nekega slov. uradnika in tako začasno omrtvenje knjižnice). Prečitane časopise je pošiljala podr. tudi v druge okoliške občine ter so naši člani tudi drugod na kmetih bili v smislu društva delavni. Po zaslugi naših članov se je ustanovila podružnica CMD. pri Sv. Jakobu v Slov. Goricah.

K ustanovitvi knjižnice Izobraževalnega društva pri Št. Petru na Medvedovem Selu smo pripomogli z znatnim številom knjig; dotično knjižnico še izpopolnjujemo.

Ker bo prihodnje leto podružnica vsled omenjene reforme močnejša, upamo, da bomo prihodnjič lahko več poročali o svojem delovanju. Člani so marljivo delovali in pomagali v vsakem oziru pri aranžmanju obrambne razstave v Marioru v jeseni lanskega leta.

Odbor je sestavljen sledeče: načelnik A. Reisman, pravnik; podnačelnik V. Marin, med.; tajnik V. Kavčič, pravnik; blagajnik M. Gorišek, pravnik; knjižničar J. Marčinko, med.; preglednika F. Dobrave, abs. pravnik; J. Vuga, fil.

Naša podružnica je tudi priredila na dan občnega zbora (11./X.) zvečer v vseh zgornjih prostorih tukajšnjega Nar. doma akademijo v prid

O. V. P. O., ki pa žal ni imela zaželjenega gmotnega uspeha, ker smo komaj pokrili izdatke (obisk je bil namreč slab, režije pa velike).

**Podravska podružnica »Prosvete«** prireja v Narodnem domu v Mariboru v zimskem čase 1913/14 serijo poljudnih predavanj iz različnih znanstvenih strok. Med predavatelji so mariborski in tuji gg. profesorji, zdravniki, pravniki, i. dr. Do sedaj so bila sledeča predavanja: Dne 23./X. dr. med. B. Weixl: Pol leta med srbskimi ranjenci; dne 6./XI. prof. dr. L. Pivko: O narodnosti macedonskih Slovanov in dne 20./XI. prof. dr. L. Poljanec: Med snegom in ledom; bajka iz pradavnih časov. — Dne 6./XII. predava docent dr. M. Rostohar: O kulturnem pomenu narodnosti. — Vstop k vsem predavanjem je vsakomur brezplačno dovoljen. le za sedeže se pobira režijski prispevek 20 v. — Obisk je bil dosedaj še precej dovoljen. pa je upati, da bo s časom še mnogo bolj, ko se vzgoji stalen krog poslušalcev. — Predavanja so tako izbrana, da morajo zanimati vsakega inteligenta, pa hkratu tako poljudna, da jih more s pridom razumeti tudi priprost, nešolan človek in zato izpolnijo zopet vrzel v mariborskem narodnem življenju, saj podobnih predavanj ni bilo že več let v Mariboru.

## I. sestanek slovenskih tehnikov.

I. sestanek slovenskih tehnikov v Ljubljani. V dneh 20. in 21. kimmavca 1913 se je vršil v Ljubljani I. sestanek slovenskih tehnikov. Zborovanje je otvoril imenom »Akademičnega društva slovenskih tehnikov na Dunaju« tov. abs. inž. Beve Ladislav, ki je pozdravil vse navzoče tovariše, predvsem pa gg. inž. Turka, kot zastopnika »Društva inženirjev Ljubljani«, inž. Gustinčiča, urednika »Vijesti«, nadalje inž. Tavčarja, inž. Domicelja, inž. Fischerja in inž. Mačkovška.

Za »Akademično društvo slovenskih tehnikov na Dunaju« je poročal abs. inž. Beve Ladislav »O organizaciji dunajskih slovenskih tehnikov«. Referat je obsegal 4 točke in sicer: 1. Ustanovitev imenovanega društva, 2. odnošaji društva z drugimi akademičnimi in neakademičnimi društvi, 3. notranje društveno delovanje in 4. načrti za prihodnost. Poročevalec omenja, da se je društvo ustanovilo pred tremi leti, pod okolnostmi, ki so pri ustanavljanju slovenskih društev neka posebnost. Društvo se je namreč ustanovilo iniciativi jugoslovanskih strokovnih tovarišev. § 3. društvenih pravil se glasi: »Namen društva je pospeševati strokovno in po možnosti splošno izobrazbo članov in sicer s predavanji in strokovnimi podrobnimi razpravami, vzajemnim medsebojnim podpiranjem, nabavo strokovnih knjig in



časopisov, tehnično-strokovnimi izleti in seznanjanjem članov kot bodočih inženirjev z njihovim socialnim stališčem. 1910/11 je bilo društvo v strokovni zvezi »Jugoslaviji«, iz katere je začetkom 1911/12 izstopilo. V tej poslovni dobi se more zaznamovati z bližanje z izvenakademičnim kulturnim društvom »Slavija« na Dunaju, s katerim je v prijateljskih stikih. 1912/13 se je zopet približalo društvo z ostalimi strokovnimi društvi jugoslovanskih tehnikov na Dunaju, s katerim si bo najelo 1913/14 skupen lokal. Društvo si je tekom treh let osnovalo veliko strokovno knjižnico, ki šteje 221 knjig v vrednosti nad 1000 K. V prihodnjosti se bode društveno delovanje še bolj poglobilo, predvsem vsled najema skupnega lokala. Največjo pozornost bode pa društvo posvečalo »Zvezi akademičnih strokovnih organizacij slovenskih tehnikov«.

Tov. cand. inž. Stibil Leopold poroča »O splošnem položaju slovenskih tehnikov na Dunaju«. Družabno življenje slov. tehnikov je splošno slabo razvito. Vzroki za to so: razsežnost mesta, socialna razlika, ozkosrčnost nekaterih tovarišev in pomaujkanje društvenega lokala. Do novejšega časa in deloma še danes, smo imeli samo ožje kroge, ki se pa drug za drugega niso zanimali. Primorci gravitirajo močno v laško družbo. Gmotni položaj je pri manjšini ugoden, pri večini pa za to tem slabejši. Podpore so zelo pičle, zaradi tega so mnogi primorani, da si služijo denar potom instrukcij in risanja. Stanovanja so draga in hrana je pri večini zelo slaba.

»O organizaciji dunajskih slovenskih agronomov« referira tov. cand. inž. agr. Dragoslav Mikuž. Izvaja v glavnem sledeče: Okoli 1. 1906 je začelo s požrtvovalnostjo 9 članov in ob zapuščini prejšnjega kluba jugoslovanskih agronomov delovati društvo »Kras«, ki danes s skrbnim podpiranjem od strani starešin zadovoljivo uspeva in vrši nalogo, ki jo vidi v glavnem v sestranskem izobraževanju svojih članov. Ena izmed glavnih nalog te organizacije pa je tudi, da proučuje na kak način bi se povzdignila zemljedelska produkcija slovenskih pokrajin. Produktivnosti tal moramo obračati pozornost, produktivnost tal izrabljati z vso gospodarsko modrostjo in z vsemi tehničnimi sredstvi, da povečamo to najvažnejšo produkcijo in zadostimo materialnim potrebam večini slovenskega ljudstva. Nadalje omenja poročevalec, da bo društvo »Kras« v bodočnosti moralo stremiti tudi za tem, da bo proučevala jugoslovanska gospodarska vprašanja in sodoločalo po možnosti tudi na gospodarsko književnem polju.

»O splošnem položaju dunajskih slovenskih agronomov« referira cand. inž. agr. Dragoslav Mikuž. Poročevalec omenja predvsem gmotni položaj slov. slušateljev zemljedelske visoke šole. Pove med drugim, da se ministerske podpore vedno bolj omejujejo in da so pogoji za oprostitev šolnine leto za letom strožji. V nadaljem izvajanju

omenja še učila, stike z drugimi akad. organizacijami in slednjič tudi službe, na katere lahko reflektirajo absolventi zemljedelske visoke šole.

Za »Klub slovenskih tehnikov v Pragi« je poročal tov. abs. inž. Leben Ivan »O organizaciji in splošnem položaju slovenskih tehnikov«.

Praška tehnika je v Evropi najstarša. L. 1864 najdemo na tej tehniki prvega Slovenca, ta je bil brat prvega urednika »Slov. Naroda«, inž. Tomšič, ki je ustanovil »Podporno društvo za slovenske visokošolce« v Pragi. Šele po daljšem odmoru so začeli slovenski tehniki številneje posečati Prago kot študijsko mesto. L. 1902 so si ustanovili v področju »Ilirije« tehnični klub, ki je postal 1905 samostojno društvo: »Klub slovenskih tehnikov v Pragi«. Smer društvenega delovanja so od početka: strokovna ali pa gospodarska predavanja, izleti in debatni večeri. Meseca sušca 1906 so pričeli praški tehniki izdajati poljudnopisan slovenski list tehnične vsebine: »Slovenski tehnik«, ki mu je bil strokovni urednik prof. J. V. Hrasky, odgovorni pa Ciril Jekovec. »Slovenski tehnik« je izhajal v 30.000 izvodih kot priloga 8 slovenskim časopisom. Vsled malomarnosti slovenske javnosti je list prenehal izhajati z 9. številko.

— K splošnemu položaju pripominja govornik predvsem, da češčina ne dela Slovencem ovir pri študiju. Na nemški tehniki ne more študirati slovenski tehnik, ker bi drugače ne dobil podpore pri slovenskemu podpor-nemu društvu, kakor tudi ne pri čeških podpornih društvih. Gmotne razmere praških slovenskih tehnikov niso rožnate, eksistenčni minimum znaša 70 K mesečno, vendar pa moramo v večjem številu posečati to mesto, saj je praška češka tehnika tudi v inozemstvu pripoznana in ima sloveče učne moči. — Poročevalec je končno omenil še podporna društva, ki so Slovencem dostopna. Za »Klub slovenskih tehnikov v Gradcu« je poročal tov. stud. inž. Kadunc Anton »O organizaciji in splošnem položaju graških slovenskih tehnikov«. — Prva strokovna organizacija praških slovenskih tehnikov je bila jugoslovanska »Vendija«, ki je bila ustanovljena 1873. L. 1875 je stopil na njeno mesto »Triglav«, v katerega okrilju je bil skoro neprenehoma »Klub slovenskih tehnikov v Gradcu«. Lastne strokovne organizacije dosedaj ni bilo mogoče ustanoviti, tako, da so graški slovenski tehniki politično razcepljeni. Gmotni položaj graških slovenskih tehnikov je zadovoljiv.

»Ostanju curiških slovenskih tehnikov« je poročal pis-meno tov. stud. meh. Ditrich A. 1912/13 so bili na curiški tehniki 3 Slo-venci. Organizirani so bili v »Société-Etudiants-Slaves-Meridionaux« in v »Sokolu«.

S tem so bila poročila izčrpana. K besedi se je oglasil g. inž. Gustin-čič. Odobrava misel, da se skušajo slovenski tehniki združiti v skupnih smotrih preko vse politične razdrapanosti, ki vlada v domovini. Govor-nik postavlja za zgled »Društvo inženirjev v Ljubljani«, ki more v krat-

ki dobi obstoja kazati na uspehe smotrenega strokovnega dela. Prevažno sredstvo v tem delovanju je slovenskim inženirjem njihov strokovni tisk. Ni dolgo tega, ko je bil slovenski inženir javnosti še nepoznan, vkljub temu da je vršil dela, ki jih lahko smatramo za našo gospodarsko poezijo.

G. inž. Turk, je povdarjal, da vidi veselo dejstvo v tem, da so se začele slovenske tehnične strokovne organizacije emancipirati. Priporoča slovenskim tehnikom, da naj kot visokošolci žive studiju strokovnih vprašanj in se pripravljajo za nalogo, ki jim jo je odkazal narod v bodočnosti.

Abs. inž. Beve Ladislav je poročal o ustanovitvi »Zveze akademičnih strokovnih organizacij slovenskih tehnikov«:

I. Reguliranje poseta strokovnih oddelkov s strani slovenskih tehnikov. V to naj ji služi predvsem imenik slovenskih tehnikov in informacije o službah, ki so slovenskim inženirjem na razpolago.

Poročevalec navaja statistične podatke o slovenskih tehnikih v zadnjih treh letih in pride do zaključka, da v izbiri poklica med tovariši ni sistema. V tem oziru opozarja na dejstvo, da med Slovenci v gradbeno-inženirskem oddelku ni skoro nobenega prirastka, med tem ko ga imamo v strojno-inženirskem in kulturno-tehničnem preveč. V tem oziru je odprto »Zvezi« hvaležno polje za uspešno delovanje.

II. Nalogate »Zveze« bodi, da informira abiturijente o tehničnem studiju in jim nudi celoten vpogled v učne načrte posameznih strok.

III. »Zveza« naj prireja tudi sestanke in izlete slovenskih tehnikov.

IV. Skrb »Zveze« naj bodo tudi, preskrbeti informacije o ferialni praksi v tehničnih uradih v domovini.

Ta načrt »Zveze« je bil soglasno sprejet, kakor tudi predlog tov. cand. meh. Zupaniča, da naj bodo funkcionarji vsakokratni predsedniki večanjnih organizacij, tajniki so pa njihovi namestniki. Končno je bil sprejet soglasno dodatni predlog, naj se študira možnost ožjega stika z jugoslovanskimi strokovno-tehničnimi društvi.

---

---

## DIJAŠKI VESTNIK.

»Adrija«. Dne 23. oktobra t. l. je slavila »Adrija« v prijaznih prostorih Kmochove restavracije »U divadla« na Kral. Vinogradih svoj izvrstno uspeli prvoletniški večer, na katerem so bili podeljeni društveni

trakovi 10 na novo vstopivšim članom. Predsednik Fr. Marinič je v vznesenih besedah opominjal tovariše-prvoletnike, naj ohranijo društveni trak — znak akademične časti — vedno neomadeževan, naj ostanejo vedno zvesti svojim mladeniškim idealom. Za tov. prvoletnike je odgovoril medicinec S. Jagodič, ki je izrazil prepričanje, da bo delal sedanji naraščaj vedno čast starejšim tovarišem in tradicijam društva. Tov. fil. Vuga je utemeljeval naše geslo: »Slovenci, hodimo v Prago študirat!« Govorili so še gg.: Ostojič, zastopnik srbskega akad. društva »Šumadija« ter Srb dr. Vidović o jugoslovanskem edinstvu. — V imenu »Spolku českých mediků« je pozdravil novodošle medicinece g. Malík. — Na večeru so bila zastopana napredna jugosl. akad. društva »Ilirija«, »Hrvat« in »Šumadija« ter »Spolek českých mediků«. Po oficijalnem programu se je razvila živahna prosta zabava s petjem in plesom. — Izobraževalno delo v »Adriji« je v polnem teku: dozdej so predavali: tov. Marinič: O morfiju in morfinistih; tov. Zorman: O slovenski publicistiki; tov. Jenko: Doneski k jugoslovanskemu vprašanju; tov. Jenko: Mažarska železniška politika z ozirom na jugoslovanstvo. — V manjšinskem odseku je predaval tov. V. Zorman (načelnik): Slovenci na Ogrskem; ter: Najnovejša statistika analfabetizma pri Slovencih. — Tov. Vuga poučuje češčino v društvu enkrat na teden. Vsako soboto se prirejajo običajni čajevi večeri, dne 6./12. 1913 pa se je vršil zabaven Miklavžev večer »Adrije«, ki je vrlo uspel. — Jugoslovanstvo je naše dnevno vprašanje in »Adrija« se udeležuje vseh tozadevnih akcij. Jugoslovansko stanovanjsko vprašanje je še vedno nerešeno in na mnogobrojno obiskanem prvoletniškem jugoslov. večeru smo zopet poudarjali principialno stališče za skupne društvene prostore; kdaj se želja uresniči, je negotovo, bolj pa je napredovala misel jugoslovanske čitalnice in knjižnice v Pragi, ker je upati, da praški mestni svet tozadevni memorandum, podpisan od »Adrije«, »Ilirije«, »Hrvata« in »Šumadije« ugodno reši in da brezplačno prostore za javno čitalnico in knjižnico, kjer bi bile na razpolago vse jugoslovanske publikacije, knjige, revije, časopisi.\*)

**Prvoletniški večer »Slovenije«** se je vršil dne 22. oktobra. Po kratkem pozdravnem nagovoru predsednika t. Oražma je povzel besedo t. Goričan. V kratkih potezah je očrtal razvoj slovenske kulture in politike zadnjih trideset let, orisal sedanje žalostne razmere v domovini in z ozirom na to pokazal smeri, v katerih bo moralo iti naše delo po dokončanih studijih. — V imenu prvoletnikov se je t. Robič zahvalil starejšim tovarišem za prisrčni vsprejem ob njihovem prvem koraku v vi-

\*) Up se je izpolnil, ker mesto Praga je votirala za letos 1000 kron podpore Op. ur.

sokošolsko življenje: »roko v roki hočemo delati z vami; nočem obetati mnogo, upam pa, da bomo nekoč lahko pokazali, da smo storili več, kakor smo obljubili«. — T. Vaslè omenja, da je imelo nar.-rad. visokošolsko dijaštvo premalo stika s srednješolci: v tem oziru bo treba izpremembe. — T. Mr g o l è se zahvaljuje starejšim tovarišem, zlasti t. Oražmu in t. phil. Rusu, za to, da sta prvoletnike opozorila na izobraževalna sredstva, ki jih nudi Dunaj. Program nar.-rad. organizacije ne sme stati, ampak napredovati; žalostno je, da se je koritarstvo vgnedilo tudi med dijaštvom, za kar govornik navede nekaj značilnih slučajev. — Star. dr. M. Brez i g a r: Namen prvoletniškega večera je, mladi naraščaj formalno uvesti v vseučiliško življenje in ga opozoriti na njegove dolžnosti napram sebi in zlasti napram domovini. Dolžnostim napram domovini zadosti vsak, ako bo skušal delati več, kakor delajo posamezniki drugih narodov, povrniti domovini več, kakor je prejel od nje. Ta cilj pa dosežemo le tedaj, če bomo v svojih strokah vsak na svojem mestu. Poleg strokovne pa je nemara še bolj važna splošna izobrazba. Vsakdo naj reši vsaj eno vprašanje do dna. Pozdravlja nove tovariše v nadi, da izpolnijo upe, ki jih stavi na nje domovina. — T. Z d o l š e k priporoča, naj tovariši pridno izrabljajo sredstva, ki jim jih Dunaj nudi v izobrazbo. — T. R u s phil. povdarja važnost podrobnega dela. — T. K u š č a r vabi tovariše, naj stopijo v sokolske vrste. — Med posameznimi govori je skrbel za zabavo improviziran pevski zbor. Po govoru t. Kuščarja je t. predsednik zaključil večer s pomembnimi besedami: »Vidimo se — pri delu!«

»Tabor« v Gradcu je priredil 8./XI. novim tovarišem običajni prvoletniški večer, ki je bil dobro obiskan; udeležili so se ga tudi starejšine dr. Glonar, dr. Potočnik in dr. Tavčar. Tovariš predsednik Kovačić je v pozdravnem govoru orisal idealizem in razvoj nar. radikalizma. Za prvoletnike povdarja tov. Dečko, da hoče nova generacija lastno vzgojo, jasnost in delo. Dr. Glonar se spominja postanka nar. radikalizma in prisrčnega sprejema v društvu in pozivlja prvoletnike, da ohranijo svoj idealizem tudi po težkih izkušnjah. — Da ne izvaja jugoslovanske ideje samo teoretično, se je preselilo društvo v skupne prostore bratskih društev »Hrvatske« in »Srbadije« in upati je, da prinese stik in proučavanje srbohrvaških razmer željeni sad. — Društvo prireja vsak petek čajevske večere in s prvim zanimivim izvajanjem tov. Jos. de Gleria o »Jugoslovanskem vprašanju« je bil storjen časten začetek za delo, ki ga naj izvrši »Tabor« v tekočem letu.

»Slovenija«. Društveno življenje se prav lepo razvija. Zanimanje za predavanja dr. Prijatelja »O kulturni in politični zgodovini Slovencev« je veliko, kar zlasti dokazuje mnogobrojna udeležba. Tudi druga važna

in aktualna predavanja so zagotovljena, tako da se nudi tovarišem najlepša priložnost za vsestransko izobrazbo. Vprašanje »Omladine« in drugih naših publikaciji je predmet živahnih diskusiji. Čajevi večeri imajo namen skrbeti za prijetne družabne sestanke. Novi odbor ima trdno voljo, delati z vsemi močmi v prosep družva.

**Dr. Ivan Prijatelj v Sloveniji.** — Slovenska politična literatura je skromna. Dosedaj smo imeli pravzaprav edinega dr. Lončarja, ki se je vbadal na tem polju, in ki nam je napisal dve za razumevanje slovenskega političnega razvoja pomembni knjižici. Mislim na »Javno življenje pri Slovencih« ter »Bleiweis in njegova doba«. Knjižici, posebno slednja, sta uspel poizkus razložiti naše politično življenje Bleiweisove dobe iz plošne politične situacije, pokazati, da je naš politični razvoj v svojih glavnih obrisih kos splošnega političnega razvoja. — Dr. Lončarju se je pri tem delu pridružil dr. Prijatelj. Slednji se peča že dalje časa, da nam predstavi dobo Janka Kersnika, nje kulturno in politično plat. Že spomladi letošnjega leta nam je predaval dvakrat in sicer o snovi: Sedemdeseta leta v kulturni in politični zgodovini Slovencev. Bogata niso bila ta leta. Stritar je neomejeno vladal slovensko leposlovje, naši politični delavci s obupavali nad obstojem slovenskega naroda, ker jim je tedanja Auerospersg-Lasserjeva vlada pustila komaj dihati. Zato so se koketno ozirali na jug in na severovzhod, misleč, rešitev pride od zunaj. Pozabili so, da je rešitev v nas samih, v lastni sili.

Letos je začel dr. Prijatelj predavati o snovi: Osemdeseta leta v kulturni in politični zgodovini Slovencev. Dosedaj je že predaval štirikrat. Najprej nam je podal jasno sliko o tedanji avstrijski vladi, o Taffejevem režimu. Parlament ima slovansko večino in močno nemško opozicijo, ki je tudi strmoglavila s pomočjo krone Taffe-ja. Slovenska delegacija je imela tedaj dva izrazita zastopnika. Dva moža, častihlepna, pa zmožna, Dr. Kluna, klerikalca in Šukljeta, zmernega liberalca.

Politični boj slovenske delegacije v parlamentu je bil oster in zazna movati imamo marsikako prvdobitev, kar se tiče enakopravnosti slovenskega jezika v šoli in uradu. N. pr. Pražakove naredbe glede rodišč. Vošnjakova resolucija glede učnega jezika v slovenskih šolah. Jako zanimiva so bila izvajanja o literarnih razmerah v tem deceniju. Predavatelj nam je orisal zelo natanko bitje in žitje Ljubljanskega Zvona pod izkušenim uredništvom Levčevim. Nastop in razmah slovenskega realizma, Stritarjevi poizkusi zabarikadirati slovensko domovino proti tej močvirnati literarni struji, porod celovškega Kresa in Tavčar-Hribarjevega Slovana in njuna smrt. — vse to nam je predavatelj predočil z njemu lastno duhovitostjo.

Obisk pri teh predavanjih je bil naravnost obilen. Slovenijanski prostori so bili vedno nabito polni. Prepričan sem, da bodo ta sveža predavanja prinesla med dunajsko dijaštvo novega življenja, polnega aktivnosti in iniciative. G.

**Slovenski sokolski krožek v Pragi.** Slovenski sokolski krožek v Pragi stopi z letošnjim letom v dobo sistematičnega dela. V prvem letu krožkovega obstoja so bili člani zaposleni večinoma s pripravami za praški sokolski zlet (1912) in takrat ni bilo časa misliti na krepko, temeljito zasnovano in programatično delovanje v krožku. Lansko leto se je v društvu pač vršila cela vrsta lepih predavanj, ki so v marsikterem oziru razširila članom obzorje in kolikortoliko tudi poglobila razumevanje sokolske ideje. Vendar pa smo pogrešali v vsem tem delu sistema, sledila so predavanja brez medsebojne zveze in stika, nekatere važne panoge sokolskega dela so ostale nedotakujene. Iz spoznanja napak je sledil načrt za bodoče leto. Načrt je zasnovan na široko. — Krožek hoče delovati letos v treh odsekih. Programatično-upravni odsek si je stavil nalogo, baviti se s sokolskim programom, z idejami Tyrša in naslednikov ter vcepiti članom natančno razumevanje sokolskega gesla. — Tehnični odsek priredi v aditeljski tečaj pod vodstvom br. Perka. V ta namen smo se že obrnili na upravni odbor praškega Sokola, da nam prepusti vsako nedeljo dopoldan telovadnico in upamo, da nam bode v tem pogledu ugodil. Razentega bo tehnični odsek prirejal predavanja o predmetih, ki spadajo v njegovo področje. Seznanjal s telovadnimi sistemi starih in modernih narodov, z žensko telovadbo, s terminologijo i. t. d. — Splošno-izobraževalni odsek se bo bavil v obliki referatov z najrazličnejšimi vprašanji, ki se posredno in neposredno dotikajo Sokolstva. Predvsem bomo posvečali pozornost anatomiji, higijeni, statistiki, sportu, proučevali bomo politiko in jugoslovansko vprašanje. — Velika revščina, ki vlada v slovenski sokolski literaturi, nas je privedla do sklepa, da pričnemo iz drugih jezikov, zlasti iz češčine, prevajati najboljša dela, ki se pečajo s telesno vzgojo. Upamo, da slovenska sokolska zveza ne prezre skeptično našega resnega stremljenja ter nam priskoči v tem oziru na pomoč. Vsa predavanja in referati bodo imeli namen, razjasniti članom idealno telesno vzgojo in nje dalekosežne posledice. Kjer je telesna sila, tam tudi duh ne klone. Kritiki pustimo prosto pot, misli naj se krešejo, krepkejša obvelja. Na tej poti bomo vstrajali in upamo, da združimo v sokolskih vrstah v kratkem vse napredno slovensko praško dijaštvo in s srečo junačko tudi jugoslovansko! A. B.

Slovenski sokolski krožek v Pragi je imel dne 29./X. v gostilni pri Trunečkū svoj občni zbor. Obiskalo ga je okrog 60 Jugoslovancev, med temi preko 30 Srbov in Hrvatov. Starosta br. Tavželj je v svojem uvodnem govoru povdarjal, da delovanja krožka v preteklem letu ni moglo



biti tako intenzivno, kot bi bilo pričakovati, ker je bilo zelo malo članov navzočih, zlasti je manjkalo voditeljev. Krožek je štel 21 članov telovadcev, ki so telovadili po večini (19) pri praškem Sokolu, le 2 pri Vinohradskem Sokolu. Društveno delovanje je tekom celega leta pešalo, ker so bili člani deloma vpoklicani k vojakom, deloma so napravili izpiti ter zgodaj odšli v domovino. Vzlic tem zaprekom je bilo v krožku par zanimivih predavanj, telovadbo so gojili člani redno in z veseljem. — Živahno debato je povzročilo vprašanje, ali naj se S. S. K. pretvori v Jugoslovanski sokolski krožek ter naj kot tak prične delovati na širši podlagi. Rešitev tega vprašanja je občni zbor prepustil odboru S. S. K. in delegatom Srbov in Hrvatov. Dalje se je sklenilo, da si krožek omisli vse glavne slovanske in druge (francoske, nemške) telovadne revije, ki bodo članom na razpolago pri br. arhivarju. Nakupimo si tudi najboljše češke knjige, ki obravnavajo telesno vzgojo. Mesečni prispevek članov je znašal 20 h; ker bodo z revijami odboru narasli stroški, se sklene, da se pridobi društvu tudi podporne člane, ki bodo plačevali z redno članarino (20 h mesečno). Imovina krožka je neznatna (okrog 16 K). — V novi odbor so bili izvoljeni: starosta: br. Arnošt Brilej; načelnik: br. Ognjeslav Perko; tajnik: br. Švajger Verij; arhivar: br. Joža Ravnik; blagajnik: Zvonko Rogelj; namestnika: br. Drago Švigelj, Avgust Jenko; preglednika: Joža Bohinjec, Drago Leskovšek.

**Slov. telovadni oddelek na dunajski univerzi** nadaljuje tudi letos že pred leti započeto delo telesne vzgoje. Poleg običajne telovadbe ob sredah in sobotah od  $\frac{1}{2}$ 6 —  $\frac{1}{2}$ 8 ure zvečer in vaditeljskih sej, se vrše še vsak torek zvečer predavanja br. Ljud. Kuščerja o T y r š e v e m t e l o v a d n e m sestavu v društvenih prostorih akad. društva »Slovenije«. Za samozobrazbo je na razpolago strokovna knjižnica vaditeljskega zbora. S teoretičnimi predavanji je tesno spojena praktična razlaga telovadne teorije v telovadnici. Na ta način se bo precejšnje število bratov telovadcev usposobilo za vaditelje v sokolskih društvih v domovini. Lepo započemu delu želimo mnogo uspehov. Nazdar!

F. Z.

**»Klub slovenskih tehnikov« v Pragi.** Odbor za zimski tečaj 1913/4 je izvoljen sledeče: predsednik stavb. tehnik Joža Žerjav; podpred. kult. tehnik Fran Ciaffarin; tajnik stavb. tehnik Josip Sirk; blagajnik kult. tehnik Edvard Abram; knjižničar stroj. tehnik Ciril Cej; preglednika stroj. tehnik Hinko Pajer in stavb. tehnik Nace Perko. — V novembru je imel klub eno klubovo sejo s predavanjem tov. Švajgera: O železničnih strojih in privedil 5 izletov: v Razstavo arhitekture in dekorativne umetnosti, v tiskarno »Politike« (po noči), v tovarno za čevlje Švajgera in Heller v Vršovicah v Razstavo italijanskih futuristov ter v visočansko cukrarno. Klub je pristopil kot član »Zvezi akademičnih strokovnih tehničnih organizacij«. Na počitniškem zborovanju slovenskih tehnikov



v Ljubljani je zastopal klub tov. Leben, ki je imel referat o položaju slovenskih tehnikov v Pragi. S s kupnimi ekskurzijami s klubom hrvatskih in srbskih tehnikov bo klub pospeševal stike s tehniki Hrvati in Srbi. Klub je bil zastopan tudi pri vseh akcijah čeških tehnikov za novo češko tehniko ter je v tem smislu podpisal memorandum na jugoslovanske državne poslance.

**Dijaštvo sebi.** Spričo padanja prispevkov akad. podpornim društvom in naraščanju podpore potrebnih prosilcev se je sestavil pred počitnicami na Dunaji skupen odbor naprednih in klerikalnih dijakov, in začel z obširno akcijo za sanacijo. Vodilna misel za skupno akcijo je bila: slovenska javnost brez razlike strank premalo podpira nestrankarska podporniška društva, zato je potreben skupen nastop, ker dijaška podpora se ne sme ponižati na nivo politično strankarske podpore. Odbor je začel na tej podlagi delovati. Dijaške počitniške prireditve so bile v prid podpornih društev, največ se je nabralo s polami. Seveda je bil odbor ob 4350 kronah, ki so se nabrale po celém Slovenskem, razočaran (saj je pred dvema leti vrgel le ljubljanski cvetlični dan 5000 kron!); odbor je stal pač na stališču, ki je danes slovenski javnosti samo pojem grobe ironije (kakor iz rokava je vsak lahko stresel kopo protidokazov kažoče na učiteljstvo, na Sokola, na gasilce, na podeljevanje stipendij od strani deželnega odbora itd. itd.) operiral je z obtožbami, malomarnostjo, z apeli na račun javnosti (ki ima pa za slično robo gluha ušesa, saj je danes na Slovenskem velik del pisarije sama lamentacija), ki žalibog od svojih 800 študentov v zadnjem času res nima dosti konkretnega. Merodajno za slabi uspeh je bilo pa dejstvo, da se v Ljubljani ni priredil cvetlični dan; s politično razigrano javnostjo se skupnost ni skladala, kar je odbor tudi uvidel in nabiral le s polami. (Omenimo lahko na tem mestu, kar se je pri seji tudi povdarjalo, da je bila dolžnost klerikalnih dijakov na tisočglavem katoliškem shodu v Ljubljani nabrati kakšne stotake za podp. društva, ker je shod združeval popolnoma ves klerikalen aparat in so ga dijaki tvorili, bili kot reditelji, voditelji itd. cel čas na nogah; pokazali bi s tem najlepše resnično voljo za skupno stvar!) — Ker je jasno, da je treba dijaško podporniško akcijo prijeti pri koreninah, če se hoče doseči sanacija skoz in skoz, se je hotelo s posebno socialno konferenco priti v okom nedostatkom. Referatov za to konferenco je bilo več napovedanih, vršila sta se vsled premale udeležbe le dva (tov. Lemeža: O starih in novih potih podp. društev in tov. Ambrožiča: O eksistenčnem minimumu). Z ozirom na velevažno dijaško podporniško vprašanje nameravamo izdati posebno podporniško številko »Omladine« in v tisti v celoti predavanji priobčimo kakor tudi druge podrobnosti prve skupne akcije. Skupna akcija je, kakor, razvidno iz dunajskega poročila, danes razbita; ker je remedura potrebna zdaj kakor prej, upamo, da je prvi

poskus prinesel dovolj izkušenj in bo rešitev hitrejše spela k svojemu cilju! —

**Vsedijaška podporna akcija na Dunaju.** Dne 22. nóvembra t. l. se je vršil v restavrantu Leithner shod celokupnega dijaštva, ki ga je sklical O. V. P. O. da poda svoje poročilo o delu prošlega poslovnega leta in posebno o delu v počitnicah. Poročilo predsednika odbora tov. Kodra se je vzelo brez debate na znanje, niti klerikalci niso v začetku ničesar oporekali.

Tov. Ambrožič je poročal o gmotnem uspehu koncerta, ki ga je priredilo dunajsko dijaštvo v prid dunajskemu podpornemu društvu dne 12. nov. t. l. v dvorani češkega hotela Post. Koncert je izborno uspel in vrgel čistega okoli 614 K. Prirediteljski odsek pa si je arogiral pravico razpolagati s tem denarjem brez soodločevanja celokupnega dijaštva, sklenil dati navedeni znesek podpornemu društvu v obliki ustanovnin za Danico, Savo in Slovenijo. Utemeljeval je svoje postopanje, češ edino prirediteljski odsek je bil odgovoren za prireditev in zato tudi on razpolaga z nabranim denarjem. Slovenijani so odločno posegli v debato (H. Zdolšek, Virant, Rušar) in razjasnili, da je stališče prirediteljskega odseka nepravilno in zato nevzdržljivo. Ta odsek je bil vendar samo aranžer in nič drugega. Zato zahteva »Slovenija«, da se da denar brezpogojno podpornemu društvu, ker je plačevanje ustanovnin s tem denarjem neumestno. Kvečjemu bi se dalo zagovorjati stališče, da si vsedijaški podporni odbor plača s tem denarjem ustanovnino. Ker sta tudi »Sava« in »Danica« uvideli nujnost slovenijanskega stališča, sta obe omenjeni društvi resignirali na svoji ustanovnini.

Na to se je govorilo na shodu o podpornih društvih sploh in posebno o dunajskem, o načinu in izdatnosti podpiranja itd. Pri tem razgovoru je padlo tudi par energičnih besed, kako se pojmuje podpiranje dijaštva od strani funkcionarjev pri podpornih društvih.

Govoril je tudi zastopnik dunajskega podp. društva g. dr. Polec, ki je zavračal mnenja, ki vladajo v tem oziru med dijaštvom. Ko je govoril o razdeljevanju podpor, je rekel, da se gleda, kar je čisto razumjivo, na moralno kvalifikacijo. Sedaj se je začutil poklicanega tudi Daničar tov. Koblar in privlekel od svoje strani moralno kvalifikacijo na tapeto. Z vso upravičenostjo se dvigne tov. Švajger (divjak) in zakliče: »da, povsod se gleda na moralno kvalifikacijo, samo na Kranjskem ne.« Medklie je bil upravičen, ker ljudje, ki pripadajo najbolj koruptni stranki na svetu, katere pripadniki v imenu božjem onečaščajó histerične ženske in se še s tem ponašajo, bi morali molčati kot grob, kadar se govori o tem kočljivem predmetu. Navedeni medklie je pognal klerikalcem kri v glavo. Pozneje se je tov. Švajger oglasil k besedi in govoril o zanimivem moralometru in novem viru dohodkov za podporno

društvo o drugi Johanei, ki bi naj potila telečjo kri. Klerikalci so smatrali to govorjenje za rokavico in so odšli. Tov. predsednik pa je shod zaključil.

Na ta način je končala mir in sprava, ki sta se proklamirala lansko leto na I. vsedijaškem shodu, da se odpomore stradanju slov. visokošolca. Da so klerikalni dijaki hoteli ineti slogu, složno delo, je čisto umljivo. Ker slovenska navada je že, kolikokrat so naprednjaki s klerikalci sklepali o miru in spravi, vselej so stroške plačali naprednjaki. Ne bomo jokali na razvalinah stavbe, ki je bila zidana na pesku, ampak vrzimo sentimentalnost v stran in se poprimo podporniške akcije sami brez klerikalcev. Delitev dela pomeni napredek, čemu bi tega ne izvajali pri podpornih društvih.

**Zadeva »Kras« — »Slovenija«.** Povodom petletnice akad. društva »Kras« je prišlo do nesporazumljenja med predsednikom akad. dr. »Kras« in zastopniki akad. dr. »Slovenija«. Posledica nesporazumljenja je bila notica v IX. l. »Omladine« str. 97. Poznejša razprava zastopnikov obeh društev je dognala, da tedanji predsednik akad. društva »Kras« ni imel namena žaliti akad. društva »Slovenije«. S tem postane omenjena notica v »Oml.« brezpredmetna. Naznanjamo, da je sporna zadeva med akad. društvi »Kras« in »Slovenijo« bila poravnana že tekom zadnjega šolskega leta. Za odbor akad. društva »Slovenija«.

*J. Rutar, t. č. predsednik.*

**»Slovenija«** si je izvolila na prvem r. o. zb. dne 3. t. m. sledeči odbor: preds. jur. Rutar, podpr. jur. Rus. tajnik phil. Robič, blag. phil. Gruntar, knjiž. jur. Detela, gosp. med. Mrgole, arch. med. Kambič, namestnika jur. Sdemšek, tehn. Ostan, pregledniki med. Oražem, jur. Goričan, jur. Svetina.

**»Tabor« v Gradcu** je na svojem občnem zboru 1./11. t. l. izvolilo sledeči odbor: pred. phil. Mako Kovačič, podpred. med. Boris Šlajmer, tajnik med. Fran Dečko, blagajnik med. Jos. de Gleria, knjižničar phil. J. R. Glaser, gospodar techn. Ivan Plevnik, odbor. namestnika tehn. Josip Bajt in tehn. Ivan Batagelj, preglednika phil. Fran Ramovš in jur. Milan Kolar.

**»Adrija« v Pragi.** Odbor za zimski tečaj je izvoljen tako-le: Preds. fil. Jos. Vuga, podpr. jur. Vladimir Suša, tajnik med. Ivan Marinčič, blagajnik tehn. A. Ozvald, knjižničarja fil. Avg. Jenko in Šima Jagodic, časnikar jur. Miha Bezlaj, gospodar tehn. Karel Švigelj, namestnika tehn. Slavko Prašelj in med. Er. Kogoj.

**Celjsko dijaštvo.** Nismo še žalibog imeli prilike čitati v »Omladini« sporočila, ki bi bi natančneje proučevalo splošne razmere in nivoje celjskega dijaštva.

Celjski gimnazijci so na jako slabem glasu. Merodajni in nemerodajni činitelji jim očitajo neznačajnost, plitvost in neolikanost, lahkomišelnost življenje in bog vedi kaj še vse. Poglejmo pa po vzroku, ki tiči za temi pojavi, potem uvidimo, da vsa krivda ne pade na dijaštvo, temveč spoznali bomo, da so temu krive največ neugodne razmere, s katerimi se mora boriti celjsko dijaštvo.

Odgovor na vprašanje po vzroku bi lahko našli že v nedostatku, na katerem boleha ves avstrijski srednješolski ustroj: napraviti namreč iz dijaka nekako zakladnico raznih latinskih, grških in matematičnih oblik, prestrojiti ga v občudovalca germanske kulture in v patriota, ki le prikimava. Skoro vsa važnost se polaga na razvoj intelekta, skoro nič na vzgojo značaja, volje, čustva in domišljije. Pomisliti treba, da živi večina dijaštva od prve mladosti izven rodne hiše pri tujih ljudeh, ki jim je njegova vzgoja ali deseta briga ali pa sploh ne znajo in ne morejo vzgajati, ker tudi sami niso bili vzgojeni, v šoli pa se itak popolnoma zanemarja vzgojni moment. V pomanjkanju vzgoje torej tiči vzrok, zakaj je dijaštvo ravno kar se tiče nravnosti in značajnosti tako slabo bazirano.

Zaradi navedenih nedostatkov, na katerih bolehalo avstrijske srednje šole, pa si prizadevajo šolska vodstva po drugih mestih razviti v šoli negovane duševne in telesne sile učeče se mladine zunaj oficialne šole in tem zakriti vsaj deloma ono golo stran, ki jo kaže naša avstrijska srednja šola modernemu vzgojenemu človeku. V prostih predmetih se poučuje dijaštvo raznih modernih romanskih in slovanskih jezikov — po gimnazijah na Slovenskem tudi slovenski tesnopis — skrbno dijaštvo za primerna vzgojna predavanja, za brezplačno izobrazbo v glasbi in petju (tudi v Celju se goji poslednje, toda le cerkveno), vseh teh in še raznih drugih dobrot pa celjsko dijaštvo ne uživa.

Celjski dijak ima na razpolago edino gimnazijsko knjižnico, kjer se mu knjige kar vsilijo, ne da bi se ga vprašalo ali je knjigo že čital ali ne. Seveda je takale šolska knjižnica zelo nedostatna, zlasti kar se tiče znanstvene književnosti. Ljudske knjižnice v »Narodnem domu« dijaštvo ne poseča, ker celjski dijaki sploh ne smejo posecati javnih knjižnic, zato ne, ker imajo »bogato« šolsko knjižnico... Javna predavanja v »Narodnem domu« se vrše vsake kvatre enkrat, toda še takrat se mora dijak skrivati v temnem količku, da ne pride pred oči kakemu »mladinoljubu,« čemur bi seveda sledila kazen. Enako redke so gledališčne predstave, večinoma prevodi.\*)

\*) V bodoče se bodo vršile gledališke predstave vsakih 14 dni; torej vendar malo napredovali!

Gotovo velikega pomena bi bili za dijaško družabno in nravstveno vzgojo tesnejši stiki z inteligentnim občinstvom, a tudi v tem oziru se tukajšni dijak ne more zadovoljiti. Sicer je nekaj družin in posameznikov, ki si prizadevajo vzdržati prijateljsko ali vsaj prijazno razmerje z dijaštvom, vendar pa se večina še vedno drži starega načela: »Dijak spada v šolo, ne pa v družbo«, in mu pred nosom zapirajo vstop v »svete« rodbinske hrame. Razmere, v katerih živi celjski dijak, so tako neugodne in nezdrave, da je pravo čudo, ako pride vzlic temu še toliko dijaštva, ki je študiralo v tem gnezdu, idealnega na visoke šole.

Ako leži komu res na srcu, da se povzdigne celjsko dijaštvo na višjo stopinjo, naj dela in sicer pred vsem na to, da se zboljšajo sedanje nezdrave razmere in kmalu bo videl, da se dado ustvariti tudi iz tukajšnjega dijaštva ljudje, kakor si jih žele celjski kritiki. *S. Savinski.*

**Manifestacija jugoslovanskega dijaštva v Pragi.** Dne 4. dec. 13. se je vršilo v Narodnem Domu na Kralj. Vingradih zborovanje jugoslovanske akad. mladine, v Pragi ki so ga priredila akad. društva »Adrija,« »Ilirija,« »Hrvat,« in »Šumadija,« s programom: 1. vprašanje ustanovitve jugoslovanske javne čitalnice in knjižnice v Pragi in 2. manifestacija za slovensko vseučilišče ter za reciprociteto zagrebske univerze.

K prvi točki je poročal prav. Vane Radej: Pred nekaj dnevi so se obrnila društva »Adrija,« »Ilirija,« »Hrvat« in »Šumadija« na mestni svet občine praške s prošnjo, naj jim da brezplačno na razpolago prostore za jugosl. čitalnico in knjižnico, ki bi bila središče jugosl. akad. življenja v Pragi in bi tvorila podlago za bodočo združitev praških jugosl. akad. društev v enotno jugosl. društvo, a bi bila dostopna tudi Čehom, ki bi se hoteli poučiti o naših razmerah.

K drugi točki je izvajal med. Fran Marinič: Zanimanje za važno vprašanje slovenskega vseučilišča je v zadnjih letih jako padlo in so v tem oziru Italijani vedno pred nami. Zato je dolžnost akad. mladine, da zopet javno manifestira za svoje zahteve. — Govornik je nato očrtal zgodovino vseučiliškega vprašanja in ožigosal predvsem postopanje klerikalnega deželnega odbora kranjskega, ki je ukradel vseučiški fond in Šušteršičevega Kluba v parlamentu, ki se ni še čisto nič zganil, da pospeši rešitev tega velevažnega vprašanja. Dalje je navedel referent misel provizorija slovenske univerze na češki tehniki v Pragi, in izrazil stališče jugosl. dijaštva v vprašanju reciprocitete zagrebske univerze. V tem vprašanju naj bi zlasti energično nastopili dalmatinski in istrski poslanci in zahtevali reciprociteto kot kompenzacijo za bodoče italijansko vseučilišče v Trstu, kjer tudi Slovenci zahtevamo univerzo, — Tozadevna sprejeta resolucija se glasi: Ker se tiče rešitve našega vseučiliškega vprašanja predvsem akademičnih vrst, čutimo za svojo dolžnost, da zopet povdarimo nujnost skorajšnje rešitve te zadeve od poklicanih faktorjev. Jugo-

slovanska skupina poslancev v državnem zboru še do sedaj ni nastopila v taki formi, kakor jo zahteva ta važna zadeva vseh jugoslovanskih avstrijskih plemen; posebno je grešil v tej zadevi Šušterčičev klub, ki tvori po svojem številu precej veliko skupino v tem, da so v njem tudi dalmatinski poslanci, ki bi jim morala biti ravno zadeva italianskega vseučilišča in reciprocitete zagrebške univerze v dobrem spominu. Vlada sama pa na naše zahteve te skupine ni reagirala z drugim kot s praznimi obljubami. Dočim stavijo italijanske akademične vrste svoje zahteve z nasilnimi sredstvi, smo poskušali jugoslovanski dijaki isto vedno na najmirnejši način. Protestiramo najodločneje proti temu, da se dovoli Italijanom prej juridična fakulteta kjerkoli, nego da se nam zasigura reciprociteta zagrebške univerze in rešitev vprašanja slovenske univerze. V slučaju, da bi bil tudi ta naš apel brezuspešen, povdarjamo, da bi morali poseči k ostrejšemu orožju, dasi obsojamo vsak nasilen korak.

Kot zadnja točka dnevnega reda so se vršile volitve v odbor »Zveze jugosl. akad. društev v Pragi,« ki naj bi imel predvsem nalogo, da uredi zadevo jugosl. čitalnice. Odbor se je konstituiral sledeče: Predsednik: Gjuro Ostojić; podpredsadtika: Vane Radej in Jos. Vuga; blagajnik: Vlad. Šterk; tajnika: Božo Sisić in Avg. Jenko; odborniki: St. Novaković, Uroš Čović, Fr. Zaje in Fr. Marinič.

## LITERATURA.

»Branibor« slovenski mladini 1914. II. letnik; izdal in založil »Branibor« v Ljubljani, uredil Rasto P. Cena 20 h. Tiskala Narodna tiskarna v Ljubljani 1913. — V knjižici je kvantitativno mnogo zbranega, kolikor se da pač stisniti na 54 strani y compris koledar in načrtane strani za beležke. — V beletristično-didaktičkem delu je pêle-mêle proza v vezani in nevezani besedi z dobrimi in dolgočasnimi nauki — in Župančičevim subtilnim »Zelenim Jurijem«. V časi nekoliko previsoko, zlasti pa preveč posredno učinkuje ta literatura — preveč deluje z nekakim intelektualno-retrospektivnim navdušenjem in navduševanjem — in premalo z naivno intuitivnostjo, No pa mi smo glede publikacij te vrste še-le začetniki — in je hvalevredna tudi dobra volja. J.

**Le Bon in unanizem.** Kar smo že dolgo slutili je pred kratkim nepobitno dognal Parmentier, da je moderna lit. šola unanizemistov vzela ves svoj idejni aparat iz Le Bona in Tarde-a. Gabriel Tarde govori v svojem delu: »L'Opinion et la Foule« o socialnem agregatu, ki nastane pod vplivom skupne vere in razburjenja in ki ima vedno drugačno mentalnost kakor posamezniki. Enako prikazuje Le Bon v svoji »Psychologie des Foules« kako se v gotovih okolnostih vstvari duša množic, kako je ko-

lektivnost svojevrstna bitnost in podvržena zakonu mentalne skupinske enotnosti. Psihološka skupina je celota za se, obstoječa kakor iz različnih samostojnih stanic, čisto nov psihični stvar s posebnimi lastnostmi. To je povzel Jules Romains, vodja unanimitov, brez spremembe v svojo pesniško zalogo. Unanimisti opisujejo namreč posebno življenje večjih skupin, njih vpliv na posameznika, njih psihološke posebnosti, njih fanatizem, fatalizem in neracionalno logiko. Iz Le Bona je vzel J. Romains tudi vso strategiko kako nastopa ljudski voditelj (junak v romanu) in vodi mase s staroznanimi sredstvi, primešal malo bergsonovščine in nekaj znanstvenih parafraz, a globlje ni posegel. Ni mogel izčrpati Le Bona bogastva, zato se vidi na prvi hip ponarejenost, šola pa je pred koncem. Unanimisti so preabstraktni, prediskurzivni, da bi vzbudila njih dela umetniški čut, to je bolj artistični »bluff«.

**O moderni Italiji** govori v *Mercure de France* (16. okt. 1913) slavni Giovanni Papini. — Smrt je pobrala zadnja leta vse velikane starejše generacije (Carducci, Rapisardi, Fogazzaro, Pascoli, Graf), ostalim pa molk le koristi (Guerrini, Mazzoni, Marradi...). Njih nasledniki so večinoma spretni in ambiciozni žurnalisti, ki producirajo v lastni režiji vso literaturo, romane, drame, stihe, lit. i polit. eseje. Proslavili so se Morello, Zuccoli, Corradini, Ojetti, Angeli. Občinstvo jih bere rado in jih plačuje dobro, a to je tudi vse. Nekteri kažejo še artistične aspiracije, na pr. Benelli z dramatično tehniko, Beltramelli v pokrajinskih povestih, ali tudi oni se udajajo rokodelskemu proizvajanju vsakdanje literature. Razven njih so še priznani zalagatelji meščanskega gledališča (Antona-Traversi, M. Praga, Lopez) in ženski avtorji (Serao, Negri, Deledda) ali posebnega napredka niso zmožni. D'Annunzio se je umaknil v bogatejšo deželo, da vživa nemoteno artistična navdahnjenja. Sem ter tja ustvari s staro tehniko in staro stafažo novo lirično robo, da jo štampa *Corriere della Sera* v patriotičnem navdušenju na svoji 3. strani, vsi so pa edini v tem, da je podal D'A. vse, kar je mogel in da se more le še ponavljati. Nasledniki naturalistične šole (Verga, Capuana, De Roberto) so se že davno umaknili in ne spadajo več v delujočo generacijo. Ostanajo najmlajši, izmed katerih tvorijo nekteri posebne šole medtem ko ljubijo drugi bolj izolacijo. Eni izmed teh šol so dali ime *scuola crepuscolare*, ker ni naznanila nobenega programa. Najznanejši njen član je Guido Gozzani (*Via del Rifugio, Colloqui*). S. Corazzini je umrl zelo mlad in zapustil drobno zbirko »*Piccolo Libro Inutile*«, občudovano samo od prijateljev, tržaški žid U. Saba (*Poesie, Coi miei occhi*) je pesnik plemenske nostalgije, M. Moretti pa opeva venomer svojo mladost (*Poesie scritte col lapis, Poesie per ridere*). Pesništvo teh ljudi je poezija iz druge roke, zelo trudna, zelo melanholična, zelo mladeniška. V njej srečujemo deklishe samostane, večerno zvonjenje, otožne nedelje, pokrajinske hišice,

nostalgijsko davno umrlih dob in resignirane desiluzije artistskih in življenjskih ponesrečencev. Ti naivni skeptiki so brali Laforgue-a, Jammes-a in predvsem Rodenbacha. Mnogo nam nimajo povedati kajti, oni so utrjeni od lastnih malenkostnih čustev in osladnih vizij. Vsi imajo dobro zaslugo, da so se otrsli stare italijanske napake, emfaze ter zavrgli klasično, pogansko in renesančno tradicijo in prinesli v laško literaturo nove, diferenciranejšje zvoke. Važen je še krog okoli v Florenci izhajajoče »Voce«, ustanovljene l. 1908 od Prezzolini-ja z zadačo, da zbira okoli sebe najrazličnejše svobodne duhove svojega desetletja. La Voce ni le literarna revija, ampak se peča tudi s filozofijo, umetnostjo, politiko i. t. d. Storila je doslej dosti koristnega s svojo borbo proti žurnalizmu in akademizmu ter vpeljala dosti mladih talentov (S. Matarer, G. Boine, P. Jahier, Z. Agnoletti, Papini, Prezzolini, Soffici). Danes ima Voce lastno tiskarno in knjigarno, ampak kakor vsem revialnim publikacijám, ki dosežejo višje število let in naročnikov, se je pripetilo tudi njej, da je postala po kratkem že dosti profesorska, praktična, meščanska.

Češka moderna dela vsemogoče eksperimente, da najde sodobni kulturi odgovarjajočo smer iz dobe vseobčnega preocenjevanja umetnosti, lepote, nove estetike, da spotencira življenjske vrednote in se pripravijo temelji nove dobe. Poslednja leta je prišla pod tujim vplivom literarna preteklost ob ves kredit, vsako leto je prinašalo nova gesla, vsak literat je izmislil svojo umetnost, koncem koncev pa se je izkazalo, da je bilo to z malo izjemami vse le prazno besedičenje. Neštevilni manifesti, teze, referati in polemike, ki se porajajo poslednja leta na Češkem in označujejo »novo umetnost«, niso mnogo več ko frazeologija. Danes proslavljajo novoklasicizem, jutri svobodni vers, pojutrišnjem Duhamelovo dramatikó nato zopet Ernstovo stilistiko in tako naprej, vse po modi in dekoraciji. V novejših časih je začela tudi nova češka židovska generacija s svojo gibčno podvzetnostjo posegati v literarne boje a je napravila več škode kakor koristi (Langer, Fuchs, Taussig, Kodíček, Siebenschlein). Nekteri paberkujejo po Claudelu (brez sreče), nekterim je več za kabaret, nekteri hočejo ponerejati Wellsa ali Flammariona ali češkosti v tej umetnosti ni prav nobene. Doba se izčrplja v svojih vstvarjajočih instinktih za preobilni interes čiste formalnosti, ne pozna čiste človečnosti in se pogreza v verbalizmu. Bergsonova estetika vzbuja neke nadebudne poskuse ali to so še le — poskusi. (Rud. Medek: Poznámky o literární současnosti. Moderní Revue 1913/17/12.)

Finalizem nima mesta ne v biologiji, ne v drugih znanostih. Ker ima vse svoj začetek in konec, so začeli znanstveniki, ki so si ohranili nezavestno še primitivni fetišizem združevati idejo smisla z idejo kónca in vpraševati po smislu veseljstva. Dokler bodo stavili ljudje takšna vpra-



šanja, bodo morali govoriti o poznanju nedostopnih problemih. Študij zakonov in načel jim ne bo mogel dati nobenega odgovora. Toda oni sprevidijo endogenični izvor teh idej in spoznajo, da nimajo smisla. Finalnost, t. j. ideja namena je torej znanstveno brezpredmetna. Račun verjetnosti, ki pojmuje zakone kot aritmetične nujnosti to jasno dokazuje. Ideja namena je sprejemljiva le, ako se ozira na posamezne dele, t. j. na njih izkoriščanja v medsebojni prilog. Misliti pa, da ima vesoljnost svoj namen, se pravi predpostavljati, da obstoja še nekaj izven vesoljstva, kar je pa absurdno. Nerešljivih problemov ni, eksistirajo le slabo stavljeni vprašanja. Nič ne upravičuje misliti, da v eksogenem svetu kaj ne moremo spoznati. Znanstveni zakoni so sicer še nepopolni, ali oni veljajo. Razun človeškega ni spoznanja in to je spoznanje narave. »Nous ne sommes pas dupes«. (Pierre Delbet: La Science et la Réalité, Paris, Flammarion 1913.)

**Bolgarska moderna.** Starejše zvezde kakor Petko Slavejkov, Rakovski, Botev in Vazov so čisto narodni pesniki, učenci ruskih klasikov. Mihajlovskij veže s svojo okcidentalno kulturo, s svojim sarkazmom in pesimističnim razpoloženjem generacijo vstajne dobe s sedanjo modernostjo. Nedavno so izdali bolgarski »moderni« pesniško zbirko »Болгарска антология. Нашата поезия отъ Вазова насамъ.« Njih glasilo je »Современная Мысль«. Čeprav so v bolgarskem narodnem življenju še bogati zakladi, se hočejo odeti ti »moderni« za vsako ceno v bizarne halje najnovejše fazone, se učijo alure kulturnega prenasíčenja in si ugajajo v niansah forsiranega spleena. Njih vodja je Penčo Slavejkov, češki Vrechlicky. Bolgarska kritika hvali posebno njegovo epično delo: »Крoвавая пѣснь« in zbirko »Na ostrovih blaženih«. Slavejkovu stoji najbližje Petko Todorov, radikalno-socialističen inteligent in antislavjanofil. Rade se berejo njegove »Idile« (1908). On je zanesel v Bolgarijo simbolizem in neoromantiko. Nacionalnega v njegovih umotvorih ni mnogo. Pejo Javorov ljubi pesimistična razpoloženja in poje byronske pesni, iluzionistične vzdihne in melanholične psalme (»Prečute noči«, »Seme oblakov«). Edini, ki zasluži še opombe, je Ciril Hristov. On ima od vseh raznih struj nekaj in obvlada graciozno obliko, v katerih podaja trenutna čustva in drobne idile. Vse drugo, kar se tiska danes bolgarske lirike je tuje, za silo prikrojeno blago, brez zveze z narodnim čustvovanjem in bo zapadlo kmalu zasluženemu pozabljenju.

**Mistika v francoski moderni.** Včerajšnji neznanci so postalí čez noč glasitelji nove umetnosti, nove bodočnosti. To ne pomenja le estetičnega prevrata kakor ga je zamislila »Jeune France« romantike, danes gre za etizacijo umetnosti. Ne kakor da bi se hoteli podati ti »mladi« pod okrilje cerkve morale in religije, oni hočejo vlti z umetnostjo tudi resničnost v življenje, oni iščejo skrite izvore življenja in se tam napojiti z inspi-

racijami. Bergson-Boutroux-Poincaré-jeva filozofija jim je pokazala nove horizonte — brezmejno bogastvo in mnogostranost vsakodnevnega dogajanja, zavrgli so vero v vsemogočnost razuma in iščejo vstvarjajoče sile v čustvenih globinah; v mistiki. Oni ne ljubijo asketične rafiniranosti pač pa vse kar je mogočno, okrutno, to je vsakdanje delo, probleme, ki vznemirjajo posameznika in narode. Mistično je brezpogojno, neutrudno obožavanje življenja in vseh njegovih vrednot. Walt Whitmanov duh veje nad novimi toki, ruski vpliv je zazreti povsod, Romain Rolland čuti v sebi vso ekstatično vervo vesoljnega ljudskega življenja in je ne more dosti opisati v dolgi moderni epopeji »Jean-Christofe«; Paul Claudel, vernik, ki ne pozna dvomov, je vstvaril umotvore, ki so v skupnosti slični monumentalnim črtam široke majestetične velereke ali monumentalne stavbe: duhapolna njegova metaforika objema vesoljni svet in vesoljno čustvovanje, pronika v najbolj mistične kote in govori v naravnih mogočno zvenečih ritmih. Charles Peguy je vlil v svojo mistiko pristno narodni duh, v dolgih ponavljanjih izliva najprisrčnejšo iskrenost. On je oster polemik in mistik obenem, pesnik mladih neskaljenih čustev. Kult domovine je tudi osnovna nota Gastona Rouxa — ljubitelja moderne francoske kulture. Najčistejši mistik izmed vseh je pa André Suares, ki preocenjuje po Carlyle-Nietzscheovem načelu življenjske vrednote. Nad doktrine stavi osebnosti, nad inteligenco intuicijo. (Fr. Schatthöfer: *Mystik i. jung. Frankr. D. neue Rundschau* okt. 1913),

**Aleksander Blok** je eden glavnih stebrov ruske moderne. Njegovi stihii so gladki in muzikalični, njih vsebina izvrstna, nič se ne da grajati na njih; vendar imajo usoden nedostatek: človek jih čita samo z očmi, se jim ne udaja, ne dražijo z disonancami in neuglajenostmi, njih mirno žuborenje ne poseže do duše. Kakor Brjusovu, Ivanovu in dr. so tudi njegovi mojstri med zapadnimi simbolisti, od katerih pa so prevzeli bolj tehniho in zunanjo navlako, stvari, ki jim med ruskim občinstvom niso mogle pridobiti mnogo popularnosti. Ni lirike brez čustva pak tudi ne čustva brez čutečega subjekta, brez pesnikove individualnosti. Za verzificiranimi poskusi mnogo deseterih modernistov ni bilo najti nobenega ognja, neločljivega od silnega čustva, ni najmanjšega osebnega akcenta. Da, bila so zrna v gorah plevela, toda trud je bil prevelik, da bi se splačalo iskatijih. Za to ruska moderna ni mogla najti iskrenih čitateljev. Tudi Blokovi stihii niso lirika v pravem smislu pač pa veleeksaktne verzifikacije, sijajna oblika a bore malo vsebine, „творчество для себя.“ Blokovi zborniki so: „Снѣжная почѣ“ 1907—1910 ter 1912 Изд. „Мусагетъ, Москва.“ (А. Дерманъ: *Объ Александрѣ Блокѣ, Русск. Мысль*, julij 1913.)

**Nova nemška poezija** kaže globok vpliv W. Whitmanov in Verhaerenov. Ta dva pomenjata posebno izrazito smer kakor G. Keller, C. F.

Meyer, Nietzsche in Dehmel. Izgleda, kakor da šteje nova generacija več realizatorjev kakor ona iz 85tih let, ki je le iskala, poskušala. Oni so brez dvomno oznanjali robusten zdrav lirizem, njih večina pa so bili teoretiki, iskalci, oznanjevalci kakor n. pr. brata Hart in Arno Holz, medtem ko skušajo realizirati mlajši svetovno poezijo, whitmanovsko, dinamično poezijo, iskano od njihovih prednikov. Najizrazitejši vpliv vidimo v Alf. Paquetu, čigar verzji opevajo parnike, železnice, tovarne, železarne, trgovske stavbe, kolodvore, meetinge, svetovno trgovino, široka polja, divjo in rodovitno zemljo. V Ku - Hung - Ming zagovarja Kitaj pred Evropo, Kamerad Flemming prikazuje pariško življenje v burnih Ferrerjevih dneh. Znamenite so njegove pesniške zbirke: *Lieder u. Gesänge* (1902. Berlin, G. Grote); *Auf Erden* (1908. Jena, Diederichs); *Held Namenlos* (1912. Jena, Diederichs). Zelo nadarjen je Ernst Lissauer, čigar umotvori se odlikujejo po krepkem ritmu, konciznosti, novosti in različnosti podob ter po široki in pestri viziji. Sem ter tje na naletimo silne in trezne »*Naturstimmungen*« kakor jih pozna le Dehmel. On ne razblini občutka v treh sto verzih, ampak ga izraža skoraj v aforizmih. Nič literaturnega, vse je prava in sveža občutljivost. Njegova dela so specifična modernost in obsegajo zbirke: *Der Acker* (1907 in 1910), *Der Strom* (1912 in 1913). Ena najzanimivejših postav je Paul Zech, ki je prebil trudapolno kariero belgiškega premogokopa, leta, ki so imela trajen vpliv na njegov intelekt in njegovo poetiko. Njegove pesni poznajo le črno podzemlje, rove, plavže, stroje, rudokope in njih mizerno življenje. Zehova oblika je moderna, njegovi opisi iz plavžev in iz podzemlja so evokativni in precizni. Najznanejše njegove knjige so: *Waldpastelle* (1910), *Schollenbruch* (1912) in *Das schwarze Revier* (1913).—Wilhelm Schmidtbonn je muskulozen rapsod, ki opeva vznéšeno vesoljno življenje. Kljub svoji mladosti stoji v prvih vrstah modernih poetov. Njegov silni talent je doma v vseh genrih. Kritika ga hvali kot prenovljevalca nemške dramatike. (Zbirka: *Lobgesang des Lebens* 1911, E. Fleischel, Berlin). Lahki in preletavajoči se ritmi, skuštrane kitice, živo veselje, mrzlična ljubezen do življenja, vsega življenja, krepka in vznéšena senzacija morja, zemlje, zraka, solnea, instinktivnih in ukročenihi sil, to so glavni znaki njegove Muze. Nekatere pesnike starejše struje je privabila nova atmosfera iz tovarnen in rudokopov, Med njimi je tudi Stefan Zweig, navdušeni verhaerenovec iz Hofmannsthalovega kroga. (*Silberne Saiten* 1901; *Die frühen Kränze* 1906, Insel Verlag in *Herren des Lebens* 1913). Opustil je precioznost in subtilno dlakocepstvo in dela solidne ritme in široke imaginarnosti. Paul Friedrich, ki je znan bolj kot esejist in kritik, ljubi ležerno ironijo, svež humor in fantazijo. Njegove zbirke so: *Sonnenblumen*, *Im Lebensturm*, *Tiefe Feuer*, *So-*

litude (1912) in Carnaval (1913, W. Borngräber, Berlin). Franz Werfel, še zelo mlad Pražan (\* 1890) ter originalna in izrazita osebnost obljublja mnogo. V njegovi zbirki (Wir sind 1913, K. Wolff, Leipzig) nahajamo fino in široko občutnost, soliden in mnogostran talent in moško ter jasno naziranje modernega sveta. Najizrazitejše individualnosti nemške moderne hodijo toraj steze velikega Belgijca in iščejo izraza za: kulturo entuziazma (H. Guilbeaux: La nouvelle poésie allemande, La Revue 15. IX. 1913).

---

---

## FILOZOFIJA IN RELIGIJA.

Narodnojezikovni metaformizem ima po svoji obliki in metodi mnogo sličnosti z biologičnim, psihologičnim. Povsod vlada taisti dualizem, zunanji tlak in njegovi odznaki ter počasna notranja sprememba. Predvsem nudi mineralogija najpoučnejše zglede. Postopna transsubstanciacija se vrši neprestano med plemeni in narodi. Pleme je materialna podlaga človeštva, narodnost tvori psihični činitelj, pleme odgovarja materialni sorodnosti, narodnost intelektualni sorodnosti človeških skupin. Čistih plemen sicer dandanes ni, ali ona, ki jih smatramo za takšne, imajo gotove skupnosti, ki tvorijo še vedno izrazite etnične značaje. Narodnost mora imeti sicer plemenske sorodnosti za podlago, ali ona obstoji iz nebrojnih zgodovinskih kulturnih in geografskih sestavin. Javnopravna neodvisnost ni integralen del naroda, kajti država je le zunanja organizacija, utilitarna hierarhizacija, pač pa je enoten značaj po religiji, politični razpoloženosti, ekonomskih interesih in predvsem po jeziku prva zahteva. »Narod je skupina ljudij, med katerimi so se ustalile te sličnosti in ki tvori eno homogeno človeško enoto, ktero moremo smatrati vočigled drugim takim enotam kot eno osebnost v duševnem smislu. Vendar pa je jezik najglavnejši tvorni činitelj narodne individualnosti in jezikovna metamorfoza pomeni zato največjo nevarnost. Narod more izgubiti samostojnost, svoje inetje, svojo zemljo, vse, ako ohrani le jezik, je še vedno popolen narod. Etnizem, metamorfizem je toraj za narode taistega usodnega pomena kot enaki proces v biologiji, on uniči eno enoto ali asimilujoča nova enota je nekaj povsem drugega. (Raoul de la Grasserie: Du metamorphisme d'une nationalité par le language, R. phil. sept. 1913.)

Verski problem v sodobnem mišljenju. Pred petdesetimi leti je izgledalo, ko da je rešeno versko vprašanje v negativnem smislu. Istoveljeli so ga s klasično metafiziko in apriorno spekulacijo. Kajti tedaj je vladal Comte-ov pozitivizem, ki je hotel sicer nadomestiti religijo, a ni vseboval najglavnejšega, vere v Boga in posmrtnost. Tedanji misleci, Littré, Sainte-Beuve, Cl. Bernard, Taine, Renan so smatrali vero kot razvojno

se preživelo fazo in nič več. To je bilo v dobi, ko je hotela veda dati človeku nadomestilo za vse in je Taine iskal formulo, ki bi izražala integralno življenje. Ampak ta znanost je bila mehanistična in brez sankcije. Kmalu je jela uvaževati veda religijo kot historično ter politično in socialno nujnost, kajti posledice pretiranega protiverstva niso bile dobre. Porajale so se subtilne teorije v upravičitev verskega čuta, facilne negacije so prihajale v miskredit, revolucija, socializem in anarhizem so prestrašili buržnazijo. Teza, da je vera le za ljudstvo, je prišla ob veljavo in nagnjenja so se obrnila proti lastnemu verskemu čustvovanju. Brunetière je prototipon teh prestrašenih duhov. Pozitivistična suhoparnost je vzbudila metafizično radovednost in ako je hotel biti pozitivizem še dosleden in uvaževati vsa dejstva, je moral naleteti na versko vprašanje in na njegovo upravičenost v psihološkem in socialnem smislu. Jela so se pojavljati učena dela o religiji, najprej le iz psihološko-patološkega stališča, pozneje tudi splošnejša. Zanimanje je bilo vzbujeno. Crookes, Richet, Maxwell, Boirac i. t. d. so pripoznali, da versko življenje ni »brez jedra«. Psihologija je spodila razum raz prestol in postavila na njegovo mesto čustvo in strast in ker odgovarja religija srčnim potrebam, jo je veda proglasila za bistven činitelj življenja. Končno je prišel še James s svojo pragmatistično utilitarnostjo in zahteval religijo za svojo filozofijo. Sociologi so mu pritrjevali, pisali učene monografije o socialnem problemu religije in so baje dokazali, da se ne da misliti naroda brez religije. (Durkheim.) Z Jamesovo utilitarnostjo je šla roko v roki moderna metafizika s svojo revizijo filozofičnega zakonika, ter odmerila veri precejšnje mesto. (Boutroux, Renouvier.) Zadnja leta, ko je napovedal Bergson intelektualizmu križarsko vojno, reklamira zopet filozofija intuicije religijo za pomemben faktor njenega sistema. Ampak intuitivizem še ni dodelan nazor in mi moremo pričakovati še interesantne faze v razvoju verskega vprašanja. (D. Parodi: Le problème religieux de la pensée contemp. Rev. d. Métaphysique e. d. Morale, julij 1913.)

**Nacionalizem in univerzalizem.** Iz izraelitske in grške kulturne zgodovine je povzeti, da vstvarjajo najintenzivnejše narodno-individualne sile največje občečloveške, univerzalne vrednote, kakor so bile sedaj za univerzalne priznane verske, etične, estetične i. t. d. pridobitve nekoč vse izključna last te ali one narodne skupine. Individualne narodne vrednote pa se sprevržejo v karikaturu, ako jih hočemo za vsako ceno obvarovati vpliva sosednih narodnih skupin. Le v skupnem vstvarjanju in izpopolnjevanju s celo sodobnostjo se dado narodne vrline vkapitalizirati za širši krog in večjo univerzalnost. Narodnostni kult, kakor ga goje nekatere vsenemške, je toraj izgubljeno škodljivo delo, etično in narodnostno brezplodno. (W. Wilh. Graf Baudissin: Nationalismus u. Universalismus, Preussische Jahrbücher Sept. 1913.)

**Postanek krščanstva** najprvih dob sloni na vplivu Kristusove posebne osebnosti in nekterih učencev. Splošna ljudska predstava o nebeškem *xúqios* je zazrla v njem svoje utelešenje. Na tej predstavi je zamišljen tudi Pavlov evangelij. Pavlova hristologija pa je pomešana v veliki meri z gnostičnimi mitološkimi primesmi in tedanjimi filozofičnimi mnenji—ktere je pobral iz duševnega miljeja. Osebnosti Kristove vere se mu vendar ne more odrekatj. Vera pogansko-krščanskih občin se je krepila predvsem ne po osebnih vtiskih, pač pa po prepričevalnem entuziazmu in goreči samouverjenosti prvih oznanjevalcev. In ker so imeli historično zavest, da je *xúqios xristós* ravno oni znani Jezus, ki je umrl v Jeruzalemu, so mu pripisovali njegove lastnosti, strnili oba pojma v enega samega in dali novi veri njen znani razmah. (Johannes Weisz: Das Problem der Entstehung des Christentums v Archiv für Religionswissenschaft, Sept. 1913, str. 423—515.)

**Logična struktura historičnega materializma:** Pojmi historičnega materializma so idealni tipi z vsemi konjunkturami vzročne in posledične pluralnosti. Od njega vstvarjene vzročne zveze poznajo toraj le kategorijo objektivne možnosti (n. pr. socializem le mogoča, verjetna posledica kapitalizma). Ako hoče razjasniti hist. mat. vse zgodovinsko dogajanje s pomočjo gospodarskih činiteljev kot poslednjih vzrokov, je nevdržljiv in se zgubi v metafiziko, ako pa hoče biti le hevristično sredstvo znanstvenega raziskovanja, t. j. metodologičen monizem je v gotovih slučajih velikega pomena. (S. E. Altschul: Die logische Struktur des histor. Materialismus, v Arch. f. Sozialw. u. Sozialpol. 37. I. 1913, julij).

**Znanost in kultura.** Brez kolikor mogoče vsestranske znanstvene izobrazbe kultura ni mogoča, kajti v istinitosti je v naravi vse v najožji zvezi. Univerzalnost pa se mora družiti s specialnostjo sicer ni napredka. Ne univerzalnost srednjeveških učenjakov, kajti to bi bilo danes blazno početje temveč univerzalnost v logičnem pomenu t. j. razumevanje občnih pojmov, ki tvorijo temelje raznih ved in umetnosti. Ker pa s samimi občnimi pojmi, ki si dostikrat nasprotujejo in vsebujejo eminentne neskladnosti ne pridemo iz kaosa, moramo iskati to univerzalnost v človeškem duhu samem, v nepretržni kontinuiteti življenja, ki izgadi in združi vsa protivja. Le takim potom se da pridobiti asimilačno sočutje, vravnana metodika lahkega pojmovanja, ki je znak kulturnega človeka. Émile Boutroux; Science et Culture v Rev. intern. de l'enseignement 15. dec. 1913.

**Alfred Fouillée** primerja v svojem posmrtnem delu našo dobo s Sokratovo. Današnji pozitivistični učenjaki so v glavnem podobni tedanjim fiziologom medtem ko so naši pragmatisti duševni bratje grških sofistov. Kakor tedaj tvorita tudi danes ti dve struji bistvo filozofske vede. F. kritizira glavne sodobne smeri in pride do zaključka, da se da svet raz-

lagati s povzročnim načelom v psihološkem smislu, t. j. z voljo in idejami-vodnicami (idées forces). Knjiga odpira široka obzorja in je interesantna po svoji živi kritiki. (A. Fouillée: *Esquisse d'une interprétation du monde*. XVI + 417 str. Paris, F. Alcan. 1913.)

V. Behterev je eden glavnih zastopnikov one smeri v psihologiji ki hoče razložiti pojave duševnega življenja s funkcijami cerebralnih refleksov in jih zistovetiti. Ko je proučil B. medsebojno odvisnost psihičnih pojavov s snovnimi dogajanjem v gotovih možganskih oddelkih, prihaja do zaključka, da se nanaša vsako neuro-fizično dejanje na reflektivni vzorec, po katerem zadene vsak vtis, ko doseže možgansko kopreno ob sledi prejšnjih reakcij in najde v njih oni činitelj, ki jih izloči. Točka, da se spremeni refleks vsled prejšnje individualne izkušnje, je za nadaljnji razvoj psihol. vede izrednega pomena. Vtisi pa ne zapuste v možganih stalne sledi, temveč le skupino refleksov, ki povzročijo gotovo modifikacijo v živčnih tokih, ktera pripravlja pot za bodoče. To spodkopuje staro tezo o cerebralni lokalizaciji in klinične preiskave so dognale, da ji gre le delna veljavnost. Po mnogih zanimivih detajlnih dokazih sklepa B. da obstoji razvoj nevropsihičnega življenja zgolj v obogačenju organizma s cerebralnimi refleksi in osrednji inhibiciji ter izločujoči zmožnosti na dostikrat zelo oddaljene vplive. (N. Kostilev Bechterew et la psychologie de demain, Rev. philosophique, febr. 1914.)

## SOCIOLOGIJA IN PRAVO.

Richardova sociologija ima to prednost, da izločuje iz svoje discipline vse, kar ne spada nujno v njeno področje, predvsem pa narodnogospodarske zadeve, ki so si jih lastili sociologi zadnjih let. Vse dosedanje teorije ne morejo opravičiti sociol. vede kot samostojnega oddelka med znanostmi, ne organske, ne solidaritetne in ne zgodovinsko materialistične. Richard zida svoj sistem na (nemško) ločevanje med družbo, ki je le seštevanje individualno neodvisnih enot in med organsko skupnostjo, ki sloni na skupnih, javno in privatnopravnih obveznostih. R. pride do zaključka, da družba raste, razširja in organizira vedno bolj svoj delokrog, medtem ko organske skupine izgubljajo vedno bolj na pritegovalni moči in razpadajo. Ta zaključek se približuje precej enakemu zaključku slovitega Durkheima. (Richard: *La sociologie générale et les lois sociologiques*, Paris 1912. 400 str.)

Sociologija, pravoznanstvo in pravna filozofija. Vse tri discipline so v najožji zvezi, ali nobena bi ne smela ovirati druge. Zato se mora raz-

širiti poprišče pravne vede. Mi moramo iskati pravo sredi totalnosti človeške skupnosti a se obenem skrbno varovati infiltracije socioloških pseudoznanostij, kajti pravnik je ravnotako upravičen, iskati korene pravnih problemov v sintezi družbenega dogajanja kakor sociolog. Probleme, ki si jih prisvajata sociologija in pravna fil. naj reši pravnik sam, kajti vsaka veda ima pravico dognati zadnje in najvišje svoje rezultate iz lastne moči. Še le tedaj, ko sociologija ne bo sedanje brezspolno dete je upati na urejeno razmerje obeh znanostij. Kar se tiče pravne filozofije, trpijo nekteri dosedanji sistemi na pomanjkanju pozitivnosti, medtem ko so nekteri prepozitivni in spadajo že v jurisprudenco. Dozdaj odgovarja le Emil Laskova definicija (aplikacija Rickertove ločitve realnosti in vrednote. (Dr. M. Szerer: *Soziol., Rechtswissensch. u. Rechtsphilosophie* Dunaj 1913. Hölder.)

**Teorije o volilni pravici.** Najglavnejše so: 1. Primitivna tribalna teorija po kateri je vol. pravica nujen znak državne pripadnosti ter državljanska funkcija, II. fevdalna teorija, po kateri je vol. pravica privilegij zemljiške posesti, III. teorija prvotnega konstitucionalizma, ki smatra vol. pravico za abstraktno pravico, temeljujočo v naravnem pravu, za konsekvenco socialne skupnosti in izraz narodne suverenosti, IV. moderna znanstvena teorija, po kateri je vol. prav. javen čin ljudske samovlade in V. etična teorija, ki povdarja vol. pravico kot uspešno vzgojevalno sredstvo osebnosti. (W. J. Shephard: *Annals of American Academy*, febr. 1913.)

**Področje sociologije** je predvsem domena konfuznih idej. Konfuzne ideje so one, ki se jih ne moremo predstavljati brez ljudi, kateri jih rabijo, ne da bi jih potvorili in jim vzeli ves pomen. Značajne črte konfuzne ideje so logična raztresenost pojmov, nedostatne logične zveze in obstoj nelogičnih zvez. To prihaja odtod, ker ni vedno razložka med individualnim mišljenjem in kolektivno psihološko akcijo in ker je poslednja dostopnejša, razlila bo sociologija vedno več svetlobe na individualno psihologijo kakor je bo od nje sprejela. Individualnega mišljenja sploh ni, kajti jasna ideja je neosebna in objektivna, konfuzna pa je kolektivna. Konfuznih idej iz vede sploh ni iztrebiti. One morejo biti škodljive ali rastoči napredek jih nadomešča z boljšimi. Slednjič pa so ideje, ki jih ni iztrebiti in ki nikoli ne bodo jasne a so vendar potrebne. To so na pr. ideje o odgovornosti, o zasluženju, o kazni i. t. d. Samo praktična korist upravičuje obstoj teh potrebnih konfuznih idej brez logične vrednosti. E. Dupréel: *Le rapport social, Essai sur l'objet et la méthode de la sociologie*. Alcan 1913., prim. krasno Gourmontovo delo: *La Culture des Idées* (Mercure).

**Sociološka metodologija** še vedno ni našla srečne smeri in zato odrekajo sociologiji mnoge avtoritete znanstveni značaj. Sociologija je dan-



danes še mnogo preveč shematizem. Ne etika, ne politika, niti ekonomija nima tako visokega števila metod ko ta najnovejša veda. Hevrističen značaj jim je pripisovati le izjemoma, po navadi tvorijo nepotreben balast, namišljen od miroljubnih teoretikov. Treba je vpeljati tudi v sociologijo pragmatistično metodo in ji dati s tem realnejšo podlago. (Ch. A. Ellwood: *Sociology in its Psychological Aspects*. N. York 1912.)

**Mednarodni pacifizem** nima nobenega upanja na uspeh, dokler ne izgine popolnoma ideja narodnosti in plemena. V dejstvu narodnosti same leži nakopičenih toliko težkoč, da jih nobena pravniška-državna umetnost in sila ne more premagati. Pacifisti storijo najboljše, ako puste svoje neplodno delo. Integralni meddržavni pacifizem tako dolgo ne bo mogoč, dokler se popolnoma ne utrdi pacifizem med vsemi narodi in plemeni. Raoul de la Grasserie: *Des obstacles imprévus au pacifisme*. Rev. intern. d. sociologie, janv. et fevr. 1914.

**Društveno življenje** ni tako eminentno modernega značaja, kakor morda izgledu. V času Ptolemejev nahajamo razven močnih duhovniških, uradniških, rudarskih in davčenozakupnih organizacij tudi mnogobrojne obrtniške in industrialne strokovne zveze, trgovske zbornice, transportne truste, kmečke zadruge, prosvetne krožke, pevska društva, literarne in znanstvene matice in salone. Tudi kreditnih zavodov (*Épargne*) ni manjkalo. Dr. Mariano San Nicoló: *Ägypt. Vereinswesen z. Zeit d. Ptolemäer u. Römer*. München 1913 Beck.

**Temeljni pravniški pojmi**, ki so imeli včeraj še absolutno veljavo so jeli hitro razpadati. Pravni sistem realističnega in socialističnega značaja izpodriva starejši metafizični in individualistični sistem. Pojem suverenost je zamenil pojem javne službe. Država ni več najvišja oblast, ki ukazuje, temveč skupina posameznikov, ki so pooblaščenji izvajati in oskrbovati javno službo. Pojem javne službe postaja osnovni pojem modernega javnega prava. Javna služba je svota vseh onih dejanj, ktera so s kontrolo, vodstvom in garancijo vladajočih potrebna za realizacijo in razvoj vzajemne socialne odvisnosti. Število javnih služb nepretrgoma raste. Pravila, po katerih se imajo ravnati javne službe, tvori javno pravo. Osnova tega prava ni več subjektivno pravo vladajočega, temveč pravilo organizacije in oskrbovanja javne službe. Zakon ne more sloneti več na metafizični podlagi temveč je samo izraz individualne volje vladajočih, ki ga ustvarjajo, t. j. zakon se mora pojmovati realistično. Zakon je navadna formula za socialno determiniranost svojega časa. Uprava je samo svota individualnih dejanj storjenih z ozirom na javno službo. Léon Duguit: *Les transformations du droit public* Paris 1913, 285 pp. Colin. Knjiga je vsega priporočila vredna.

**Sodobne smeri v sociologiji**. Proti koncu XIX. stol. se je razdrobila sociol. veda v mnoge soc. šole, ki so gojile vsaka svojo posebno tezo,

pretiravale in zašle v ekstremnosti. Zadnja leta se je uveljavljala neopozitivistična šola, ki hoče po Comte-ovem vzgledu postaviti svoje rezultate na čisto empirično podlago. Začetek vsebuje seveda še mnogo kompromisov. Najslavnejši neopozitivist v Franciji je Durkheim. Njegovi sistemi se dajo reducirati na neo-pos. formulo: socialnost povzroča neprestana interakcija prvotno bio-individualnih in pozneje od socialnega okrožja čim dalje bolj prisposobljenih in spremenjenih zavesti. Vsled tega stavi D. organsko solidarnost proti starejši mehanični. Psihična interakcija smeri k čim dalje višji abstraktnosti. (Davy.) Druga teza slovi da moramo za vsaki socialni pojav iskati poslednje vzročne činitelje. V tej točki hodi še vsak svoja pota. Nekteri smatrajo biologične činitelje, drugi psihologične, tretji gospodarske itd. za poslednje. Slavna Durkheimova napaka je na pr. da se udaja v preveliki meri biologizmu. Neopoz. šola priznava tudi tesno zvezo med sistemi in razporedom pojmov na eni in notranjo strukturo in različno razredno-socialno organizacijo na drugi strani. Ta zveza pa ni kavzalna, temveč so ti vzporedni pojavi le istočasne posledice enega in istega vzroka, kolektivne izkušnje ali zavednega sodelovanja. Zato neopozitivisti ne modrujejo o »človeški naravi« temveč iščejo rajši bio-psiholog. njene postave za konkretne pojave, oni stavijo na mesto metafizičnih in psihologičnih teorij spoznavanja čisto sociologično teorijo, ki edina more razjasniti dualnost občutka in misli. Teorija o kolektivnem izvoru idej tvori most med sociologijo in čisto filozofijo, ob enem pa stavi brezpredmetnost vedno ponavljane antiteze med posameznikom in družbo na beli dan. Neopozitivisti se bavijo mnogo z moralo in etiko. Njih zaključek zveni, da morala ne more imeti pravice do samostojne discipline, da je čisto brezpredmetna, ker so moralni pojavi čisto sociologičnega značaja. Lévy-Bruhl in Abel Rey podajata v tem oziru sigurne smeri. »Ti tako zvani moralni sistemi niso z ozirom na naše socialno življenje nič drugega ko so bile sanjarije kaldejskih modrijanov, egiptskih duhovnov in pitagorejskih filozofov z ozirom na matematiko...« Socialna ideologija, ki se spreminja venomer z menjajočo se psihično interakcijo, se deli na 4 oblike (znanstveno, filozofično, estetično in praktično), ktere si pa v dani dobi po zakonu zavstanka ne odgovorjajo, temveč vegetirajo vočigled vzporednemu napredku nekterih na podlagi minule dobe. Razven imenovanih je prištevati v Francii neo-pozitivistični smeri Jean Izoulet (La cité moderne 1904), Gaston Richard, Lalande in Duprat, ki proučuje predvsem socialno solidarnost. Najglavnejši ameriški zastopnik šole je Baldwin (Thoughts and Things), ki pripisuje našim idejam in sodbam le »sindoksičen« značaj, t. j. one se ne dajo pojmovati kot produkt subjektivnega mišljenja posameznikov temveč so le kombinacije socialno povzročenih vplivov. B. je filozof jezikoslovja,

velik nasprotnik metafizičnega pojmovanja, kajti vsak naš izraz pohaja iz nešteti konkretnih socialnih istinitostij, ima edino znamko: Made in society. V Nemčiji zastopata neopozitivizem v prvi vrsti W. Ostwald in G. Simmel. Soziologie, Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung (1908). Poslednji se ogiba psihologizmu in se ozira le na konkretna dejstva. Seveda istoveti, vsled tega psihično socialno interakcijo s psihološkim dejstvom samim, ki je pa bio-socialno. Njegova terminologija je težka in kakor se Nemcem spodobi, še silno nejasna. V Italiji delujejo neo-poz. sociologi Vadalà-Papàle, Irilio Vanni, Colajanni in F. Squillace. Oni so našli pripravljena tla (po Ardigu), tako, da je pričakovati veliko boljših sadov kakov v megleni Germaniji. (Eug. de Roberty: Courants d'idées dans la sociol. contemp. Rev. philosoph. 14., I.)

---

---

## NARODNO GOSPODARSTVO.

Socialnozavarovalna zakonodaja Nemčije ni pokazala pričakovanih uspehov, kakor prikazuje s statističnim materialom dobro podprta studija Al. Fischerja (avtorja 1913 izdanega dela: Grundriss der sozialen Hygiene, Springer 14 M.): Vermehrte Folgen der deutschen Sozialversicherung v Jahrb. f. Nationalök. u. Statistik III. 46. v. 1913. Mnogopetovana trditev, da se je z zavarovanjem zboljšalo zdravstveno stanje nižjih slojev, se s statistiko ne da dokazati. Pač pa govori mnogo pojavov o poslabšanju fizične kakovosti delavskih stanov, tako da ni izključena resničnost Marxove teze o napredujočem propadanju. Takšni pojavi so: 1. naraščajoče mortalitetne številke v neimovitih krogih, 2. od poklicne statistike dokazano upadanje delozmožnosti in od nezmožnostne statistike dokazane pomnoževanje predčasne delanezmožnosti, 3. mnogoštevilnejše bolezni, ki izključujejo zaslužek in rast odškodnini podvrženih nezgod. Ker se gibljejo ti pojavi v skupni smeri in jih spremlja še mnogo istovetnih znamenj, se jim ne more odrekati diagnostična vrednost. S socialnim zavarovanjem samim ne bo mogoče dvigniti zdravstvenega stanja, ako ni *istočasnega* napredka v vseh področjih socialne higijene in vse socialne politike. — Taista skepsa govori v letos objavljenih spisih Kaufmann-a, Wissel-a in predvsem L. Bernharda, ki kaže že na neposredno škodljive posledice soc. zavarovanja.

**Tehnika in politična ekonomija.** Odkar se je tehnika rešila empiričnega rokodelstva in se postavila na sistematično proučevanje narave, je postala drugi glavni činitelj vsega kulturnega napredka. Čeprav obstojajo med vedo in znanostjo v ožjem smislu temeljni razločki, je tehnična metodologija vendar prispevala ogromno tudi k znanstvenemu napredku. Ker išče naravne vzročnosti, prispeva k rešitvi najurgentnejših svetovnih pro-

blemov. Ekonomski napredek vseh narodnogospodarskih vpoštevanja vrednih razredov je odvisen danes od tehničnega uspeha. Toda, kakor vlada smoter nad sredstvi, je tudi tehnika podvržena praktični ekonomiji. Le malo je področij, kjer ima tehnika svobodno kariero (umetnost, veda, sport, vojna), povsod drugod je rentabiliteta ona točka, kjer se ustavi njen triumfalni pohod, komercialni uspeh prednjači povsod tehničnemu. Polje tehničnih možnosti je širše ko ono komercialne prospešnosti in zato je naloga tehnične vede zblížati ali zenačiti vsaj deloma meje teh včasih si nasprotujočih stremljenj. Ako pa povzročà na eni strani ekonomski interes tehnične novosti, je na drugi tudi ekonomski smoter predpogojen od tehničnega napredka. Trgovina stavi tehniki probleme in tehnika odpira trgovini nove perspektive in korigira njene razvojne smeri; tehnični napredek pospešuje ekonomski razvoj in ekonomske potrebe povzročajo tehnični napredek. Tako je v veliki zadači univerzalne kulture delo ekonomije nerazdružljivo z delom tehnike. Vse socialno življenje je predpogojeno od gotovih tehničnih procedur in lete imajo mogočen vpliv na duševno gibanje in politične naprave. Tehnika je preobrnila tradicionalno narodno organizacijo in s tem socialno strukturo, pomagala razširjati racionalizem, kar je bilo zopet v politiki ogromnega pomena. (E. Schwiedland: Art technique et économie politique v Rev. d'économie politique, sept. okt. 1913.)

**Javne podporne akcije za uboge** spadajo k najgenialnejšim modernim problemom, njih metode so najrazličnejše. Težav je mnogo, ampak nezmagljive niso. Politične tendence, ki se izražajo v zakonskih načrtih progresivnega obdavčenja dohodarine, v konfiskaciji skorajda tretjine dedščine, v predlogih, da se odpravi dedna pravica kolateralne vrste in v zakonskih predpisih glede obligatorične starostne, ubožne in zdravniške podpore, moramo smatrati le kot pospeševanje socialnega parazitizma. En del naroda živi čim dalje bolj na stroške drugega dela, pri tem pa glasujejo in odločujejo pri novih davkih oni, ki jih ne bodo plačali, pač pa sprejemali iz teh davkov podpore. Vse eno, gre li za sentimentalni solidarizem, ki prepušča posameznika socialni samovolji ali za pravni solidarizem posameznika, po katerem on more zahtevati od družbe karkoli, oba solidarizma sta enako nevarna. Velik kontingent podpiranih revežev obstoji iz profesionalnih parazitov in javna pomoč bi jim morala seči pod rame rajši s prisilnimi delavnicami, za začasne potrebneže naj se ustanove posebni delavniški zavodi z manjšimi mezdami. Sicer je pa organizacija podporne akcije težko izvedljiva, kajti število ubožnih je odvisno od nepregledno mnogih činiteljev in se umika vsaki statistiki. (A natole Weber: L'assistance aux miséreux à l'Etranger. (I), Essai sur le problème de la misère. Paris. M. Rivière 1913.)

**Industrialna integracija.** Specializacija nahaja danes povsod trdno odporno točko, nasprotno tendenco, integracijo, ki obstoji v združenju postopnih faz gospodarskega delovanja v enem in istem podjetju (ne istem obratu). Najprimernejša je ta smer trgovskim družbam in konsumnim društvom (angl. wholesales). Vzrokov ima ta pojav več. Predvsem gre za neodvisnost od nesigurne tržne cene, za dolgotrajno določbo proizvodnih stroškov in izločbo rizika. Obstojta pa na blagu monopolna cena, prinaša integracija ogromne dobičke in je najsigurnejše orožje zoper kartele. Nadaljni vzrok moramo iskati v obsežnejši in zato mnogo cenejši produkciji, v lahkem preglednem vodstvu in v mnogih tehničnih prednostih integriranih podjetij. Slednjič nudi integracija možnost povečati podjetje tudi v slučaju, da produkcija vsakega posameznega blaga ni posebno velika. Do logičnega ekstrema se integracija kajpak ne sme izpeljati, ker bi to paraliziralo njene prednosti. Najbližje pride temu ekstremu dandanes »United States Steel Corporation« (jekl. trust). Meje integracije rasejo a) čim večje integrirano podjetje se da vstvariti in b) čim prej poneha tehnično povzročeno zvišanje produktivnosti. (E. F. Heckscher, Stockholm): Die industrielle Integration. Übersicht über eine Entwicklungstendenz der modernen Grossindustrie, v Zeitschr. f. Sozialwissenschaft, Okt. 1913.

**Kapitalizem in socialistična podjetja.** Kljub vsem strankarskim fuzijam in kompromisom se francoskim socialistom ni posrečilo rešiti njih steklarne v Albi. Neprestane krajevne stavke zadnjih let so jim podkopale še produktivne in konzumne zadruge. Izkazalo se je, da kolektivna podjetja »malih« ljudi ne le niso vstvarjajoč činitelj v narodnem gospodarstvu, ampak da si ne morejo za dolgo niti ohraniti svoje pozicije. Ona so brez bodočnosti ako jih ne nadzirajo kapitalistični interesi. Ta realnost, ki jo socialisti niso upoštevali, jim je dokazala, da samo s teorijami ni mogoče voditi tovarne, se sporazumeti s patroni in graditi socialistično državo. Vse od socialistov v prosperantnih podjetjih porabljene metode so kapitalistične metode. (E. Payen v l'Economiste français 23./8. 13.)

**Državni in municipalni monopoli** gospodarsko ne pomenijo nobenega napredka. Gremo li takim podjetjem do dna in primerjamo li resnične izdatke z dohodki opazimo z malo izjemami povsod deficit. Da, niti nemške železnice, katerih rentabiliteto hvalisajo zagovorniki monopolizacije v nešteti variantah, niso aktivne, temveč pasivne. Državne bilance nam namreč ne povedo o mnogih izdatkih, ki pridejo pa v celotnem podjetju in v skupni narodnogospodarski bilanci s taisto važnostjo v pošt. Ne le v srednji Evropi, municipalizacija je škodljiva tudi v vseh, industrialno in upravno naprednejših državah, kakor v Avstraliji, v Ameriki, Angliji i. t. d. Iz tega je pač razvidno da je »napredek čin posameznika ne pa države«. (Yves Guyot: La Gestion par l'État et par les municipalités, Paris 1913.)

**Gospodarski liberalizem** smatra Yves Guyot (Rev. intern. de Sociologie, dec. 1913) dandanes bolj ko nekoč za edino rešitev človeškega razvoja. Ko konstatira da je trgovsko pravno načelo že po svojem individualističnem značaju edino zmožno, pospeševati napredek in ga stavi proti imperativnemu, partikularističnemu civilnemu pravu, prikazuje s pomočjo zgodovinskih razmotrivanj edino osečujočo formulo svojih dolgoletnih gospodarskih praktičnih in teoretskih izkušenj. Današnja Anglija ima zahvaliti svoj današnji procvit Cobdenu Brightu in R. Peclu, propagatorjem freetrade-a medtem ko pomenja sedanji nemški imperializem za Nemčijo velikansko nevarnost. Viljemov sprehod v Tanger je stal Nemčijo na stotine milijonov, agadirski intermezzo je potom načela opendoor povzročil Germaniji veliko bodočo škodo povrh pa je še ekonomski imperializem brez skrajno dragega oboroževanja nemogoč, tako da velja izrek: ekonomski imperializem pomenja ekonomsko nazadnjaštvo. Nazadnjaška je pa tudi vsa protekcionistična gosp. politika, kajti ona vlaga vodstvo čisto privatnih gospodarskih interesov v roko vlade in povzročuje konflikte čisto po imperialistični metodi. Regresivno moramo imenovati tudi našo socialno zakonodajo. Človeška družba sloni na dveh načinih udejstvovanja: egoistični čini odraslih zagotavljajo razvoj, altruistični napram nedoraslim ohranjujejo družbeni obstoj. Zato je državno vmešavanje le izrodek stare patrimonialne in patriarhalne državne teorije in protivno naprednemu nadomeščanju koercitivnega starega prava z individualnim pogodbenim pravom. Moderna demokratska država vsebuje še obilne ostanke patriarhaličnega prava in zato so nasprotja v nji tako pogosta in dalekosežna. Skoraj vse njene fiskalne teorije so plod reakcionarnih socialnopolitičnih spekulacij. »Vzeti nekterim in podariti drugim« je vsebina tega prizadevanja Y. Guyot nahaja v »The Wealth of Nations« edino pravi pojem gosp. napredka in ga izraža v dveh formulah: 1. Podjetnost raste v tej meri kakor posameznikova svoboda in verjetnost bodoče koristi. 2. Družabni gospodarski razvoj se ravna po družabni gospodarski svobodi. Ti dve formuli označujeta meje, v katerih naj deluje moderna država.

**Razdelitev poljedelske lastnine v Avstriji** ni mnogo drugačna kakor v Franciji. Sama Galicija šteje 1.008.541 poljedel obratov, s Češko, Moravsko, Šlezijo in Bukovino vred okoli 2.000.000, notranje avstrijske dežele okoli 582.000 obr., Koroška 33.294, Kranjsko 83.415, Primorsko 79.759. V splošnem se more reči da so jugoslovanske dežele razdeljene najbolj in najpravilnejše. V relativnem številu malih obratov stoje slovanski kraji na prvem mestu, Kranjska, Primorsko in Dalmacija štejejo komaj 800 obr. z več ko po 100 ha., medtem ko jih imajo Solnograško, Koroško in Avstrijsko posamezno ravnoliki. Obratov z več ko po 1000 ha je 288 na Tirolskem, 52 na Solnograškem, 93 na Štajerskem, 64 na Koroškem i. t. d.

medtem ko jih je na vsem slov. avstr. jugu samo 118, na Kranjskem med njimi še najmanj. Gl. veleinformativni članek: René Gounard: *La répartition de la propriété rurale en Autriche*. Rev. d'économie politique febr. 1914.

**Delavniške mezde** so bile v srednjem veku (1200—1500) relativno višje kakor dandanes. Ako bo stopala splošna draginja v dosedanjem tempu, v prihodnjih stoletjih malemu človeku sploh ne bo več mogoče izhajati izven sindikata. (René Parod: *Nous gagnons moins qu'en l'an 1500*. M. Rivière 1914.

**Finančne težkoče ruskih univerz** tolmačijo, zakaj da je na srednje-evropskih univerzah toliko ruskih dijakov. Dotačni zakon ruskih univerz pohaja namreč še od l. 1884 in prikazuje tedanje malenkostno zanimanje svetovne sile za znanstveni napredek. Po tem zakonu dobivajo namreč še dandanes kazanska u. letnih 355.271 r., kijevska 371.730 r. moskovska 395.647 r., petrogradska 369.581 r. itd. Vlada sicer letno nekaj pridene, ali to je malenkost. Saj je dodala celo budžetu petrograjske univerze tekom 28 let le 81.100 r. Багалъй: Экон. положеніе рус. университетовъ въ Вѣстникъ Европы I. 1914.

**Socialne reforme** smatrajo socialisti, predvsem revizionistične struje za pospeševanje bodočega socialističnega kolektivizmu. Ampak te reforme so dejanski kapitalistične reforme, moderne oblike kapitalističnega postopa. Glavno vodilno silo igra v tem oziru malomeščanski socializem, ki si obljublja vse od municipaliziranja oz. podržavljenja in mora potemtakem pospeševati sedanje oblike velekapitalističnega obrata. Malomeščanski socializem ima po posameznih državah zelo različne metode ali povsod naltimo na isto Georgovo ideologijo. Naloga »pravih« socialistov je onemogočiti kolektivističnemu kapitalizmu, ki se krije s »katederskim socializmom« njegove namere, z vedno rastočimi mezdami in intenzivno narodno-gospodarsko izobrazbo najširših slojev. (W. E. Walling: *Socialism as it is* 1912, Macmillan.)

**Sodobna Anglija** se ima zahvaliti za svoje blagostanje zmagi aristokracije v 17. stoletju. Posledice te zmage so bile na eni strani razvoj svobodne parlamentarne ustave, ozdravljenje javnega življenja, procvit trgovine, parobrodstva, njene kolonialne posesti in s tem tudi narodnega bogastva. Proti tem svetlim stranem pa stoje: nazadovanje poljedelstva, ubožavanje spodnjih ljudskih vrst, poslabšanje ubožne zakonodaje in zamuditev vpeljave splošne šolske in vojaške dolžnosti. Angleška vlada je prešla v roke vele -- in srednjih posestnikov, pozneje tudi trgovcev in industrialcev. Spodnjim razredom se je naprtila vsa teža vedno rastočih izdatkov. Zato pa so zginile prednosti kontinentalnega monarh. sistema: kmečko varstvo, svojih dolžnostij se zavedajoče poklicno uradništvo, pravična davčna razdelitev in splošna šolska in vojaška dolžnost. Delavski

sloji so zapadli večji proletarizaciji nego drugod. Še le zadnja leta ima vlada tudi oko za potrebe širših ljudskih plastij. G. Sch moller: D. soz. Bewegung Englands v. 1770—1912 im Lichte d. marx. Klassenkampfideen. Schmollers Jahrb. f. Gesetzgebung, Verwaltg. 1914. I.

**Avstralski socializem**, se čuje pri nas tolikokrat, bo kazal smeri in cilje bodoče vseevropske socialistične države. To iluzijo se podrli dozdej že mnogi dobri poznavalci tega soc. paradiža. Proučil ga je tudi Dr. Junghann in pravi, da noče tam s socializmom kljub najnaprednejši zakonodaji naprej. Ne samo da zaostaja Avstralija v produktivnosti, njen socializem je po vsem moralnega, krščansko socialnega značaja. Kriči in piše se »skrajni razredni boj« ali ta naučena fraza umolkne pred krščansko moralko, ki uživa mnogo večjo veljavnost nego vsi soc. manifesti. — (Tudi na Slovenskem imamo socialiste, ki obračajo svoje oči v avstralsko Mekko in Palestino.) Dr. Junghann: D. Socialismus in Australien, Zeitschr. f. d. ges. Staatswissenschaft. I. 1914.

**Ruska kapitalistična doba** je bila v početku za narodno misel zelo nevarna. Nebrojni denarni magnati iz Nemčije in drugih držav so se pomešali v rusko meščansko družbo in dosegli vsled ekonomskega položaja vplivno mesto v vseh javnih napravah. Bojazen se ni upravičila. Tuji elementi so se docela porusili, tuji podjetniki in delavci zgube v kratkem času svojo narodnost in se spremene v narodno misleče Ruse. Važno je pa dejstvo, da se je s pomočjo tujega kapitala pospešila na Ruskem akumulacija domačega kapitala, tako da postaja Rusija finančno od drugih držav čim dalje bolj neodvisna. Najbrž bo Rusija ponovila evolucijo Združenih Držav, kjer se je vršil gospodarski proces na enak način. Naravni predpogoji so dani in tako moremo pričakovati, da bo delala Rusija zapadu še uničujočo konkurenco. Dr. I s c h a n i a n: Die ausländischen Elemente in der russischen Volkswirtschaft, Berlin 1913 F. Siemenroth.

## BIOLOGIJA.

V biologiji si stojita še vedno dve smeri nasproti, materializem, ki hoče reducirati vse življenje na fizikokemične zakone in vitalizem, ki se opira na psihologijo. Dualizem pa je v naravi tako očit, da zadene dokaz resnice onega, ki ta dualizem taji, kajti funkcije se nikakor ne dajo izraziti v matematičnih formulah. Vitalne funkcije so najlepši dokaz smotrenosti v naravi, ki nam vzročno razmerje naravnost vsiljuje. Nočemo li biti polovičarski, moramo priznati tudi v tem oziru **Kantovo** obratno vzročno razmerje. Kant pa je še dokazal, da se o teleoloških vzrokih kaj specialnega ne more vedeti in sicer vsled posebnosti



našega spoznavanja, t. j. edino mogoča analogija med organsko in psihično smotrenostjo nima znanstvene vrednosti. Razven tega je silno težko določiti meje med psih. in org. činitelji. Predpolagati psihiko v nižjih organizmih kot in nuce nam problema prav nič ne razjasni in sodobno stanje znanosti nam ne dopušča preciznega stališča. Danes obstoji tendenca postaviti meje med psih. in organ. življenjem kolikor mogoče visoko, tako da zgublja vitalizem vedno bolj svojo upravičenost, tako, kakor se v tej meri odreka tudi eksperimentalni psihologiji znanstveni značaj. (G. Wolff: Mechanismus, Vitalismus u. Seele, v Süddeutsche Monatsh, Okt. 1913).

**Kriza darwinizma.** Darwinova zasluga obstoji v tem, da je pokazal realne vzroke evolucije in dal biologiji svojstvene ji podlage in s tem eksistenčno pravico. Biologija pa je napredovala zadnje čase tako, da ji Darwinove teorije, ki se nanašajo bolj na zunanje znake že dolgo ne morejo več zadostovati, tako da se da govoriti o krizi. Ako je namreč po biološki fizikokemiji življenje le vrsta notranjih procesov, Darwinov slovar z »borbo za obstanek, koristjo, naravnim izborom, dedičnostjo« ne more več razložiti zakonov evolucije. Proti Darwinovemu »slučaju« stavijo moderni biologi finalizem in biološko zakonitost. Največjo kritiko je vzbudila »borba za obstanek«. Kajti vse dejansko življenje govori zoper to maksimo. Johansen je dokazal, da naravni izbor pač more pospešiti evolucije, da pa še dolgo ni njen vstvarjajoč činitelj. V tem in še marsikterem drugem pogledu je bil D. veliko preenostranski. Pojavila se je šola neolamarckistov, ki poskušajo z interpretacijo vpliva miljeja in Weismannov krog, ki stavi vse na borbo za obstanek in naravni izbor, taji dedičnost in simplificira Darwinovo teorijo do grotesknosti. Mesto zunanjega prisposobljenja je po načelih poslednje šole evolucija produkt zgolj fizikokemičnih kombinacij organizma. Osrednjo točko spora tvori vprašanje, ali morejo nove lastnosti preiti na potomstvo ali ne, problem, ki povzroča dan na dan rastočo ogromno literaturo, iz ktere je razvidno predvsem, da se Darwinove teorije ne nanašajo na edine, niti ne na glavne činitelje evolucije. Rešitev spora se nagiba v korist neolamarckistov, t. j. vplivu miljeja se pripisuje glavna vloga. Kemična individualnost vrst, o kateri ne moremo več dvomiti, je odstavila Darwinovo teorijo o njih postanku, biološko-psihološki paralelizem novejših strokovnjakov (Butler, Hering, Pauli, Francé, Francis Darwin) pa kaže, da je prerasla biologija že popolnoma meje darwinizma, tako da tvori letá že čisto zgodovinsko dobo v znanosti. I. Лукашевичъ: Современное состояние Дарвинизма. Русская Мысль, avg. 1913.

## BIBLIOGRAFIJA.

Sodobna Rusija kot nastajajoč kulturni in ekonomski činitelj je vsebina izredno bogatega dela Dr. Otto Hoetzsch-a: *Russland. Eine Einführung auf Grund seiner Geschichte von 1904 bis 1912.* G. Reimer, Berlin 1914. 10 M.

Kot ročna statistična knjiga prikazuje Dr. C. Ballod-ovo delo: *Grundriss der Statistik enthaltend Bevölkerungs-Wirtschafts-Finanz- u. Handels-Statistik* (Berlin 1913 Guttentag 9 M 50) zelo mnoge vrline, ki se navadno ne nahajajo v nepreskromni sodobni stat. teoretični literaturi.

Knjivovna poučeni je jela izhajati pri J. Ottu. Vsak zvezek obseguje izvorno ali prevedeno razpravo iz vseh znanstvenih področij. Vsak sešit šteje 150—200 strani in stane 40—80 vin. — Prijateljem slovenske narodne prosvete v posnemanje in poduk!

M. Beer: *Geschichte des Socialismus in England*, Stuttgart (Dietz), 512 str. 1913. Priporočljivo delo za vse one, ki poznajo le kontinentalne social. sisteme. Brez poznavanja angleških soc. gibanj pojmovanje socializma ne more biti popolno.

Die Geisteswissenschaften sta jela izdajati Dr. Buek in Dr. Herre v Lipskem. Revija se bo ozirala na vse vede kakor milanska *Scientia* in obeta mnogo.

Nove umetniške razglednice. V zalogi tvrdke Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani je izšla serija 6 umetniških razglednic po slovenskih narodnih pesmih (1—6). Razglednice, ki jih je naslikal znani umetnik H. Smrekar, izorno predstavljajo veselje in trpljenje slovenskega ljudstva po naših narodnih pesnih. Slikarju se je posrečilo, da je s pravim umetniškim razumevanjem v podobi podal vse mišljenje, ki veje iz narodnih pesni. Umetniku moremo k delu le čestitati in upamo, da se bodo te krasne razglednice kar najbolj razširile med slovenskim ljudstvom.

Te vrstice in šest razglednic smo prejeli od založnika in če bi se slovenski umetnosti žnjimi kaj pripomoglo do kredita, bi priobčili z ozirom na dobro voljo risarja in založnika reklamo brez drugega, da, prav radi bi jih iz svoje volje priporočali. Ker smo zgornje priporočilo brali v več listih in se je tudi v »Vedi« povelicevala njih visoka umetniška cena, moramo pač izraziti mnenje, da razglednice predstavljajo šest podobic brez veselja in trpljenja ravno »slovenskega« ljudstva in da je mišljenje, ki magari da veje iz tistih šestih kitic, podano z banalno umetniškim razumevanjem; predvsem so to: »Sred mojga srea«, kjer je »razumevanje« neukusno risarsko kvantarsko, »Nevarnejš od slame«, ki bo ugajala »razumevanju« kuhinjsko-kasarenskim zaljubljenecem, »Svet je takšen ko 'n špita«, kjer salonska smrt nesrečnim zemljanom glave puli kakor paglavei hroščem. »Bog oče ga je vstvaril« in »Pijmo ga vsak en glaž« sta razven kmeta-pijanca, in golobčka-duha s kupico skromni ilustraciji

nasproti »Ptički jaz vprašam vas«, ki se ponaša če že z drugim ne, vsaj z dostojnostjo proti motivu in kupcu. — Kompozicije so trde, risarija šolska, umetnost in vkus bolj deveta vas, duhovitost razumevanja pač v skladju z opazko pri podpisu »Hinko (ne Vinko) Smrekar«, recte van Smeryger« ...

»Spisy dr. Albína Bráfa«, je začela izdajati firma Bursík a Kohout v Pragi. Mislimo, da bo s tem ustrezno tudi marsikteremu slovenskemu interesentu in starim Bráfovim slušateljem.

»Topičův Sborník« se imenuje najnovejša češka revija, ki obeta vse mogoče (literaturo, medicino, tehnične, trgovske i. dr. članke in umet. ilustracije) in hoče hoditi neko srednjo pot med vsemi lit. šolami. Prva št. je sicer bogata, ampak le kvantitativno. Postane najbrž salonski omnibus. Priporočlivejša je »Scena«, čtrnáctidenní revue, věnovaná dramatu a divadlu, ki je končala pravkar s prvim polletnikom. Med sotrudniki se nahajajo najizbranejše tuje in domače celebritete (Bonneton, Claudel, Duhamel, P. Ernst Verhaeren, Hillar, Lukáčz, Kerr, Taussig i. dr.).

Encyklopädie des gesamtten Genossenschaftwesens izda prih. leto Dr. Rob. Deumer. Delo bo nekak leksikon kakor Manesov Versicherungsleksikon in bo potrebna ročna knjiga ne le za teoretika ampak tudi za združno uradništvo. Prispevke dodajo najznanejše strokovne kapacitete.

Handwörterbuch der sozialen Hygiene je izdal z J. Kaupom v tej stroki slavni Dr. A. Grotjahn. Med sodelovalci je zelo mnogo najznanejših medicinskih avtoritet. Delo obstoji iz dveh delov leks. formata, šteje 1700 str., 378 deloma večbarvnih ilustracij, 2 karti in 4 priloge ter stane vez. 108 K. (Leipzig, Verlag C. W. Vogel.)

Serbes, Croates et Bulgares, Etudes historiques, politiques et litteraires, je zbirka že objavljenih člankov, ki jih je izdal letos (pri Jean Maisonneuve v Parizu) znani prijatelj Jugoslovanov, prof. na Sorboni, L. Leger.

»Finanzwirtschaftliche Zeitfragen« se imenuje periodična publikacija, ki sta jo jela junija t. l. izdajati v Stuttgartu (F. Enke) Dr. G. v. Schanz in Dr. Wolf. Finančni problemi, ki dajejo parlamentom vedno več posla, denarne potrebe držav, dežel in komun, tehnika davčnih sistemov, državni dolgovi, razvoj bančnega poslovanja, imobiliarni kredit i. t. d. bodo tvorili glavno snov nove publikacije. Vsak zvezek 2 M 50.

Rusko a Evropa je najnovejše večje delo T. G. Masaryka, ki izhaja pravkar v sešitih. Delo zasleduje značaj plošno evropskih problemov na ruskih tleh naj si bo že v mišljenju, v vedi, v filosofiji, umetnosti narodnem gospodarstvu i. t. d. Osrednji problem je problem revolucije, problem novega človeka in z njim sorodno vprašanje humanitete.

»Snaha«, list mladé generace svobodnyslné, glasilo mladočeških visokošolcev je dovršil prvi letnik. »Snaha« je visokošolski dijaški list in vendar prinaša izborne izvirne članke o vseh mogočih perečih kulturnih vpra-

šanjih in bogat informacijski material. List prospeva pri dvakratni mesečni izdaji, pri nas pa je nevolja in pohujšanje, ako se hoče dijaško glasilo povzdigniti malo nad nivô fadnega prekljanja, vsakdanjih sporov in patriotičnih beležk in se govori o odtujevanju. Signum temporis!

**Handbuch der Kunstwissenschaft**, veliko in bogato ilustrovano delo, ki bo obsegalo retrospektivne preglede v vseh področjih umetniške zgodovine, izdaja Dr. Fritz Burger v Berlinu-Neuabelsberg. Akad. Verlagsgesellschaft. Ta enciklopedična edicija bi ne smela manjkati v knjižnicah imovitejših privatnikov, posebno umetnikov.

»**Die Berufsvereine**« zbirka, ki jo izdaja W. Kulemañ v zal. L. Simion Berlin SW 48, prinaša v 5. zvezku zgodovinski razvoj stanovskih organizacij delodajalcev in delojemalcev v Avstroogrski, Italiji, Rusiji, Srbiji, Bolgariji in Rumunski. M 12'—.

»**Das neue Pathos**« se imenuje nova revija nemške najmodernejše. Dzdaj so izšli 4 zvezki po 100 numeriranih eksemplarov z interesantnimi lesorezi. Revija se tiska po starem načinu na ročnem tiskarskem stroju. (Berlin, Steglitz)). V septembru je izšla 1. št. nov. mesečnika »**Die weissen Blätter**« (Lipsko). Sodelujejo modernisti Hasenelever, Werfel, V. Hiller, Eulenberg i. dr. Zanimiva so Zolá-ova pisma Cézanne-u. Najnovejše struje zastopajo še revije: Brenner (Inomost), Sturm (Berlin), Action (Berlin), G ü l d e n k a m m e r (Bremen), Saturn (Heidelb.), Die neue Kunst (Berlin) semtertje tudi večje revije kakor »Neue Rundschau, Hochland, Süddeutsche Monatsh., Xenien i. t. d., ki so za kavarne in knjižnice vsekakor bolj priporočljive kakor fadne čenčarije v omnisbusnem Kunstwartu, Türmerju ter Westermannovih in Welhagen-Klassingovih Monatsheftih. Mimogrede bodi tu omenjeno, da ima Narodna Čitalnica v Ljublani tudi zapisno knjigo za goste in tujce. Ampak čitalnica ljubljanske inteligence podaja toliko šunda in je urejevana tako škandalozno nemarno, da bi se 10krat premislil jo posetiti s tujcem ali gostom.

**Manjšinski delavci** bodo morda pozdravili temeljito, statistično študijo: Der Bildungsgrad der Bevölkerung i. d. österr. Alpen- u. Karstländern nach den Ergebnissen der letzten vier Volkszählungen 1880—1910, ki jo je izdal Adalbert Rom v »Statistische Monatschrift« 1913. Oktober.

**F. Müller-Lyer: Phasen der Liebe.** München, S. Langen. 1913. Uvažovanja vredno delo, slikajoče transformacije pojma ljubezni, rodbine in seksualne morale tekom zgodovinskih soletij.

**Југославенски филолог** nova jezikoslovna revija, ki pomeni zopet droben korak naprej k rešitvi jugoslovanskega vprašanja, je jel izhajati začetkom tega leta v Belgradu. Važno je, da obljublja, da bo prinašal članke v vseh jugoslovanskih jezikih. Urednik je Dr. A. Bolić.

## RAZNO.

»Dan je priobčil: Neplodna domišljavost Prejeli smo: Te dni sem dobil v roko »Omladino«, glasilo nar. rad. dijaštva (št. 1—4) in ker se zanimam za literarno kritiko, sem prečital najprej poglavje »Literatura«. Gospod kritik vihti ondi svoj kritični cepec, pa trga in mesari, da bi bilo grozno, če bi ne bilo komično. Cankarja so tudi že vrgli z oltarja in kritik piše o »Milanu in Mileni: »Ljubzenska pravljica to ni, pa naj bo Milena še tako smešna včasi in Milan še bolj bedast«. Ta logika imponira. Kritiku je pravljica to, kar je smešno in bedasto. »Tehnika enostavna, dejanje zehavo, jezik težkopaden (= schwerfällig!) in moreč s svojimi brezštevilnimi primerami«. Cankar, pojdi se h kritiku učit! Knjigo »Naša vas« je odpravil kritik s 14 vrsticami. Jako milostno. — Knjige »Matice Slovenske« je pometal brez okolišev v koš, češ da so suhoparne, povesti razstegnjene, banalne, v zmašeni strukturi, potresene s trivinarskimi modrostmi, šablonske itd., ter vzklika: »C'était un temps, madame, ko je Matica nekoliko (!) skrbela za kulturo — pa ne samo (!) za literaturo«. Torej z literaturo se ne skrbi za kulturo? — Končno piše »Omladina«: »Matica« daruje o priliki svoje petdesetletnice kulture gladnemu slovenskemu inteligentu: Bibliografijo, Funtkovo »Tekmo«, več ko dovolj znane »Narodne« in Mencingerja. Imamo pač dosti rodoljubnih in častitljivih »Družb« in »Matic«, ki se nikjer ne morejo povzpeti nad nivo srednje in nižjevrstnih publikacij in katerih trdokostna hierarhična uprava se mora zadovoljiti s starejšo literarno registraturo, premalo pa inicijativnih, moderno izobraženih posameznikov, ki edino odpirajo s svojo požrtvovalno podjetnostjo narodu nove vire nove kulture.« — Ali ni to sijajen dokaz moderne izobraženosti? Faust zameta vse, »Narodne pesmi« so mu nižjevrstna publikacija in dr. Mencingerjevi spisi spadajo v registraturo! Kaj bi neki rad za 50letn. »S. M.«? Ker se je kritik očitno povzpел na najvišji nivo, naj blagovoli trdokostni hierarhiji »S. M.« sestaviti program, ki bo zadovoljil vsaj polovico Matičnih članov in — glavno! — pove naj, kdo ta program izvrši! »S. M.« vabi vsako leto vse pisatelje beletriste in znanstvenike, na sodelovanje ter razpisuje tudi častne nagrade Toda spisov ni dovolj in izbere skoraj nobene. Naj napiše veleučeni slovenski inteligent kaj velikega, visoko-kulturnega! Njegova dela izvestno ne bodo nižjevrstne publikacije. Naj da iniciativo in naj odpre nove vire nove kulture! Mi čakamo z napetostjo. »Omladina« in njen kritik naj dokažeta, da ne diši v njunih besedah le gobezdava neplodna domišljavost! »Starejšina« (na str. 52) ima prav ko piše dijakom, da je »zdaj čas delati. — čas integracije, ogibajmo se cepljenja!« Tudi mi pravimo: Delajte, pišite, ustvarjajte, — doslej ste le zabavljali!

Matičar.

»Neplodna domišljavost.«\*) Cenjeno uredništvo je sprejelo pod tem naslovom v petkovi številki »Dneva« debel izbruh proti rubriki »Literatura« v »Omladini« 1—4, in nas žnjim pozvalo na zagovor. Pod člankom podpisanemu »Matičarju« dajemo odgovor, primerno njegovi »kulturi in omiki«; zakaj, ni prvič ko se moramo braniti najprvo proti psovanju, predno pridemo k stvari. Abditus, pisatelj »Socijalnih problemov« je v »Zapiskih« radi stvarne kritike njegove knjige nagnal »Omla-

\*) Te vrstice smo poslali neodvisnemu uredništvu »Dneva«, ki jih je pa zavrnilo z motivacijo, da so preostre. Priobčujemo jih zato v »Omladini«.

dininega« referenta pred časom z »literarnim banditom, prodajalcem nesnažnosti z možgani banditskega razpoloženja, z nezrelim fantičkom itd.« in — utihnil, pozvan, naj dokaže, da le ena misel kritike ne drži! Zdaj piše »Matičar«, da naše besede v 1—4 št. »Omladine« »diše po pogobezdavi neplodni domišljavosti«. Vi, gospod »Matičar«, zakaj pljujete, mesto da bi govorili? Vi, gospod »Matičar«, pač niste resni, ali pa zagrizen naš nasprotnik. Očitata nam zabavljanje in kritiko Cankarjevega Milana, Novačanove Naše Vaši, publikacij »Slovenske Matice«. Devetega in prejšnjih letnikov »Omladine« torej ne poznate in slovenske kritike in književnosti sploh ne; ste pač književen nedeljski lovec, ki je zadel slučajno na zver »Omladino« in začel mlatiti v strahu za svojo »kulturnost«. Kje ste vendar bili g. »Matičar«, ko je na pr. »Slovan« v tla poteptal Kraigherjevo »Školjko«, ko je isti »Slovan« ocenjeval Cankarjevega »Milana«. Kje ste tičali takrat, ki imate Cankarja v oltarju? Vi, g. »Matičar«, doprinesite nam dokaze, da so »Matične« publikacije vsaj v splošnem neoporečne! Kaj mislite, da ste si zasigurali hrbet s tem, da pravite: »Matica« vabi vsako leto beletriste, znanstvenike in razpisuje nagrade? Ne! Raje odgovorite, koliko boljših beletrističnih del je izšlo v »Matici«? Vprašajte Župančiča, Kraigherja, Levstika, zakaj niso izšle njih stvari pri »Matici; 4000 čitateljev bi jih dobilo naenkrat v roke. Zakaj je izdal Kleinmayer Prešerna in ne »Matica«; pač pa »Matica« »Pegama in Lambergerja« itd. itd.! Pokažite nam, g. »Matičar«, za Matico tako izpričevalo, da bo vsaka ostrejša kritika splošno obsojana! Dalje premislite tole: kulturno delo malega slovenskega naroda je prisiljeno, da se vrši potom maloobrata, ki je relativno dražji od veleobrata; že iz tega vzroka bi se morali, ako so naše tožbe o naši kulturni zaostalosti narekovane res od patriotičnega prepričanja, ravnati po načelu, kako doseči z najmanjšimi sredstvi najvišji dosegljivi uspeh. To je, morali bi podajati kulturne vrednote brez drugega ozira ko iz gledišča pristne kulturne notranje cene, pedagoškega momenta in solidnosti. Kulture lačnemu narodu je treba prvorazrednih knjig, beletrističnih, gospodarskih, političnih itd. in vseeno je, so li domače, to je izvirne ali prevodi. In ker ni tako slepega Slovenca, ki bi trdil, da imamo razven par beletrističnih umotvorov na razpolago domačo robo, ne kaže drugega nego seči po prevodih, ako se domačin ne oglasi z relativno sprejemljivim delom. Zpodbujati, vzgojevati, kazati na tuje vzore, podajati metodo, to je za mlad narod ravno tako potrebno, kakor za študenta. V tem sta si enaka. — »Matica« pa se nosi kakor kak bogat grandseigneur, njen snobizem gre za metodo, ki se ji pravi v nemščini Hochstaplerei. Primeri: vsak narod izda veliko zbirko svojih narodnih pesni, to je res, ampak le antologije ne pa vse drobtine, ki nastajajo v obilici leto za letom nove, tako da bi lahko šlo

v infinitum z malenkostmi (in celo te niso popolnel!). Ako hoče »Matica« konkurirati z Anthropofitejo, naj to pove! Meriti pa kulturne deleže po arheoloških klaftrah se pravi, direktno norčevati se iz kulture in poditi duhove preko plota! Čez deset let bomo imeli po matični metodi lepe nove izdaje Bohoriča, Pohlina, Slomška, Koseskega in vseh drugih starin in ponosno se bomo bahali nasproti kulturnemu zapadu z ogromno našo dubl-literaturo, pokazali bomo na 4000 ne kupe nerazrezanega papirja, Jugoslovanom pa bomo imponirali kot najzrelejši, najbližji med brati! Matično arhivarstvo je očitno nazadovanje in ako ta sistem ne pade, nas morebiti kulturno prekose še Albanci. Če pa je »Matica« na pr. mnenja, da imajo zadnji zvezki »Narodnih«, Mencingerjevi spisi, Funtkova Tekma, itd. veleumetniško vrednost in jo servira, da bi nam pač duševni užitek ne utekel, je to mnenje velikega obžalovanja vredno; s tem si daje »Matica« spričevalo akulturne zadovoljnosti! »Slovenska Matica« je po svojem ustroju, po svojih tradicijah, po svojem duhu obsojena, biti draga registratura za majhno podjetje in v tej obliki — nepotrebna. Kdor si hoče berila, k »Matici« se žalibog ne more zateči; toliko nemški ali drugega tujega jezika razume hvala Bogu še mnog slovenski inteligent, da nam bo z ozirom na njih kulturo dal prav, če trdimo, da v elastični naši dobi z matičnimi starinami ne pridemo nikamor. Dovoljujemo si luksus, ko še kruha nimamo! Sicer pa pogledjmo v knjižnice! Kaj se čita? Privatne slovenske in tujejezične stvari. »Matične« leže nerazrezane, nove, nerabljene, živ in svetel dokaz, kričeč po reformi in obdolžujoč potratnost našega prvega literarnega zavoda! — In še eno besedo z vami g. »Matičar«: če boste kaj odgovarjali, bodite toliko pošteni in prekličite svoja obrekovanja o našem »le z a b a v l j a n j u«. »Omladina« je glasilo narodno radikalne dijaške struje; če se ne potrudite poizvedeti, koliko je ta napravila na kulturnem slovenskem polju, pač pade »gobezdava neplodna domišljavost« nazaj na vas samega! (Toliko vam prisojamo duhaprisotnosti, da ne smatrate dijakov za kapitaliste, ki bi iz svojih moči finansirali svoje realne načrte; napredna slovenska javnost nas podpira, to boste vedeli, če imate kakšno publikacijo »Znanst. knjižnice«, ali če ste že kdaj »Prosveti« v desetih letih naklonili mal dar za njenih 100 ljudskih knjižnic!) Kaj menite, da moramo v teoriji kot v praksi reševanja kulturnih vprašanj zlezti raznim Matičarjem pod klop? Tudi program o priliki sestavimo, seveda za enkrat ne za — Matico; ker le v tem smo z vami edini, da dvomimo o njegovi udejstvitvi od strani — »Matice«. S svojimi izvajanji ste nam pa potrdili, da smo za kulturo sposobnejši od vas, ki mislite, da je literatura isto s kulturo; potem živijo šundromani in z njo »Matica« ter vi, gospod »Matičar«! Uredništvo »Omladine« za se in za kritika.

In margine. Prav nič se ni čuditi, ako moj članek v poslednji »Omladini« ni našel mnogo simpatije med slovenskimi Masarykovimi učenci. V publicistiki je spregovoril zanje g. Vladimir Knaflič (Veda 5./6.). Evo v odgovor najnujnejše! Moj namen je bil vse prej, nego omalovaževati resnične Masarykove zasluge. Njegovo znanstveno organizatorično delo, podrobno kulturno delovanje med širšimi ljudskimi plastmi, prosvetno propagando in kulturno zbližavanje s tujino je rodilo obilne sardove in nikdo mu na tem polju ne more odrekati zasluge. Hotel pa sem opozoriti na ogromno škodo, ki jo napravlja med slovenskim dijaštvom čisto neutemeljena idolatrija. Spoznanja željni so prihajali Slovenci v Prago in v svoji kratkovidnosti smatrali za zlato resnico vse, kar so slišali iz Masarykovih ust ali čitali v njegovih spisih, t. j. sprejemali so vse brez kritike kakor kakšno razodetje. Nič pa mladini ne škoduje bolj ko zmedeni pojmi o najbistvenejših stvareh. In zmedena ter vodeno-konfuzna je Masarykova filozofija, njegovi politični, umetniški in znanstveni nazori. Treba se jih je dotakniti le z realno skušnjo, in ves ta realizem spuhiti v nič. Masarykov realizem je v bistvu apriorna metafizika. In parenthezi bodi opomnjeno, da je bil realizem s prva le literarno-znanstvena struja ki si je izposodila svoje ime od onega literarnega krožka, kjer je debutoval mladi Zola, in da so prenesli češki realisti literarna načela še le pozneje v politiko. Da bi bil Masarykov realizem dosegel kakšne uspehe v gospodarstvu in politiki, tega živ krst na Češkem ne more dokazati. Nasprotno, vse stranke so se organizirale na stanovsko organizatorični podlagi in izvajajo konkreten gospodarski program, samo realisti so ostali pri tiskanem programu. Kdor je dandanes realist, je prišel po čisto drugih okoliših do svojega programa in nas Slovence bi bile tudi brez Masaryka naučile razmere realistične metode. Ne gre istovetiti pravega realizma z Masarykovimi načeli, nasprotno, pravi realist ne more biti Masarykov pristaš. Beseda realizem govori o zelo konkretnem, objektivnem nazoru, o jasnih reliefnih mislih, o praktičnem pojmovanju. Poglejte pa na pr. članke, ki so jih prigodom Masarykovega jubileja napisali najboljši slovenski njegovi učenci. Napisalo se je zelo mnogo, ali ti članki so vsebinski ravno tako neutemeljeni in megleni kakor Masarykov metafizični humanizem. Oni opisujejo Masarykov nimbus, molče pa o njegovi vedi. Znak, da je ostalo vse neprebavljeno (ker neprebavljivo) in da sloni Masarykov vpliv zgolj na sugestiji lepozvenčih besed. Sicer pa najde komur se zljubi pogledati kritično v krog realističnih vodij, zelo lahko one skrite vplive in zveze, kjer se je rodil ta moralizujoči panhumanizem in ta etična utilitarnost. Tudi anglosaksonske metode ne gre predstavljati kar tako med tuje razmere. In če že Čehi niso mogli opraviti prav ničesar s tem pseudorealizmom, koliko manj še le Slovenci. Masaryk je dal morda res podnet, ampak slovenski dijaki



so si prikrojili v tedanjih časih njegove nauke precej po svoje. Dandanes je na Češkem M-ov realizem le še svetovni nazor nezadovoljnih študentov, nekterih profesorjev in učiteljev ter obilnega intelektualnega proletarijata. Kot *causa agens* spada realizem že davno v zgodovino. Treba je, da se slovensko dijaštvo obrača na praktičnejša, realnejša pota, da prihaja do prepričanja, da narodove zgodovine ne zidajo ne etike, ne morale, ne humanistične fantazije, ne želja po pravici, ne ljubezen do gole resnice, ampak da pozna in sme poznati narod le — interese. Sicer pa naj prečitajo eventualni neverni Tomaži Masarykova dela s kritičnim očesom sami. To bo najboljši lek. A. O.

**Le Bon in — dr. Tuma.** »Omladina« je izdala svetovno delo učenjaka Gustava Le Bona »Psihologični zakoni razvoja narodov« v svoji »Znanstveni Knjižnici« in socialističnim »Zapiskom« knjiga ni kaj dobrodošla. Vemo, da so nam »Zapiski« nasprotni, za vsako ceno hočejo sugerirati radikalni struji edino zveličavnost v socialno demokratični stranki, dasi previdno molče v uspehih vseh tistih strujinih uskokov, ki so zaslutili socialistična tla kot najugodnejša tla za nemoteno modrovanje, zbadanje in — počivanje; znano je tudi, da dozdam »Zapiski« v polemikah z »Omladino« niso še prišli na svoj račun; kljub temu in obenem radi tega se malo pobavimo s kritiko dr. Tume o Bonovi knjigi. Od začetka moramo konstatirati, da pri »Zapiskih« ni usus priobčevati objektivnih kritik; tudi dr. Tuma se tega drži, in on ni prvi, ki Le Bonu očita površnost in feljtonistično dikiijo. Dr. Tuma žeja z ozirom na Le Bonova izvajanja pro znanstvenih dokazih; morda bi teh ne želel, če bi vedel, da je original izšel v »Bibliothèque de philosophie contemporaine«, ki obsega poljudna dela, iz česar sledi, da pisatelj ni hotel na drobno razpravljati dolgovernih mikrografičnih in strokovnjaških minucioznosti. Kljub temu je delo znanstveno, pripoznali so to večji znanstveniki nego je dr. Tuma, ki mu priporočamo, da si nabavi starše letnike »Revue scientifique« (zelo poceni), »Revue Bleue« in razne »Bulletins« pariških učenih družb; tam najde uteho, to je, Le Bonove znanstvene razprave, ki so matematično pusto strokovnjaške, nasičene s ciframi, tabelami in statistikami. — Drugič, Le Bon obravnava probleme, ki ne bodo bržčas niti čez stoletja rešeni in kjer se dado povedati le sumarična mnenja sodobnega znanstvenega stanja. Le Bonove teze odklanjajo pomembnejši kritiki nego je dr. Tuma, ali oni stavijo protidokaze in kar je več, uvažujejo njegova mnenja. Postaviti se na politično stališče in a limine odklanjati znanstvene diskusije, bogme, to ni težko! Ni ga znanstvenika, ki bi šel danes v teh problemih mimo Le Bona, kaj še preko njega — le dr. Tuma je iztuhtal boljše rezultate. — Tretjič, če bi knjiga ne imela »posebnega pomena«, kakor stoji v »Zapiskih«, bi je svet ne kupoval. Relativno prebero Francozi manj knjig nego na pr.

Čehi, Nemci ali Angleži in pravkar trdi Finot, da je danes veliko, če doseže francoska knjiga naklado 3000—4000 eks.! Le Bonovi »Zakoni« pa so dosegli po Abanovem katalogu do marca 13., že enajsto izdajo in — govorimo z dr. Tuma — »toli hvalisana« »Psychologie des foules« že osemnajsto! Da v tej poslednji knjigi ni nobene originalne ideje, to je napisal dr. Tuma očitno »in partieller Sinnverwirrung«... Samo Tarde bi prišel v tem oziru v poštev, ampak on trdi vse druge stvari nego Le Bon in njegovo delo: »L'opinion et la foule« daleč ni tako znano in ekstaktno kakor Le Bonovo. —

Četrtrič je Le Bon znan nasprotnik socialističnih struj in ni oportuno hvaliti dela, ki bi bilo socializmu le v škodo... — Petič govori dr. Tuma o Le Bonovih »Kapricah«! Ako pa on kopiči shematično trditve brez dokazov, to seveda niso kaprice; meni, da ni treba v kritiki lastnih nasprotnih trditve z dokazi podpreti. Tudi mu ni všeč, da rabi Le Bon dve metodi na enkrat; ali naj mar enostranski zapade pretiravanju kakor mnogi sociologi? Svetujemo mu dalje, da sam prebere Durkheima in Giddingsa, ko misli, da ve, kakšne so razmere v sociologiji. »Resničnemu umotvoru je lastno, da izraža potrebe in ideje svoje dobe. V tem tiči pač odkrito nasprotje s prvotno trditvijo, da le maloštevilna aristokracija vlada in ustvarja.« Kje je nasprotstvo? Ni li aristokratska elita nositelj sodobnih idej in potreb in njih glasitelj in ne ustvarja li umotvore le ravnata elita? . . . Šestič: »Fanatiki in haluciniranci ustvarjajo zgodovino, kaki paradoksi!« vzklika dr. Tuma, pa naj obenem tudi dokaže, da jo filistri, seksualni etiki, ponesrečeni organizatorji, itd. ne pa Mohamedi, Kristusi, Robespierri, Cromwelli . . . Sedmič: »Vidi se, da piše Le Bon pod vtisom franc. sindikalizma in sabotaže.« Gospodine doktore, ko je knjiga izšla še ni bilo ne sindikalizma, niti ne še pojma sabotaže, ne Conf. Gen. d. Travail in takšnih stvari; pa nič ne de, »sodrugič« prenesejo to malenkost, to vaše anahronistično »dozdevanje«! . . . Osmič dr. Tuma misli, da je socializem tudi takšna »idéé force«, kakor jih ima Le Bon v mislih in da jo je ta po krivici izpustil; pa dr. Tuma bi že moral vedeti, da je socializem le ekonomsko, strokovno-delavsko gibanje, ki briga je en del naroda, da ideje v socializmu niso izšle iz narodove duše, ampak te socialisti in predvsem Marx prepisali in prilagodili iz skript milijonarja in prav tipičnega buržoazijca Ricarda. — Devetič se pa s socialisti ni prerekati; po njihovem katekizmu je veda, kakor po klerikalnem dekla; očitajo utilitarnost, prav pa je, če sami ravno znjo pomažejo znanstveni tempelj. Toliko tisočkrat obrazložena dogma, da je veda le sredstvo v doseg nekega moralnega in gmotnega poboljšanja ljudi, skratka nekega »mističnega« napredka, je od socialistov po lastni metodi prekonstruirana za lastne namene ne pa radi vede same, spoznanja samega. Zato socialisti odklanjajo znan-

stvo, ki ne dokazuje ravno njih aspiracij, kot nepotreben luksus in škodljivščino, enako češkim realistom; in dr. Tuma je končno v kritiki le konsekventen socialist; za to mu ni ničesar zameriti, saj tudi kapucinu ne zamerimo, ki ga žene prepričanje v Afriko reševati črne zamorcee...

Upamo celo, da je s pričujočimi vrsticami vzbujeno zanimanje za Le Bonove »Psihologične zakone razvoja narodov«<sup>\*)</sup> pri vseh tistih, ki si knjige do danes še niso omislili. —

Naša polemika z „Matičarjem“ se bo zdela mnogemu preostra, pa v zadnjem momentu čitamo v »Slov. Narodu« skoro isto, kar smo napisali pred meseci. V št. 54 od 7. marca stoji: »Knjige „Slovenske Matice“. Za lansko leto je izdala »Slovenska Matica“ šest knjig; med temi jih je pet leposlovne vsebine, in le ena naj vsaj navidez zastopa naše popularno znanstvo. To je »Slovenska bibliografija« za l. 1907—1912, ki jo je sestavil dr. Janko Šlebinger. Delo ga je stalo veliko truda, zato gre vsa čast njegovi marljivosti. Drugo vprašanje je seveda, ako je ta njegov trud in delo vsaj relativno v kakšnem sorazmerju z uspehom in priznanjem, ki naj je ima knjiga pri članih »Slovenske Matice«. Mogoče se najde kakih sto, dvesto ljudi, ki bodo knjigo površno preleteli, kaj pa naj počne žnja drugih 2500 članov, ki so jo tudi prejeli? Ali je ekonomično tiskati knjigo v 4—5000 izvodih, ki jo čita par sto ljudi in rabi k večjemu en tucat ljudi? Kakšno lepo in koristno knjigo bi lahko dala Matica za te tisočake svojim članom! Ali je to ekonomija dela, ako resnično zmožen človek trati svoje moči in čas za nekaj, kar nima nikakega realnega pomena za znanstvo! Ako ste že morali izdati Bibliografijo, bi jo vsaj v primernem številu! 500 izvodov bi zadostovalo do grla in čez! Vprašajmo se samo, ki smo dobre volje, koliko sto in sto tisočakov bi bilo treba Nemcem ali Francozom, da bi izdali podobno bibliografijo! Seve, drugi narodi so zreli in bogati, imajo knjige iz vseh mogočih strok in ved, imajo univerze in akademije, in ne pride jim na misel, da bi porabljali denar in duševne sile za tako nepotrebno! A mi nimamo najpotrebnejših znanstvenih knjig — narodno gospodarstvo, sociologija, filozofija itd. vse neobdelano — pa pišemo bilanco svojega duševnega dela! Privatna društva in založništva s svojimi malenkostnimi sredstvi morajo zadovoljevati vsaj najnujnejšim potrebam praktičnega življenja. Naša Matica pa, ki razpolaga s primeroma čednim imetjem, se je postavila na neko ekskluzivno stališče, izven življenja, in izdaja mesto popularno-znanstvenih knjig nekake knjižne kataloge. Pred leti si je napravila Matica načrt, po katerem bo gojila in popularizirala znanstvo, a sedaj ni sluha o njem!« Tako »Narod«. Radovedni smo, kje častiti »Matičar« tega

<sup>\*)</sup> »Znanstvena Knjižnica Omladine« 1913. Cena 250 K, za dijake s poštnino 2 K.

kritika, ki tudi »Tekme« z rokavicami ne prijema, nažene z »gobezdavo domišljavostjo«! . . .

Za Leonovo starejšinstvo (podporno društvo klerikalnih visokošolcev) je o priliki katoliškega shoda poročal dr. Logar. Dohodkov je bilo 8574 K 47 v, izdatkov pa 6485 K, torej je znašal preostanek v blagajni 2089 K 47 v. Ker je iz prejšnjih let še 3561 K dolga, je bilo faktično stanje 1472 K dolga. (Poročilo v »Slovenec« št. 198 iz 1913.) — Zato je seveda moral kranjski deželni odbor votirati tej korporaciji 2500 kron podpore.

## DODATNO.

**Iz uredništva in upravništa.** Radi tiskarskega gibanja »Omladina« do danes ni mogla iziti; postavljena je bila pa že vsa koncem novembra zato gotove stvari niso najsvežjšega data, ali spreminjati oz. odstraniti jih nismo mogli, ker je bilo gradivo že pred stavko v strani zlomljeno in bi bile zdajšne spremembe zvezane s prevelikimi stroški. — Ob izidu prvega zvezka X. letnika »Omladine« je bila listu javno priznana vsestranska pohvala za njegovo vsebinsko mnogobrojnost, in tudi privatno smo prejeli mnogo priznanj, ter so zlasti manjši pregledi zelo ugajali. Potrudili smo se tudi pri drugem zvezku za vsestransko poučno in informativno gradivo, zato upamo, da nam cenj. naročniki pri event. nezadovoljnosti z dolgo pavzo vštejejo v dobro naše prizadevanje; postaviti akademično glasilo na kar najresnejšo in najkoristnejšo podlago. Za dolgi presledek smo v nagrado tudi drugemu zvezku priložili umetniško prilogo: glavo Matije Gubca, izrazit detajl v nadnaravni velikosti zasnovanega slovenskega upornika, od kiparja Lojzeta Dolinarja. Gubec je zamišljen na sramotilnem žarečem prestolu . . . simbolični eece za dolgo, dolgo robsko trpljenje slovenskega naroda.

Naznanjamo obenem, da prinesemo v prihodnji številki ocene najnovejših slovenskih publikacij in drugega gradiva, zlasti z ozirom na vedno krepkejšo gibanje akademične mladine za vjedinjenje na jugoslovanskem nacionalističnem programu. Radi zgoraj navedenega vzroka tudi nismo mogli več priobčiti dopisov glede najnovejših dogodkov na dunajski živinozdravniški vis. šoli, protislovanskih izgredov na tržaški »Revoltelli«, tozadevnih manifestacij itd. Priobčimo vse v prihodnjem zvezku, ki izide z bogato vsebino po Veliki Noči.

**Corrige.** Članek „Finalizem“ na strani 120 spada v rubriko „Biologia“. — Radi v tiskarni nakopičenega dela, korekture niso mogle biti popolne in naj si cenj. čitatelji na več mestih premenjane črke sami popravijo.



## VSEBINA 5.-7. ŠT.:

Beseda dijaštvu.

Bosc: Brezpredmetnost vitalizma.

Maske in profili XVI. — A. Ogris: Guglielmo Ferrero.

Medvedšček: Sirota. Kritika kritike.

Amerikanske univerze.

Goriško srednješolstvo.

X. občni zbor „Prosvete“.

I. sestanek slovenskih tehnikov.

Dijaški vestnik: Praga, Dunaj, Gradec. Sokolstvo. Podporniške akcije. Srednješolci v Celju. Itd.

Literatura. Braniborjev koledarček. — Laška moderna. — Češka moderna. — Bolgarska moderna. — Mistika v francoski moderni. — Ruska moderna. — Nova nemška poezija. — Itd.

Filozofija in religija. Narodnojezikovni metamorfizem. — Verski problem v sodobnem mišljenju. — Postanek krščanstva. — Alfreda Fouillé-ja interpretacija sveta. — Itd.

Sociologija in pravo. Teorije o volilni pravici. — Sodobne smeri v sociologiji. — Temeljni pravniški pojmi. — Mednarodni pacifizem. — Itd.

Biologija. Kriza darwinizma. — Finalizem. — Materializem in dualizem v biologiji.

Bibliografija. Smrekarjeve umetniške razglednice. — Svetovne bibliografske novosti.

Narodno gospodarstvo. Socialnozavarovalna zakonodaja Nemčije. — Javne podporne akcije za uboge. — Kapitalizem in socialistična podjetva. — Razdelitev poljedelske lastnine v Avstriji. — Gospodarski liberalizem. — Avstralski socializem. — Sodobna Anglija. — Itd.

Razno. »Omladina« in »Matičar.« — In margine. — Leonovo starejšinstvo. — Le Bon in — dr. Tuma. — Itd.

Iz uredništva in upravnništva.

UMETNIŠKA PRILOGA: Lojze Dolinar: Matija Gubec.

### UREDNIŠTVO JE PREJELO SLEDEČE PUBLIKACIJE:

Milčinski: **KJER LJUBEZEN, TAM BOG.** Cena 50 v.

Milčinski: **VOLKAŠNI.** Cena 80 v.

**ČLOVEŠKO TELO.** Mali anat. atlant. Cena 1'50 K. Vse troje založil in izdal L. Schwentner, 1913.

**LITERARNA PRATIKA, ZA LETO 1914.** Uredil Pugelj. Izdal in založil Kleinmayer in Bamberg. Cena 5 K.

**SOCIALNE MATICE** publikacije za leto 1913. Knjiž 6; cena K 5'—, za dijake K 3'—. Izšlo v lastni založbi v Gorici.

OMLADINA STANE LETNO 4 K, ZA UČITELJSTVO 3 K, ZA DIJAKE 2 K; POSAMEZNE ŠTEVILKE 50 VIN. — ODGOVORNO UREDNIŠTVO IN UPRAVNIŠTVO JE NA KRALJ. VINOGRADIH. — VSI UREDNIŠKI PRISPEVKI IN UREDNIŠTVA SE TIKAJOČE STVARI NAJ SE POŠILJAJO NA NASLOV: »OMLADINA«, PRAGA-II., DR. ED. GRÉGR A SYN. — ODPRTE REKLAMACIJE Z OZNAČBO »REKLAMACIJA« SO POŠTNINE PROSTE. — IZDAJA IN OBLASTVU ODGOVOREN JE A. OGRIS. — TISK. DR. E. GRÉGR A SYN. — PONATIS DOVOLJEN LE Z NAVEDBO VIRA.